

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ANLAMIN YAPIBOZUMUNDA SAUSSURE VE DERRİDA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Cennet KAZAK

DENİZLİ
2022

T. C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ANLAMIN YAPIBOZUMUNDA SAUSSURE VE DERRİDA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cennet KAZAK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Osman MUTLUEL

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı: İslam Felsefesi

“Bu tez sınavı .....tarihinde yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA

BEYAN

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğuna beyan ederim.

Cennet KAZAK

13/12/2022

ÖNSÖZ

Düşünce tarihi boyunca dile ilişkin yaklaşımlar tartışmalı konulardan biri olmuştur. Antik Çağdan bu güne dil üzerine farklı yaklaşımlar geliştirilip çeşitli kuramlar ortaya konulmuştur. Bunların en önemlileriye dilbilimin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan yapısalcı ve post-yapısalcı anlayıştır.

Yapısalcılık ve post-yapısalcılık, dil açısından oluşan anlam, metin, gösterge, yazar gibi kavramları değişikliğe uğratmıştır. Özellikle her iki düşünce biçimi de gösterge kavramına büyük önem atfetmiştir. Dile ilişkin felsefi incelemelerde önemli olan gösterge kavramı adeta dil felsefesinde stratejik kavram haline gelmiştir. Dil felsefesi göstergeden hareketle ve göstergeye bağlı olarak anlamın oluşmasında önemi yadsınamaz bir disiplin olmuştur.

Bu çalışma sırasında pek çok konuda bana farklı bakış açısı kazandıran ve tez konumun seçilmesinde yardımcı olan hocam Prof. Dr. Milay Köktürk'e teşekkür ederim. Çalışmamın tamamlanmasında yardımcı olan tez danışman hocam Doç. Dr. Osman Mutluel'e ve tezime yapmış olduğu katkılardan dolayı araştırma görevlisi Yasin Bostan hocama teşekkür ederim. Ayrıca çalışma esnasında bütün sıkıntılarımı paylaşan, hiçbir zaman desteklerini eksik etmeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Cennet KAZAK

DENİZLİ 2022

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Tezin Başlığı: Anlamın Yapıbozumunda Saussure ve Derrida

Tezin Yazarı: Cennet KAZAK	Tez Danışmanı: Doç. Dr. Osman MUTLUEL
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı:
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilim Dalı: İslam Felsefesi

XX. yüzyıl dil anlamında değişikliklere zemin hazırlayan yapısalcı ve post-yapısalcı akım üzerinden kendini gösterir. Antik çağdan Saussure'e kadar tüm felsefe anlayışlarında dil üzerine sorgulamalar yapılmıştır. Saussure dile yönelik kendinden önceki görüşleri eleştirerek kuramını belirtip yapısalcılığı ortaya koyar. Onun kuramında gösterge kavramı ön plana çıkmaktadır. Kuramını batı felsefesindeki karşıtlıklar şeklinde oluşturur. Söz-yazı, gösteren-gösterilen gibi.

Post-yapısalcı tarafta yer alan Derrida da ise durum bir tür Saussure ya da daha genel ifadeyle batı felsefesi eleştirisidir. Zaten Derrida Saussure'ün batı metafiziğinin içerisine saplanmış olduğunu söylemektedir. Aslında Derrida batı metafiziğini aşmış gibi görünse de metafiziğin içerisindedir. Saussure ve Derrida gösterge kavramı üzerinden anlam sorununu ele alır.

Anlam her iki yaklaşım için de sorunludur. Çünkü yapısalcı düşünür olan Saussure'de anlam sabittir. Öznenin tek eline bırakılmış ve özne merkeze alınmıştır. Oysa bu durum sorunludur. Bunun sebebi ise yapısalcılığın antihümanist bir tavır takınmasıdır. Post yapısalcılık da ise sonsuz sayıda okur sonsuz sayıda anlama olanak sağlar. Bu durumda sınırsız anlam dünyasında metnin sınırının belirsizleşmesi demektir.

Anahtar Kelimeler: Saussure, Yapısalcılık, Derrida, Post-yapısalcılık, Dil, Anlam, Batı Metafiziği, Gösteren- Gösterilen, Söz- Yazı

ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences

Master Thesis

Title of Thesis: Saussure and Derrida in the deconstruction of meaning

Author of Thesis: Cennet KAZAK	Supervisor Assoc: Doç.Dr.OsmanMUTLUEL
Date of acceptance:	Number of pages:
Department: Philosophy and Religious Studies	Science: İslamic philosophy

XX. century manifests itself through the structuralist and post-structuralist movement, which paves the way for changes in the meaning of language. From ancient times to Saussure, all philosophical understandings have been questioned on language. Saussure criticizes the previous views on language, stating his theory and revealing structuralism. In his theory, the concept of sign comes to the fore. He forms his theory in the form of oppositions in western philosophy. Like word-writing, signifier-signified.

On the other hand, in Derrida, who is on the post-structuralist side, the situation is a kind of Saussure, or more generally, a critique of western philosophy. Already Derrida says that Saussure is stuck in western metaphysics. In fact, although Derrida seems to have transcended western metaphysics, he is in metaphysics. Saussure and Derrida deal with the problem of meaning through the concept of sign.

Meaning is problematic for both approaches. Because in Saussure, who is a structuralist thinker, meaning is fixed. The subject is left in one hand and the subject is placed in the center. However, this is problematic. The reason for this is that structuralism has an anti-humanist attitude. In post-structuralism, an infinite number of readers provides an infinite number of meanings. In this case, it means that the border of the text becomes unclear in the world of unlimited meaning.

Keywords: Saussure, Structuralism, Derrida, Post-structuralism, Language, Meaning, Western Metaphysics, Signifier- Signified, Word-Writing

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	12
SAUSSURE'DE DİLİN YAPISI VE ANLAM	12
1.1.Yapısal Dilbilim Anlayışı.....	12
1.2.Saussure'de Dil ve Söz Ayrımı.....	16
1.3.Saussure'de Gösterge Karşıtlıkları	20
1.3.1.Artsüremlilik ve Eşsüremlilik	27
1.3.2.Dilde Töz Biçim Karşıtlığı.....	30
İKİNCİ BÖLÜM	33
DERRİDA'DA DİLİN FONKSİYONU VE ANLAM.....	33
2.1.Post-yapısal Dil Anlayışı.....	33
2.2.Derrida'da Batı Metafiziği Karşıtlığı.....	35
2.3.Derrida'da Yapıbozum.....	40
2.4.Derrida'da Söz ve Yazı Ayrımı.....	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	54
DERRİDA VE SAUSSURE'DE DİL VE ANLAM KARŞILAŞTIRMASI	54
3.1.Dilin Yapısı Bakımından	54
3.2 Dile Yaklaşım Biçimi Bakımından	58
3.3.Gösterge ve Anlam İlişkisi Bakımından.....	59
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	68

KISALTMALAR

Bk	: Bakınız
Bs	: Baskı
Çev	: Çeviri
Ed	: Editör
İsam	: İslam Araştırmaları Merkezi
NY	: New York
Publ	: publication
Trc	: Tercüme
Ty	: Tarih yok
USA	: Amerika Birleşik Devletleri
Vd	: ve devamı

GİRİŞ

Yapı, genel anlamıyla parçalar arasında yasaya uygunluk ve karşılıklı ilişkiler bulunan bütün veya bütünü meydana getiren parçaların birbiriyle olan ilişkilerinin sonucu olan düzendir. Felsefe de, öğeleri birbirine karşılıklı olarak bağımlı olmasının yanında yasalara uyan özerk bir bütündür. Dilbilimde ise, dilsel unsurların meydana getirdiği birimlerin fonksiyonlarından kaynaklanan özerk bir bütündür.¹

Yapısalcılık dediğimizde, yapının karakterlerini ortaya koyan, felsefi ve toplumsal problemleri genel yapı aracılığıyla açıklamaya çalışan yaklaşımdır. Ayrıca sistemin öğelerden üstün olduğunu ve öğelerden sistemin yapısını çıkarmaya çalışan felsefi akımdır. Felsefi akım olan yapısalcılık, bu temel üzerinde 1960'lı yıllarda, Ferdinand de Saussure'ün yapısal dilbilim yönteminden yola çıkarak, Roland Barthes, Althusser, Foucault, Lacan, Levi-Strauss tarafından temsil edilen bir düşüncedir. Bu düşünürler Saussure'ün dilbilimsel yönteminden yola çıkarak bir göstergeler bilimi geliştirmişlerdir.² Yapısalcılık sorumluluğu özgür insana bırakan hümanizme karşı tavır alan bir akımdır. Örneğin yapısalcılara göre, dili kullanan insan olduğunu dile getirmekten ziyade dilin insanı kullandığını söylemek gerekir.³

Yapısalcılık, 1970'li yıllardan başlayarak post-yapısalcılık adlı düşüncenin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Post-yapısalcılık 1970'li yıllarda yapısalcılığı aşma iddiasıyla ortaya çıkan felsefi akımdır. Yapısalcı düşünür Saussure'ün, temsil olarak dilden ziyade anlam veren bir dil görüşünü geliştirmeyi amaçlayan entelektüel harekettir. Post-yapısalcılığın en önemli düşünürü Derrida, yapısalcıların yüzeysel olanla derinde olan, olayla yapı, dışsal olanla içsel olan, bilinçliyle bilinçsiz olan arasında yapısalcılar tarafından kurulan karşıtlıklara, onların metafiziksel ikiciliğın yeni bir şekli olması nedeniyle karşı çıkmıştır.⁴

26 Kasım 1857'de Cenevre'de dünyaya gelen Saussure bilim yönünden güçlü ve varlıklı bir aileye mensuptur. Saussure, önce Bern civarında Hofwyl Koleji'ne gönderilir ve daha sonra öğrenimini Cenevre'deki Martine Enstitüsü'nde sürdürür. Ana

---

¹Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul : Paradigma Yayınları, 1999), 1001.

²Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 1003.

³Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 1004.

⁴Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 767.

dili Fransızca'nın dışında on beş yaşına gelmeden Almanca, İngilizce, Latince ve Yunanca dillerini de öğrenir. Saussure, A. Pictet'ye sunmak üzere dil dizgesine yönelik incelemeyi kaleme alarak her dilin temelinde iki ve üç ünsüzlü kökler bulunduğunu iddia eder. Pictet kendisini tebrik eder fakat evrensel nitelikli dizge oluşturamadığını söyler.⁵

Saussure on altı yaşında eski Yunanca'da geniz ünlüsünün varlığını ortaya koyar. Geniz ünlülerinin var olduğunu Brugmann üç yıl sonra gösterecektir. Daha sonra Saussure Cenevre Üniversitesi'ne yazılır, fizik ve kimya derslerini izler. Ama vaktinin çoğunu dil sorunlarına ayırır.⁶

Saussure, çevresindeki dilbilimcilerle anlaşmazlığa düşmesine rağmen Almanya'da geçirdiği yıllarda parlak gelişme gösterir. 1878'de bitirip 1879'da Leipzig'de bastırıldığı "Hint- Avrupa Dillerinde Ünlülerin İlk Dizgesi Üstüne İnceleme" adlı eseri ona uluslararası bir ün sağlamaktadır. Daha sonra o, çalışmasını "Sanskritçe'de Salt Tamlayan Durumunun Kullanılışı Üstüne" ile sürdürmüştür. Doktorasını verdikten sonra altı aylık Litvanya gezisinden dönüşte Paris'e yerleşir. Dilbilimcilerin derslerini izler. 1881 öğretim yılında hocası derslerini ona bırakır. Saussure bu görevinde hocasını aratmaz. Bu durum ona öğreticilik yeteneğini geliştirme fırsatını verir.⁷

Cenevre Üniversitesi'nde Sanskritçe, karşılaştırmalı Hint-Avrupa dilbilimi vb. okutmaya başlar ve hayatı boyunca devam eder. Belli bir süre sonra Saussure'ün yayımlarının sıklığı azalmaya başlar. Bazılarına göre bunun nedeni aşırı titiz olması, bazılarına göre ise bilimsel hayatına uyum sağlayamayan biriyle evlenmiş olması ve içki müptelası olmasıdır. Saussure suskunluğunu 1907'de vermeye başladığı Genel Dilbilim Dersleri'yle unutturur. Ancak anlattıklarını bir kitapta toplamaz. 22 Şubat 1913'te Vufflens Şatosu'nda gırtlak kanserinden vefat eder.⁸ Vefatından sonra öğrencileri onun verdiği dersleri kitaba dönüştürme uğraşına girişmişlerdir. Bu eser

---

⁵Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, trc. Berke Vardar (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 1998), 8.

⁶Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 8.

⁷Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 9-10.

⁸Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 10.

Genel Dilbilim Dersleri adlı temel eseridir. Bir başka eseri Cours de linguistique generale trans. W. Baskin, Genel Dilbilim Yazıları çev: Savaş Kılıç.⁹

Saussure 20. yüzyıla damgasını vuran dil üzerinde yoğunlaşır. Ona göre dil, kendine ait kuralları olan yani grameri olan bir sistemdir. Saussure, bu noktada dil ile söz arasındaki ayrımı ortaya koymuştur. Dil uzlaşma dayanırken söz ise dil aracılığıyla, bireyin dil yetisini gerçekleştirmesidir.¹⁰ Saussure'ün dilbiliminin temelinde gösteren ve gösterilenden meydana gelen bir gösterge teorisi vardır.¹¹ Gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki keyfidir. Bu keyfilik, zorunlu olmayıp olumsal olmasından, “göstergelerin oldukları gibi olmalarından başka türlü de olabilmeleri anlamında bir keyfilikten söz etmek gerekir.”¹² Bu durumda Saussure“göstergenin anlamını kendisiyle olan aynılığı ve başka göstergelerle olan karşıtlığı aracılığıyla belirleyerek geliştirir. O, dilin ikili karşıtlıklarca düzenlendiğini ifade eder.”¹³ Derrida ise tam da bu karşıtlıklar üzerine eleştiri getirerek kendi sistemini oluşturur.

Derrida Cezayir'in El Biar kasabasında dünyaya gelir. Fransız Yahudi ailesinin üçüncü çocuğudur. Ailesiyle birlikte o da 1940 yıllarında Fransa'da Vichy hükümetinin çıkardığı Yahudi karşıtı yasalardan yaralar alır. O, Cezayir'deki lisede Rousseau, Nietzsche, Camus daha sonra Bergson, Sartre, Kierkegaard ve Heidegger gibi düşünürlerin yapıtlarını okur. 1952 yılında, Paris'te Yüksek Öğretmen Okulu'na girer. O esnada yakın dostu olacak Louis Althusserl'le tanışır.¹⁴

Yüksek öğretim tezini hazırlamak için Husserl Arşivleri'nde araştırmalar yapar. Michel Foucault'un derslerini izler ve onunla dostluk kurar. 1957 yılında lise öğretmenliği sınavını geçerek ve Cambridge'de Harvard Üniversitesi'ne gider. Derrida'nın, Alman düşüncesi yanında İngilizce'ye ve Anglo-Sakson dünyasına açılması uluslararası tanınırlığı açısından belirleyici olmuştur. Bu dönemlerde Tel Quel dergisinde yazılar yazar ve sempozyumlara katılır. Birçok üniversiteden fahri doktor ünvanı alır. Çok sayıda üniversiteden, öğretim ve araştırma kurumundan ödüller alır.

---

⁹Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 11-13.

¹⁰Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 822-823.

¹¹Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 823.

¹²Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 6. Bs (Say Yayınları, 2019), 651.

¹³Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 651.

¹⁴Ahmet Cevizci, “Felsefe Ansiklopedisi” (Ankara, 2006), 4: 183.

Derrida, Jean-Paul Sartre'dan sonra Michel Foucault ile birlikte çağdaş dünyada tanınan düşünürdür. Kimi kitapları yirmiden fazla dile çevrilmiştir.¹⁵

Onun temel eserleri arasında “Yazı ve Fark, Ses ve Fenomen, Yayılım, Felsefenin İmkanları, Konumlar, Sokrates'ten Freud ve Ötesine, Gramatolojiye Dair, Boş Şeylerin Arkeolojisi, Marx'ın Hayaletleri, Marx ve Mahdumları, Şir Nedir, Mahmuzlar/Nietzsche'nin Üslupları, Öteki Hedef/Başka Baş, Bağışlama ve Kozmopolitizm, Çile, İsim Hariç, Khora, Edebiyat Edimleri, Gramatoloji, Nietzsche'nin Şöleni, Önemsizin Arkeolojisi: Condillac Okuması¹⁶ gibi kitapları vardır. Derrida post-yapısalcılığın önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilir.

Derrida'nın felsefi görüşlerinin odak noktasında Batı felsefesi vardır. Bu durumu Cevizci şöyle anlatır. “*O, batı felsefesiyle hesaplaşmış, onun çıkmazlarını göstererek felsefeyi yaratıcı hale getirmiştir. Bu noktada Nietzsche, Heidegger ve Saussure'den yola çıkarak özcülüğe, ikiciliğe, Descartesci felsefeye, akıl ya da mantık merkeziliğe, Aydınlanma felsefesiyle pozitivist eleştiri gerçekleştirir. Bu eleştiri anlamın aşkın bir gösterilene gönderme yaptığı, hazır bir dil dışı gerçekliğe göndermede bulunduğu. Derrida'ya göre anlam göstergelerle ilgili bir sorundur. Dil dışında, idealarda, nesnelere, zihinsel imgelemlerde ya da özlerde anlam yoktur. Anlam dilin fonksiyonudur. Yani dilin anlamı onun kendi dışında bir şeyi temsil etmesinden doğmaz.*”¹⁷

Derrida'ya göre dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan bir araç olması yanında kendi kuralları olan ve bu kurallar içinde yaşayan bir organizma olarak görülür. Ayrıca dil, toplumu oluşturan bireylerin yaşamlarında önemli bir yere sahiptir. Çünkü insanların birbirleri ile anlaşabilmeleri için ortak kullanılan bir dil gereklidir. Bu açıdan dil, bir milleti bir arada tutan öz"dür. Ayrıca dilin bir milleti yabancı kültürlerden koruyan ve millet haline getiren bir özelliği vardır. Bu açıdan dil, yüzyıllar boyu gelişerek oluşmuş ve temeli toplumun ilk oluşum yıllarında atılmış sosyal bir kurumdur.¹⁸

¹⁵Cevizci, “Felsefe Ansiklopedisi”, 4: 183-184.

¹⁶Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 235.

¹⁷Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 235-236.

¹⁸Eren Can, “Anlam Arayışında Derrida'nın Yinelenebilirlik ve Difference Söylemi”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 27 (2016): 21-24.

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan ve insanlar arasında sosyal bağları düzenleyen bir araçtır. Hayatın her alanında dil ile iç içe yaşarız. Dilin doğuştan mı geldiği yoksa sonradan mı elde edildiği ile ilgili önemli tartışmalar bulunmakla birlikte doğal gelişim ve çevrenin belli oranlarda dil gelişimini etkilediği bilinmektedir. Bu durum, “*İnsan ilk aylarda ağlamalar, taklitler, birtakım hareketlerle anlaşma sağlamaya çalışır. Çocuk içinde yaşadığı topluluğun anadilini uzun bir sürede öğrenir. Daha sonra kulağına gelen seslerin belli kavramlara, hareketlere, varlıklara karşılık olduğunu anlamaya başlayarak dil öğrenimine adım atar.*”¹⁹ “*Dil her zaman insan benliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan zekâsının ve insanda sınırsız olan duygu, inanç ve düşünce kabiliyetinin sonuçları insanın kendi benliğinin dışına ancak dil ile aktarılabilir. Bu bakımdan dil ile düşünce iç içedir. İnsan dil ile düşündür ve yaşar. Dilin gelişmesi düşünceye, düşüncenin gelişmesi de dile bağlıdır. Çeşitli medeniyetlerin meydana gelmesini sağlayan düşünce, gelişmesini dile borçludur.*”²⁰ şeklinde dile getirilmiştir.

Antik çağdan bu yana dile yönelik yapılan felsefi problemler, önemli bir alanı oluşturmuş olmakla birlikte XX. yüzyılda modern dilbiliminin kurulmasıyla altın çağını yaşamıştır. Dil olgularının incelenerek değerlendirilmesi sırasında, birbirinden farklı kavramlar kimi zaman birbiriyle çatışarak kimi zamanda birbirini destekleyerek dil üzerine yapılan çalışmalar üzerinde etkili olmuştur.²¹

“*Bu durumda batı felsefesi hakikat iddiasıyla başlar. Parmenides-Heraklitos arasındaki Bir ve Oluş tartışması, hakikati savunanlar ile hakikatin olmadığını düşünenler arasında geçerken, bu durum, aynı zamanda felsefe tarihinin temel dinamik yapısını oluşturur. Bu anlamda hakikatin ve Bir’in dinamiğinden hareketle duyulur/düşünümlür ayrımını yapan Platon, bunu düalist düşünceyle formüle eder. Gerçek dünya ile görünüşler dünyası ayrımı da buradan çıkar.*”²² Platoncu kurama göre gerçekliğin gözlemlenebilir ve sadece fizikal oluşumluluktan ibaret olmadığı aynı

---

¹⁹Nicola Barden -Tina Williams, ed., Words and Symbols: Language and Communication in Therapy, 1. publ (Maidenhead: Open Univ. Press, 2007), 10 vd.

²⁰Peter Lamarque - R. E. Asher, ed., Concise Encyclopedia of Philosophy of Language (Kidlington, Oxford ; New York, NY, USA: Pergamon, 1997), 69.

²¹F. D’Agostino, “Foundations of Linguistics”, Concise Encyclopedia of Philosophy of Language, ed. Peter Lemarque - R. E. Asher (Kidlington, Oxford ; New York, NY, USA: Pergamon, 1997), 23.

²²Adem Yildirim, “Difference’in Serüveni”, *Felsefe Dünyası*, 55 (2012): 241; Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. (Bursa : Asa Kitabevi, 1998), 293-295.

zamanda birçok hakikat alanına uzantısı olan, çoklu ve aşkın boyutlarla ilişkilendirilebilecek bir öteki doğasının da olduğu öne sürülmektedir. Hakikat araştırmasında mutlak doğruluğun ve hemen her şeyi kapsayan üst gerçeklik iddiası daha kuşatıcı bir örtüşümlülükle düalist bir perspektiften ele alınmış, bu perspektif düşünce tarihi boyunca önemli ayrımlar ve farklı felsefi akımlarda kendini göstermiştir. Bu ayrım temelde materyalizm ile idealizm arasındaki kavganın başlıca konusu olmakla birlikte daha yakın zamanda yapısalcılık ve post-yapısalcılık üzerinde de kendini fazlasıyla göstermiştir.²³

İlk olarak dile yaklaşım biçimi açısından yapısalcılığı ele alalım: Yapısalcılık, Batı dünyasında “Structuralism” olarak bilinmektedir. Yapısalcılık XIX. yüzyılın ikinci yarısında toplum analizinde, dilde ve kültürde en fazla kullanılan yaklaşımdır. Bu yaklaşım edebiyat metinlerine, kültür araştırmalarına gibi tüm anlatı türlerine kadar geniş bir alanda uygulanmaktadır. Farklı alanlara uygulanması farklı anlamlar yüklenmesini beraberinde getirir de genel olarak “yapı”nın belirleyiciliğinden hareket eder. Ayrıca belirleyicilikten hareketle toplumsal ve felsefi problemleri açıklamaya çalışır.²⁴ Temelde yapılar, sistemler ve oluşumlarla ilgilidir. Yapısalcılığı birçok çeşitlemesi olan genel bir yaklaşım olarak görmek mümkündür. Yapısalcı hareket çerçevesinden ele alındığında insan davranışları ve olgular, sistem ve yapılar aracılığıyla incelenmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır. Yapısalcılığın yeni uygulama alanlarına sahip olmasının yanında çözümlene yöntemi olarak kullanılması yapısalcılık adının yeni olduğunu gösterse de onun tarihsel bir arka planı bulunmaktadır. Bu doğrultuda Antik Yunan filozoflarının amacı hem gözlem hem de deneyimlerine ilişkin temel kurucu yapıları bulmak olduğu “Platon’un felsefesi ilk bakışta ideal bahsediyor olsa da empirik dünyanın niteliğiyle de yakından ilgiliydi. Aristoteles’in de gerçekliğin temel unsurlarını bulmaya yönelik çabalarının olduğunu biliyoruz. Bunun yanında evren izahlarında ortaçağ felsefesinin dini, Rönesans felsefesinin de bilimsel ve mekanist bir tavırla evrenin kurucu unsurlarının belirlenmesine yönelik çabalarının olduğunu görüyoruz. Ancak asıl anlamıyla yapısalcılığın batı düşünce tarihindeki yapıları bulma gerçekliği bu temel yapılarla açıklama girişimlerinin yetersizlikleri üzerine

²³Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 286-287; Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Gözden geçirilmiş 2. baskı (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003), 362-363.

²⁴Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 914-915; Sebahattin Çevikbaş, “Yapısalcılık Üzerine”, *Felsefe Dünyası* 1/35 (2002): 138.

temellendirildiğini de unutmamalıyız. Buradaki yapısalcılığın konuşan öznenen uzaklaştırılıp konuşulan dilin yapısına kaydırılmasına yönelik girişimler olarak görülmesi gerekir.”²⁵ ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Yapısalcı yöntemin farklı alanlara da uygulanmış olduğunu göstermesi açısından “İlk kez Fransa’da kullanılmaya başlanan yapısalcı yöntemi Levi-Strauss antropolojiye uygulamış ve yapısalcı antropolojiyi başlatmıştır. JacquesLacan psikanalize uygulayarak Freud’un kuramını yeniden yorumlamakta ve bilinçaltının yapısının dilin yapısına uyduğunu iddia etmektedir. Michel Foucaultbilgi ve kültür sorununa yapısalcı yöntemle yaklaşmış. Derrida ise felsefe tarihini ve felsefi metinleri bu yöntemle incelemiştir. Lacan, Derrida ve Foucault’un yapısalcılığı daha sonra yapısalcılık-ötesi post-yapısalcılık olarak adlandırılacaktır.”²⁶

Yapısalcılık, Saussure’ün ölümünden sonra yayımlanan Genel Dilbilim Üstüne Dersler adlı eserinde ifade ettiği düşüncelerinden hareketle oluşturulmuş felsefe anlayışıdır. Dilde yapısalcı yöntemin esaslarını Saussure, kendine ait bir dil sistemi ortaya koyduğu için, bu sistem içinde anılmaktadır.

Saussure’ün oluşturduğu bu sistem, her biri kendi içinde anlam kazanan ve dil aracılığıyla sağlanan birimler arası ilişkiler üzerine kuruludur. Bu sistemde önemli olan yapı, dildir. Yani gerçeklik yapıya dayanır, bireysel söylem bu yapının içindedir. Dolayısıyla onun sisteminde dilsiz bir gerçeklik oluşturmak mümkün gözükmemektedir. Bu açıdan dilin sınırı ifade ettiği gerçekliğin de sınırıdır. Bu açıdan sınırları belirleyen şey dilin yapısıdır. Ancak bu sistem bireysel değil, toplumsal düzeyde gerçekleşmektedir. Bu nedenle dönüşüm zaman içinde ortaya çıkmaktadır.²⁷

Saussure yapısalcı dil yaklaşımında, dile ilişkin araştırmanın, yapılardan oluşan dil sistemini konu alması gerektiğini ve önemli olanın göstergeleri birbirinden farklılaştıran ilişkiler veya karşıtlıklar olduğunu savunur.²⁸ Bu karşıtlıklar hem sesler ve imler hem düşüncelere ait oldukları özel biçimsel dil yapısı uyarınca anlam kazanmaktadır. Burada sözü edilen biçimsel yapı, bir yanda sesler öbür yanda

²⁵Çevikbaş, “Yapısalcılık Üzerine”, 139.

²⁶Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 185.

²⁷Ufuk Bircan, “Roland Barthes ve Göstergibilim”, *SBARD*, 26 (2015): 18-21.

²⁸Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 1225.

düşünceler olmak üzere her türden dilsel öge arasında kurulu bulunan benzerlik ve karşıtlığa denk gelmektedir. Saussure, dili bu biçimsel yapıyla özdeşleştirmektedir. Böylece ona göre dil, kendi içinde bir mantığı ve kurala sahiptir ve bu kural çerçevesinde anlam ortaya çıkmaktadır.

Yapısalcılığın gelişiminin, Saussure'ün Cenevre Üniversitesinde 1907-1911 yıllarında verdiği derslerle şekillendiği söylenebilir. Bunda dilbilim teorisinin de belirleyici olduğu ifade edilebilir. Dilbilim teorisi, sadece yapısalcılığın sonraki gelişiminde değil aynı zamanda Post-yapısalcılık üzerinde etkili olacak birtakım ayrımları da içerisinde barındırır.²⁹ Yapısalcılığın içerisinde bulunan ayrımlar daha sonra post-yapısalcılığın eleştirisine neden olmuştur.

Post-yapısalcılık, yapısalcılık sonrasına ve ona getirilen eleştirilere işaret eder. Post-yapısalcılık, yapısalcılığı aşma iddiasıyla ortaya çıkan felsefi akımdır. Yapısalcılık, 1970'li yıllara geldiğimizde pek çok kişi tarafından eleştirilerin hedefi haline gelmiştir.³⁰

Post-yapısalcılık, XX. yüzyılın ikinci yarısında gelişmekle birlikte yapısalcı düşünceye olan tepkisinde büyük yankı uyandırmıştır. Sahip olduğu ivme ile sadece felsefe alanında değil dilbilim, özellikle göstergebilim disiplinlerinde yeni kuramların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu nedenle post-yapısalcılık sadece felsefenin değil aynı zamanda birçok disiplinin bir araya geldiği ortak bir alana dönüşmüştür. Dolayısıyla post-yapısalcılık, disiplinler ötesi bir söylem halini almıştır.³¹

Post-yapısalcı anlayış içinde yer alan ve özellikle çağdaş teorik düşünce alanına yaptığı katkılarla tanınan Derrida, bu alanda yaptığı felsefi çalışmaları modern dünyanın getirdiklerine karşı bir duruş olarak nitelendirilmiş ve ortaya koyduğu kavramlar birçok alana uygulanmıştır. Ancak Derrida'nın ana özelliklerinden biri düşüncelerini hazır bir şekilde bize sunmamasına karşın o da diğer yapısalcılar gibi dile yaslanmıştır. Başka bir ifade ile dilden beslenmiş düşünceler ortaya koymuştur.³² Ayrıca onun, yapısalcı

---

²⁹Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 1227.

³⁰Nursel Güler, "Kitle İletişim Araçları, Post-Yapısalcılık ve Çoğul Olanaklar", *İletişim: Araştırmaları Dergisi*, 5-6 (Yıl:3): 48-49.

³¹Ömer Say, "Yapısalcılıktan Post-yapısalcılığa Çoğulculuğun İnşası", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2 (2013): 333-334.

³²bk. Şaban Ali Düzgün, "Bir Kelam Problemi Olarak Din-Dünya İlişkisi' Sempozyumu", *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 1/1 (18 Ocak 2009): 111-112.

metodolojiye dayanak olan dil çalışmaları ile post-yapısalcı düşüncenin ortaya çıkmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Derrida, yapısalcıların anlamların gerisindeki gizli yapıları ortaya çıkarma girişimlerini ve yüzeysel olanla derinde olan, dışsal olanla içsel olan arasında yapısalcılar tarafından ortaya konulan karşıtlıklara karşı çıkmıştır. Ortaya konulan karşıtlıklar Derrida'ya göre metafiziksel ikiliğin yeni bir şeklidir.³³ Çünkü Derrida'ya göre yapısalcılar metafiziksel kabullere dayanmaktadır. Bu nedenle onun ortaya koyduğu sistem, yapısalcılık içerisinden metafiziği eleyerek bir post-yapısalcılık oluşturmaktır. Bu anlayış aynı zamanda post-yapısalcılıkta Derrida'ya geçiş için bir köprü niteliğindedir. O halde burada şu soruyu sormak yerinde olacaktır: Derrida, Saussure'ün teorisini nasıl ele almıştır?

Bu soruyu cevaplarırken Saussure'ün teorisinin dile ilişkin bir devrim niteliğinde olduğunu bilmek gerekir, fakat Derrida için bunu söylemek mümkün değildir. Çünkü onun teorisinde eksik olan faktörler vardır. Derrida, Saussure'ün teorisine ilişkin olarak dış hatları kabul eder. Bu dış hatlar, dilin bir göstergeler dizgesi olması yanında dilin keyfiliği ve nedensizliğidir. Diğer yandan Derrida, Saussure'ün halâ metafiziksel bağdan kopmadığını belirtir. Bu durumda şu faktör dikkat çekicidir; Derrida metafiziğin³⁴ kendisini yapıbozuma uğratmaya çalışır. Çünkü Derrida'ya göre, metafiziksel düşünceler ya da sistemler belli bir hiyerarşiye dayanır. Dolayısıyla, bu hiyerarşinin kendisi dönüşüme uğratılır, yani ters yüz edilir.

Derrida, post-yapısalcı anlayışı ele alan, edebiyat eleştirmeni ve yapıbozum³⁵ olarak bilinen eleştirel düşünce yönteminin kurucusudur. Yapıbozum yönteminin, edebiyat kuramı, felsefe, dilbilim gibi disiplinler başta olmak üzere pek çok alanda etkili olduğu söylenebilir.

---

³³Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000), 1004.

³⁴Jacques Derrida, "Derrida üzerine (Bir Taslak)", *Toplumbilim*, trc. Ahmet Soysal, 10 (1999): 40. Derrida, Batı felsefesinin düşünsel geleneğini "bulunmuş metafiziği" olarak adlandırır. Bulunmuş metafiziği kimi pasajlarda "mevcudiyet metafiziği" olarak da geçmektedir. Derrida bu metafiziğin karşısına kendi okuma yöntemini geliştirir. Bu da, yapıbozum (dekonstrüksiyon)'dur

³⁵Derrida, "Derrida üzerine (Bir Taslak)", 40. Derrida tarafından ilk kez 1967'de *De la Grammatologie*'de kullanılan *La Deconstruction* kavramı, Türkçe'ye dekonstrüksiyon, yapısöküm ya da yapıbozum olarak çevrildiği gibi, çalışma boyunca, çalışmadaki bütünlüğü koruması ve kavram karmaşası oluşturmaması için yapıbozum olarak kullanılacak ve kavramın anlamına ilişkin açıklamalara daha sonra değinilecektir.

Derrida'nın eserlerine bakıldığında felsefe, dilbilim, politika, estetik vb alanlarda olduğu görülür. Her alandan konuşma gereği duymuştur. Derrida pek çok alanda eserler yazmış olsa da onu öne çıkaran belirli kavramlar ve onlara yüklediği kavramlaştırmalar söz konusudur. Bu yüzden onun kavramlarının neler olduğunun tespitinin yapılması gerekmektedir. Bunların başında yapıbozum, söz/yazı karşıtlığı, yazıbilim gibi kavramlar gelmektedir.

Yapıbozum kavramını öne çıkaran Derrida, dilin mutlak ve değişmez olmayacağını, aksine dilin zamansal bir süreç olduğu ve dilde ögenin her şeyin izini sürebileceğini diğer yandan da dili çoklu bir anlam oyunu içerisinde görerek bunun önemi üzerinde durmuştur.³⁶ Anlam, göstergelerin başka anlam bağlarından geçerek başka anlamlara gelmesi şeklinde sürekli yer değiştirir. Bu da anlamın kapatılamaz olduğunu ve de değişen bir nitelik arz ettiğini ortaya çıkarır.

Post-yapısalcılık“özne karşıtlığı”³⁷ ve “tarihselcilik eleştirisinde”³⁸ yapısalcı düşünceyle aynı doğrultuda olmasının yanında anlamı eleştirmede yapısalcı anlayıştan ayrılır. Post-yapısalcılık Saussure'ün ortaya koyduğu göstergeye farklı bir yaklaşım gösterir. Bu nokta tam da anlamın kırılma noktasını ifade eder. Anlam, göstergelyi oluşturan yapısalcılığın öne çıkardığı gösteren ve post-yapısalcılığın önem verdiği gösterilen boyutunda şekillenmekte ve önemli hale gelmektedir. Bunun sebebi kavramlar ve kavramların gösterdiği yani işaret ettiği gerçeklik arasında karşılık gelme ilişkisinin olmadığıdır. Bununla kastedilen; Saussure'ün kuramında k-ö-p-e-k sözcüğünün oluşturduğu harfleri gösteren zihnimizdeki köpek imgesine yani gösterilene karşılık gelmektedir. Ancak post-yapısalcı düşünüş açısından bakıldığında birebir karşılamanın olmadığıdır. Anlam, yapısalcılıkta olduğu gibi bir karşılık gelme ilişkisinin ürünü olmadığı gibi aynı zamanda gösterenden gösterilene giderken sürekli değişmektedir.

Sözlükte göl sözcüğünün anlamına bakıldığında, sözcük kendini bir başka sözcüğe göndererek sonu olmayan gönderme ağını oluşturduğunu görmekteyiz. Saussure ve yapısalcı düşüncenin tersine göstergeler başka göstergelere işaret eder; yani

---

³⁶Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, 1004.

³⁷bk. Ahmet Cevizci - Kasım Küçükalp, *Batı Düşüncesi - Felsefi Temeller* (İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, t.y.), 185.

³⁸bk. Cevizci - Küçükalp, *Batı Düşüncesi - Felsefi Temeller*, 198.

gönderir. Bir başka ifadeyle yapısalcı düşüncede kurallar, ilkeler vardır. Bu anlamlandırma biçimi göstergeleri tek anlama indirgemeye çalışırken Post-yapısalcı algılama ise anlamı sınırlamaz, çokanlamlılığı öne çıkarır.

Bu görüşlerden hareketle post-yapısalcılık, metnin bir diğer metne gönderme yapması nedeni ile bunu *metinlerarasılık* kavramı ile açıklamaktadır. *Metinlerarasılık*, metinlerin anlamının başka bir metin tarafından şekillenmesidir. Yapısalcılık yazar merkezli anlayışı ortaya koyarken post-yapısalcılık metin merkezli anlayışı ortaya koymakla okuyucuyu merkeze alır. Her metin, yazarın değil okuyanın elinde anlam bulur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde görüşlerine yer verilen Derrida, Nietzsche ve Heidegger gibi filozofların yolunu takip ederek metafiziğe yönelik görüş ve düşüncelerin son bulması gerektiğini ifade eder. Derrida, Batı metafiziği düşüncesinde sözün yazıdan üstün tutulduğunu ve bu durumun metafiziksel bir sistem oluşturduğunu söyleyerek buna karşı çıkar. Aynı zamanda kendi geliştirmiş olduğu dekonstrüksiyonu ve literatüre kazandırmış olduğu kavramları kullanır.

Derrida için yapısalcılar metafiziği aşmaya çalışmış gibi görünseler de metafizik batağına saplanıp kalmalarıyla birlikte metafiziğe dayanarak eski geleneği devam ettirmekten kurtulamamışlardır. Derrida içinde yapısalcılığın da yer aldığı Batı felsefesi yani metafiziğini, yapıbozuma uğratarak kuramını oluşturur. Derrida ortaya koyduğu yapıbozum yöntemiyle, yapısalcı anlayışta yer alan sabit anlam ve sözün üstünlüğüne verilen önemi ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Yapısalcı ve post-yapısalcı yaklaşım çerçevesinde Saussure ve Derrida'nın temel kavramları, izledikleri yollar, ileri sürdükleri düşünceler ve dil felsefesine yapmış oldukları katkılar kendilerinin ortaya koyduğu düzen içerisinde ele alınıp değerlendirilecektir. Ayrıca bu çalışmada Saussure'ün temsil ettiği modern görüşün birçok açıdan eser sahibini merkeze alan bakışına karşılık, post-yapısalcı görüşün okuyucuyu merkeze alan bakışı iki farklı görüşü ortaya çıkarmaktadır. Sözünü ettiğimiz bu farklılık anlam sorunu bakımından ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise bu iki farklı filozofun ortaya koyduğu farklılığa çözüm yolu bulunmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAUSSURE'DE DİLİN YAPISI VE ANLAM

1.1.Yapısal Dilbilim Anlayışı

“Yapısalcılığın kilit taşı yapı kavramı, ana ilkesi ise iç inceleme kuralıdır. Yapı özerk bir bütündür: Değerini birbirinden alan, aynı anda bir arada bulunan eşzamanlı öge ya da olguların ördüğü, türlü düzeylerde kurulan bağıntıların dokuduğu, belirlediği bir bütündür. İç inceleme ilkesi bütünün bu özelliklerinden doğan, uyulması zorunlu bir araştırma koşuludur. Hangi alanda, hangi dalda olursa olsun, inceleme yapı düzleminde yürütülmediğinde, iç inceleme ilkesine uyulmadığında gerçekliğin özüne ulaşmak olanaksızdır.”³⁹ Bu cümleler çerçevesinde, araştıracının önemliyi önemsizden, belirginini belirsizden ayırabilmek için yapısalcı bir dil anlayışına sahip olması gerekir.

Yapısalcılık, XX. yüzyılın başlarında Ferdinand de Saussure’le kendi yöntemini geliştirmiş ve dilbilimi konusunda güvenilir hale gelmiştir. Bu akımın yapısalcı olarak adlandırılmasında hem Saussure’ün geliştirdiği dilbilim anlayışı hem dilbilimine benzemeye çalışan bilimlerde “yapı” kavramının özel bir yeri vardır. Bu yöntemi benimseyen araştırmacılar, konularını hem bir yapı olarak görmekte hem konularının yapısını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadırlar.

Yapısalcılığı geliştiren Saussure’ün öğrencileri tarafından tutulan ders notları olan Genel Dilbilim Dersleri adlı eserde/çalışmada her ne kadar yapı sözcüğü geçmese de yapısalcılığın bir başlatıcısı ve öncüsüdür. Saussure’ün bu eserinde yapı kavramı yerine dizge kavramı önemli bir yer tutar. Bu yapıt yapısalcı yöntem için bir taslak oluşturur. Bu durumda şu soruların cevabı aranması gerekir. Yapısalcılık nedir? Yapısalcı yöntemin özelliği nedir?

Yapısalcılık, dilbiliminin kendi içinde oluşan kural ve yasaların bütünü olarak kabul edilir. Başka bir anlatımla yapısalcı sistem arama çabasıdır. Bu yapısalcı sistemi önemli yapan, sistemde bulunan birimlerin tek başına anlam taşıyamamaları ve de onların anlamlı olmasında birbiriyle olan bağıntılarının olmasıdır. Ancak o zaman sistemin parçası olup ele alınabilirler. Ayrıca yapısalcılığı anlamak için yapısalcı dilbilimden

---

³⁹Berke Vardar, *Dilbilimden Yaşama: Yapısalcılık* (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001), 9.

başlamak gerekir.⁴⁰ Yapısalcı dilbilim, birey ile özneyi önemsiz saymaktadır. Tarihsel açıklamalar, bireyi ve bireyleri konu alan yani falanca filozofu incelemek yerine belli bir dildeki seslerin değişimlerini belirleyen yapıları araştırmayı amaçlamaktadır.

Yapısalcılık var olan nesnelere anlamlandırmaya yönelik bir okuma biçimidir. Aynı zamanda insana dair her şeyin yapılandırılmış olduğunu, doğal olmadığını, birer inşa olduğunu savunurken, bu inşanın dil temelli olduğunu ifade eder. Buna göre genel kabulün aksine dil özneye tabi değil, özne dile tabidir. Böylece bu anlayış içinde özne, dil tarafından inşa edilmekle birlikte ikincil bir konuma sahip olmaktadır. Bunun anlamı şudur: Özne, dili araç olarak kullanarak anlam üreten bir konumda değil, dilin kendisini dayattığı ve çözümlemesini emrettiği bir varlık konumundadır.

Yapısalcılığın öngördüğü yapı tek bir özden türemez. Yani çok parçalıdır. Tek bir temel olmamakla birlikte parçaların birbirine herhangi bir üstünlüğü yoktur. Bu anlayış içinde özne de yapının bir parçasıdır. Fakat onun merkezi konumunu sorgular. Bu açıdan yapısalcılıkta bir merkez kaygısı yoktur. Yani merkezi bir yapı oluşturmaya çalışır. Böylece bu yapı içinde oluşan merkezsizlik anlayışı, insanı ikinci plana atar ve nesneyi öteki nesneye açar. Bu açıdan bütün yapı, parçaların toplamından daha fazla anlam taşır. İşte gerçek anlamı ortaya çıkaran şey, parçalar arasında oluşan ilişkidir. Bu anlayış temelde özneyi yapısalcılık tahtından indirmiş olur. Böylece insan, artık özgür irade sahibi bir özne değil, bir yapının içerisinde yapılanan bir inşadır.

Başka bir noktadan ele alırsak yapısal dilbilim, Saussure'de olduğu gibi sözlü dilin yani sözün öncelik taşıdığını vurgular. Çünkü sözlü anlatım yazıdan daha eski ve daha yaygındır. Ayrıca yazının sözlü dil birimleri üzerine inşa edilmiş olması buna bir örnektir. Yani yapısalcılığın temelinde sözlü dil vardır. Yazı bunun üzerine kurulmuş ve ilerlemiştir. Buna ilaveten dil, insanların anlaşmasını sağlayan bir yeti olduğu için yapısal dilbilim dilin sözlü özelliğine öncelik vermiştir.

Yapısal dilbilimde, her ögenin yapı içerisinde bir işlevi olmasının yanında öğeden yapıya ulaşılır. Saussure'den beri dil kendi başına anlam taşımamakta, aksine bütüne göre anlam kazanan bir dizgedir. Dilin yapısının belirlenmesinde parçaların anlam ve işlevi önemlidir.⁴¹ Örneğin satrançta taşlarının büyüklükleri, hangi maddeden

---

⁴⁰Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, 186.

⁴¹Tahsin Yücel, *Yapısalcılık* (İstanbul: Can Yayınları, 2015), 45.

yapıldığı oyunun dizgesi açısından önemli değildir. Her taşın birbiriyle kurduğu bağıntı önemlidir. Aynı şekilde dilsel öğeleri de tekil nesnelere olarak değil, bütünü başka öğeleriyle kurdukları bağıntılarda kavramak gerekir. Satranç taşının hangi türden yapıldığı önemli değildir. Önemli olan oyunda taşlar arasında sağlanan kuraldır. Bir tek taşın oyun akışını bozması mümkündür. Bu durum taşlar arasında birlik ve bütünlüğü etkiler. Çünkü taşlar arasında bir birlik vardır.

Yapısalcılığa göre her sistem, karşılıklı ilişki içinde olan bir öğeler bütünü olarak incelenmelidir. Saussure'e göre yapının kendi içinde bir kuralı ve mantığı vardır. İnsan, sözün anlamını kurallar ve mantıksallık çerçevesinde yakalayabilir. Bu durum, öznenin yapı karşısında ikincil bir konuma düşüşüdür. Özne fail değil, çoğunlukla belirlenim altındadır. Anlam vermenin merkezinde insan değil, dilsel yapı vardır. Dilsel yapı, bir oyuna benzetilebilir. Nasıl ki oyunda oyunun kuralları dışına çıkılamıyorsa, dilsel yapının da kendi içinde bir kuralı vardır ve dilsel yapı o kural çerçevesinde işler. Bu durumda anlamı öznenin içinde bulunduğu yapı belirler. Özne, anlamı belirlemede ön planda değildir.

Saussure'den önceki dil anlayışında dil, sadece var olan nesnelere adlandırır. Başka bir deyişle dil için sınıflara ayrılmış düzene girmiş ancak isimlendirilmemiş bir dış dünya vardır. İsimlendirilmemiş bu gerçekliği dil ile aktarırız. Böylece dil, bu dünyayı yansıtmaya yarayan araçtır. İşte Saussure, bu tür bir dil anlayışını değiştirdi ve durumu tersine çevirdi. Ona göre dil zaten mevcut nesnelere, kavramları sonradan etiketleyerek bir çeşit katalog oluşturmaz. Çünkü dil, kavramlardan önce vardır. Yapısalcı dilbilimine göre dış dünya kesintisiz bölünmemiş bir bütündür. Dil, bu bölünmemiş yığını bölümlere ayırarak anlaşılır hale getirir. Örneğin dilden önce taş, kaya ve maden isimlendirmesi yoktur. İşte biz bölünmemiş olan bu bütünü böler ve taş, kaya, maden olarak sınıflar ve birimlere ayırırız ve böylece yaşadığımız dünyayı, karmaşıklıktan kurtarır, kavrar ve anlarız. Ancak "*Her dil dış dünyayı aynı şekilde bölmez. Türkçede çayırda otlayan hayvana da sofrada yenen etine de koyun denir, ama İngilizcede bunlar sheep ve mutton olarak ayrılırlar. Demekki İngilizce dünyayı başka şekilde bölmüş oluyor.*"⁴² Dil dış dünyayı anlaşılır kılmak için böler ve kavramları adlandırır, etiketlendirir. Aslında bu durum anlamı dilin belirlediğini göstermektedir.

---

⁴²Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, 189.

“Taş” kavramını ele aldığımızda onun “baş” göstergesiyle karışmamasını sağlayan ses başkalığıdır. Yani anlamı üreten dilin öğeleri arasındaki bağıntılar ve ayrılıklar sistemidir.

*“Saussure’ün dilbilim teorisi ortaya atılmadan önce, Antik Yunan’a kadar giden dil görüşü, sözcüklerin dünyadaki şeyler için birer ad ya da etiket olma işlevi gördüğünü ileri sürmekteydi. Söz konusu klasik dil görüşünün gerisindeki kabul, dünyanın doğal olarak bir tarafta ay, güneş, ağaçlar, taşlar, insanlar, hayvanlar vs. diğer tarafta ise renkler, sesler, koku ve tatlar olacak şekilde nesnelere ve bu nesnelere özelliklerine bölündüğü ve insanların onları adlandırmak veya etiketlemek için dili kullandıkları kabulüydü.”*⁴³ Böyle bir ayırımın, sınıflandırmanın yapılabilmesinde dil önemli bir yere sahiptir. Ancak klasik dil anlayışının ortaya koyduğu doğru olsaydı, bir dilden diğerine tercüme yapmak kolay olurdu. Oysa bir dilden başka bir dile tercüme yapmak, o dilin sahip olduğu ince anlam farklılıklarını karşılamanın zor olmasından dolayı kolay bir iş değildir. İşte bu tür bir ayırımın Saussure’le birlikte gündeme geldiği söylenebilir.

Bir ses birimi olarak “taş” isimlendirmesi dünyadaki sert bir nesneyi değil, “taş” kavramını ifade ediyor. Peki, bu “taş” ses birimi bu anlamı neye borçludur. Bu ses birimlerinde taşta böyle bir anlam yükleyecek bir özellik mi var? Aslında hayır, ona bu anlamı veren gösterenin kendinde var olan pozitif bir nitelik değil, yalnızca diğer gösterenlerle olan farklılığıdır. İşte Saussure bu anlayışı; *“dilte yalnız farklı ayrılıklar vardır.(...) İster gösterilen, ister gösteren ele alınsın, dilde dizgeden önce var olan kavramlara da seslere de rastlamayız; ancak dizgeden doğan kavramsal ayrılıklarla sessel ayrılıklar buluruz.”*⁴⁴ cümleleriyle ifade eder.

Bu söylediklerimizi renkler üzerinden ifadelendirirsek: *“Güneş ışığını bir prizmadan geçirirsek güneş tayfını elde ederiz. Bu tayfta renkler kesintisiz olarak birinden ötekine geçer. Ama biz bu renkleri, kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lacivert ve mor olarak böleriz. Oysa doğada bir ayırım yoktur. Görülüyor ki, bizim doğal olarak kabul ettiğimiz renk ayrımları aslında dil sayesinde yapılmış ayrımlardır ve dilden önce mevcut değildiler. O halde dil, algıladığımız nesnelere yığınını keyfi olarak birimlere*

---

⁴³Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 1227.

⁴⁴Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 178.

ayıran bir göstergeler sistemidir. Bu anlamda gerçekliği yansıtmaz üretir."⁴⁵ Saussure'ün dil inlemelerine yaptığı katkı yalnızca dili bir göstergeler dizgesi kimliğiyle ele almasıyla sınırlı değildir. Her dilin kendine özgü yapısı olduğunu ve incelenen dilin o yapı çerçevesinde ele alınması gerektiğini vurgulayan da o olmuştur. Onun sisteminde yapı kavramının yerini dizge kavramı almaktadır.

Saussure göre dil, doğadan bağımsızlaşmış bir dizgedir. Bu dizge kendi kendini tanımlamaktadır. Örneğin gerçekte Zümrüdüanka kuşu yoktur. Fakat bunun işitim imgesi vardır. Ayrıca bu kuşun herhangi bir canlıya karşılık gelmesi önemli değildir. Çünkü Saussure'ün sisteminde dil, bir nesneyle ona verilen bir adı birleştirmemekte, bir kavramla işitim imgesini birleştirmektedir.

Saussure'ün ortaya koyduğu dil yapısında dilin içerdiği bütün öğeler kendi karşıtları ile anlam kazanmaktadır. Önemli olan bu öğeler arasındaki karşıtlıklar ve bu karşıtlık sayesinde ortaya çıkan ilişkidir. Yani tüm sözcükler bir sistem içinde ortaya çıkar ve yine sistem içinde yer alan karşıtı ile anlaşılır. Başka bir ifadeyle Saussure'ün dil anlayışının merkezinde sözcüğün niteliğini belirleyen şey, o sözcüğün aslında ne olmadığıdır. Bu nedenle Saussure yapısalcı dil sistemini dil/söz ayrımı, gösterge karşıtlıkları (gösteren/ gösterilen), artsüremlik/eşsüremlik ve töz/biçim gibi yapmış olduğu kavramsal ayrımlar üzerinden inşa eder.

1.2.Saussure'de Dil ve Söz Ayrımı

Saussure dil üzerinden ikili ayrımlar yaparak (dil-söz, gösteren/gösterilen) kendi kuramının temellerinden birini oluşturmaktadır. Bu durumda Saussure dili ikili karşıtlıklar üzerinden ele alır.

Saussure'ün dil sistemine göre sözcüklerin anlamı ikilikler üzerinden yani kendisinin karşıtı durumunda olan sözcüklerle ortaya koyulur. Böylece dil sisteminde siyah-beyaz, kadın-erkek gibi sayısız birbirine karşıt ikilikler bulunur. Bu tür karşıtlıklar, kendilerini ait oldukları sistemin ayrılmaz parçası olarak gösterir. Örneğin siyah ve beyaz sözcüklerindeki ikili karşıtlıklar, ait olduğu renk sisteminin dolayısıyla bütün renklerin belirleyicisi olmak durumundadır.⁴⁶ Söz konusu bu ikili karşıtlıklar

---

⁴⁵Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 189.

⁴⁶Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 1230.

anlamlandırma sisteminin parçasıdır. Ayrıca insanların anlam dünyalarının inşasında da önemli rol oynarlar.

Dil, eski kuşakların sonraki kuşağa aktardığı ve olduğu gibi benimsenmesi gereken bir üründür. Bu durumda dil geçmişin mirası olarak aktarılır. Geçmişe bağlılık olduğu için seçme özgürlüğü yoktur. Örneğin masaya masa dememizin yani masa göstergesini kullanmamızın sebebi nedir? Saussure için bunun cevabı; bizden öncekiler öyle dediği içindir. Yani üzerinde kavram birliğine varılmasından dolayıdır. Uzlaşma olmamış olsaydı kavram karışıklığı ortaya çıkardı. Çünkü neye nasıl hitap edeceğimiz ya da neyi nasıl adlandıracağımız konusunda anlaşmamış olurduk. Bu durumda Saussure şunu demek ister: Dil değişir fakat bu değişimi bireyler belirlemez. Ayrıca dokunulmaz olması bozulmayacağı anlamına da gelmez.

Saussure dil ve dil yetisi noktasında dili, sese indirgemenin mümkün olmadığı gibi dilyetisini oluşturan unsurun ses olmadığını da belirtir. Böylece Saussure sesi, tek başına varlığı olmayan bir düşünce aracı olarak kabul eder.⁴⁷ Burada ses kavramla kaynaşarak karmaşık nitelikli olan fizyolojik ve anlamlı bir birim oluşturur

Bu şekilde dil yetisinin birçok alana açıldığını gören Saussure, dilin bu alanlar içinde sadece bir bölümü ve en önemlisi olduğunu belirtir. Bu durumda Saussure'e göre en iyi çözüm, "toplumsal nitelikli dile ya da bundan sonra kısaca dil diyeceğimiz alana yönelip bu alanı da dilyetisinin bütün öbür gerçekleştirmelerinin kuralı, ilkesi saymaktır."⁴⁸ Bu özelliklerle belirlenen dil yetisi, içinde toplanan olgular, toplumsal yanı ele alan dil ve bireysel yanı ele alan söz olarak ikiye ayrılmaktadır.

Saussure dil ve sözün sınırlarını çizmek ister ve şöyle der: "*Dil, hem dil yetisinin toplumsal ürünü, hem de bireylerde bu yetinin işleyebilmesi için toplumun benimsemiş olduğu zorunlu anlaşmalar bütünüdür. Dil yetisi çok yönlü ve karmaşıktır. Birçok alana açılır: fizik, fizyoloji ve psikoloji vb alanları ilgilendirdiği gibi bireysel ve toplumsal alanlara da girer. Buna karşılık, dil kendi başına bir bütündür. Dil, sonradan edinilmiş,*

---

⁴⁷Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 37.

⁴⁸Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 38.

anlaşma ürünü bir şeydir."⁴⁹ Dil uzlaşımsal bir düzen sunar. Bireyler arasında bildirişim sağlayan araç niteliğiyle her türlü söz alışverişinin dayanağını oluşturur.

Söz, bireysel bir istenç ve anlak edimidir.⁵⁰ Söz, dilin bir kısmını bir süreliğine eylemli hale getirir. Yani somut cümleler kurulmasını sağlamaktadır. Bu durum bireye dili kullanma olanağı verir.

Dil edimde, konuşan bireylerin, kişisel düşüncesini anlatmak için dil düzgüsünü kullanmasını sağlayan birleşimleri ve bu birleşimleri dışa iletmesini sağlayan anlaksal-fiziksel düzeneği birbirinden ayırmak gerekir.⁵¹ Dil herkesin ortak malı olmakla birlikte, ayrı ayrı her bireyde de bulunmaktadır. Saussure'ün de ifade ettiği gibi dil konuşan kişinin işlevi olmamakla birlikte bireyin belleğine aktardığı üründür. Söz ise bireylerin ifade ettiklerinin toplamıdır. Söz toplumsal hiçbir şey içermez ve bireyseldir. Dil bireylerin iradelerinden bağımsızdır. Böylece dil, mevcut yapıyı ifade eden toplumsal sistem içinde değerlendirilir. Ayrıca şu da vardır: Dil kimsede eksiksiz değildir yalnız toplumda eksiksiz olarak bulunur. Çünkü dil, toplumu ilgilendiren bir uzlaşımındır.

Dili bir başka açıdan şu şekilde ele alabiliriz: *"Türkçe, Fransızca, İngilizce dilleri dediğimiz zaman dil'i bu anlamda kullanırız. Söz ise dilin somut kullanımı, yani dilin belirli bir konuşucu tarafından belirli bir andaki uygulanmasıdır. Bu sayısız söz'ler bir dil sistemine uyarlar. O halde somut ve bireysel olan söz'ün arkasında, onu belirleyen soyut ve toplumsal bir sistem (yapı), dil vardır."*⁵² Tavlada tek tek tavlalar somut söz'e, oyun olarak tavlalar ise soyut dil sistemine tekabül etmektedir.

Dil, *"konuşma veya sözden önce gelir. Bunun yanında dil, konuşmadan daha soyuttur. Konuşma ses yoluyla işlemektedir ve sesler konuşmanın dile gelme araçlarıdır. Fakat dil, yazı, dilsizler ve işitme engelliler için geliştirilmiş özel gösterge sistemleri türünden başka araçların da söz konusu olduğu geniş bir kavramdır. Bu nedenle Saussure insan için temel olanın konuşmadan ziyade dil oluşturma yeteneği olduğunu ileri sürer."*⁵³ Çünkü burada önemli olan dil oluşturma yeteneğidir. Dil

---

⁴⁹Berke Vardar, *Ferdinand de Saussure ve Dilbilim Kavramları Açıklamalı Seçmeler* (Yeni İnsan Yayınları, 1971), 30.

⁵⁰Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 43.

⁵¹Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 44.

⁵²Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, 187-188.

⁵³Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 1232.

sistemi oluşturmak için illaki konuşmaya gerek yoktur. Dilsizlerin ve sağırın da bir dil oluşturma yeteneği vardır. Onlar da işaretlerle göstererek kendilerine ait sistemi oluşturmaktadırlar.

Dil, konuşan kişinin bir işlevi olarak görülmemelidir. Çünkü dil, bireyin etkisi altında kaldığı olayları zekasına kaydettiği üründür. Söz ise bireysel bir zeka ve irade eylemidir.⁵⁴ Bireysel söz, çok sayıda değişiklik gösteren bir olgudur, yani özelliklerin temel özelliklerle karıştığı bir edimdir. Bu nedenle, Saussure bireyüstü ortak bir dizge olan dilin işleyiş kurallarına ulaşmaya çalışır. Bu da ancak somut konuşma biçimlerini incelemekle olanaklı hale gelir. Dilin dizgesi yine sözlerin incelenmesinden çıkartılır. Ama dilin bireysel söz içindeki somut gerçekleşmesi, onu ancak dilin işleyiş kurallarına varma açısından ilgilendirir.

Saussure dil ve söz ayrımında bir kâğıdın iki yüzü olduğunu söyler. Kağıdın ön yüzünü kestiğimizde arka yüzünü de kesmiş oluruz. Yani dil ve söz birbirinden farklı alanlara yönelse de, kökeni aynı noktadadır. “*Saussure’e göre dili sözden ayırmak demek: 1. Toplumsal olguyu bireysel olgudan; 2. Temel olguyu ikincil aynı zamanda rastlantısal nitelikli olgudan ayırmak demektir.*”⁵⁵ Yani dil konuşan kişi olarak bireyin bir işlevi olmamakla birlikte bireyin edilgen bir biçimde belleğine aktardığı üründür. Bu durumda dil, her zaman önemini korumaya devam etmektedir. Yazı ise olduğu gibi kalmıştır. Bu nedenle dil ile yazı arasında gitgide büyüyen bir uyumsuzluk oluşmuştur. Uyumsuz öğelerin birbirini etkilemesi sonucu bu olgu doğrudan doğruya yazının yapısına da yansımıştır.⁵⁶

Dil ve yazı arasında önemli farklılık olmakla birlikte yazı, temel olarak dilin sistematik bir ifadesinden başka bir şey değildir. “*Yazının biricik varlık nedeni dili göstermektir.*”⁵⁷ Tanımında yazının, dili işaret etmek için ortaya konulduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca dilleri yazı aracılığıyla tanırız. Yazı, dilin iç düzenine yabancı olmasına rağmen aynı zamanda dilin gösterilmesini sağlar. Bireysel olduğu için sözün dili tanımaya katkısı oldukça sınırlıdır. Ancak evrilmesinde etkisi daha fazladır. Bunu da ölü diller örneğiyle açıklayabiliriz. Bugün ölü dilleri yazı aracılığıyla tanıma şansına

---

⁵⁴Vardar, *Ferdinand de Saussure ve Dilbilim Kavramları Açıklamalı Seçmeler*, 46.

⁵⁵Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 43.

⁵⁶Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 61.

⁵⁷Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 57.

sahip olmakla birlikte sözün burada hiçbir katkısı olamaz. Şüphesiz sesleme işleminin nasıl yapıldığıyla ilgili ipuçları ölü bir dili anlamayı kolaylaştırabilir ancak dilbilimsel yapısını çözmekte çok fazla yardımcı olmaz.

Saussure yazının saygınlığını dört temel noktada açıklar. Bunlardan ilki, sözcüklerin yazılı görüntüsünün sürekli ve sağlam bir şey izlenimi uyandırmasıdır. İkincisi, bireylerin çoğunda görsel izlenimler işitimi izlenimlerinden daha belirgindir. Üçüncüsü, yazı dilin kurallarını ortaya koymada kolaylık sağlar. Dördüncüsü, dille yazım arasındaki herhangi bir uyumsuzlukta yazılı biçimin kanıt kabul edilmesidir. Bu yüzden de ona göre yazı haksız yere önem kazanır. Tüm bu gerekçeler nedeniyle Saussure sözü, yazıdan üstün bir konuma yerleştirir.⁵⁸ “*Dil mütemediyen evrim geçirirken yazı olduğu gibi kalma eğilimindedir. Bir süre, yazı göstergesi söyleyişteki değişikliklere ayak uydurabilmesi için değiştirilir. Sonra bundan vazgeçilir.*”⁵⁹ Çünkü yazı, belli bir dönem tutarlıyken göstermesi gereken sesleri karşılamadığı için bir süre sonra tutarsızlaşır.

Buradan anlaşılacağı gibi dil ve söz arasında bir bağ bulunur. Ne dil sözden ayrılabilir ne de söz dil olmadan düşünülebilir. Saussure için dil/söz ve dil/yazı arasındaki ilişki, gösterge karşıtlıklarında yer alan gösteren-gösterilen ilişkisi gibi karşılıklı gerektirmeyi içeren bir ilişkidir.

1.3.Saussure’de Gösterge Karşıtlıkları

İnsanlar iletişim halinde yaşamaktadır. Bu nedenle dil, toplum hayatında insanların birbirleriyle anlaşmasında önemli bir iletişim aracıdır. Dil insanın kendini ifade etmesinde acı ve sevinç gibi ortak noktaları yakalamasında etkilidir. Dil olmadan tüm bu yetilerimiz sınırlı kalmakta ve kısıtlanmaktadır. Örneğin hal ve hareketlerimizle anlatılanlar sınırlanır ve de düşüncelerimiz ifade edilmemiş olurdu. Bu sebeple dil, hayati önemi olan aktarım ve iletişim aracıdır. Sadece insanların değil, hayvanların da kendi aralarında iletişim kurdukları bilinmektedir. Örneğin, balinaların şarkı söylemesi, kuşların cıvıldaması gibi. Kertenkeleler başlarını indirip kaldırarak iletişim kurar. İnsan dilini ayrı kılan iletişim kurabilmemiz değil, bunu sayısız bir biçimde yapıp yorumda bulunmamızdır.

⁵⁸Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 58-59.

⁵⁹Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 60.

Saussure, iletişimde dille ilgilenmiştir. Ayrıca göstergelerin diğer göstergelerle kurduğu ilişki önemlidir. Gösterge, fiziksel şekli ve çağrıştırdığı kavramla ele alınır. Yani anlamı olandır. Diğer bir ifadeyle zihindeki anlama karşılık gelecek biçimde seçilerek onun yerine geçer. Bu görüntü, simge ve şekil olabilmektedir. Örneğin masa sözcüğü kullananlar arasında farklı anlamalar çağrıştırmış olsa da aslında her insanda ortak bir anlam olarak ortaya çıkar. Fakat bazı kavramlar da vardır ki, masa kavramındaki gibi ortak bir çağrışım yerine farklılıklar ortaya çıkarır. Örneğin renk kavramını ele alalım; bizim kırmızı olarak adlandırdığımızı arkadaşımız bordo olarak nitelendirir. Yani her bireyin rengi kavrama şekli birbirinden farklıdır. Tıpkı göstergelerin de anlamlandırılmasında kullanıcıların algılamasına ve kültüre bağlı olması durumu söz konusudur.

Saussure, dili bir sistem olarak ele almış, bu sistem içerisinde yer alan dili, çözme yoluna gitmiştir. Ona göre dil, göstergelerden oluşan bir sistemdir. Göstergeler dil gibi değişme eğilimindedir. Çünkü kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Örneğin “yavuz” sözcüğü bir zamanlar edepsiz, kötü gibi olumsuz anlamlarda kullanılmıştır, ancak sonradan değişime uğrayarak Sultan Selim için bir son olmuştur.

Saussure’e göre göstergelerin anlamları kendisinin karşıtı olan göstergelerle belirlenmektedir. Bu nedenle dil sistemi karşıtlıklar üzerine kurulur. Dil sisteminde siyah ile beyaz veya kadın ile erkek gibi oluşturulabilecek sayısız kavramsal karşıt ikilikler bulunur. Bu ikili karşıtlıklar sistemin ayrılmaz parçası olarak ortaya çıkarlar. Örneğin siyah ve beyaz sözcüklerinde ikili karşıtlık, diğer bütün renklerin belirleyicisi olmak durumundadır.⁶⁰ Ayrıca ikili karşıtlıklar insanların anlam dünyalarının inşasında önemli rol oynayan yapıtaşı olmaktadır.

Göstergeleri biraz daha yakından inceleyecek olursak dil göstergesi seslerden oluşmaktadır. Örneğin top kelimesini oluşturan göstergeler t-o-p sesleridir. Top sözcüğü görüldüğünde zihnimizde top resmi oluşur. Bu durumda dil göstergesi nesnenin yani göndergenin kendisi olmamaktadır. Top sözcüğü top’un kendisi olmamakla birlikte belli bir topu ya da genel olarak top maddesini temsil etmektedir.

---

⁶⁰Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 1230.

Saussure göre “dil, bir nesneyle ona karşılık gelen bir adı birleştirmez. Bir kavramla işitimi imgesini birleştirir. Yani gösterge, kavramla işitimi imgesinin birleşimidir. İşitimi imgesi, sesin o andaki izidir, duyularımızın tanıklığı yoluyla bizde oluşan tasarımdır. Bu imge duyumsaldır.”⁶¹ Kendi kendimizi gözlemlediğimizde işitimi imgesinin anlaksal özelliğini yani zihnimizdeki karşılığını görmekteyiz. Örneğin dudaklarımızı ve dilimizi kısırdatmadan kendi kendimize içimizden konuşabiliriz. Bu şekilde ifade edilen gösterge, dış gerçeklikten yani dış dünyadaki nesnelere bağımsızdır. Bunun yanında göstergenin nesne olma tartışmaları da vardır.

“Gösterge bir başka şeyin yerini alabilmesini sağlayan özellikler taşıdığından kendi dışında bir nesne, olgu, varlık belirtebilen ögedir. Algılanabilir nitelik taşıyan bu öge bir tür uyarandır. Bu anlamda, örneğin duman ateşin, çatık kaşlar kızgınlığın; köpek sözcüğü, bir hayvanın göstergesi sayılabilir. Görüldüğü gibi hem dilsel hem de dil dışını ilgilendiren bir kavram söz konusudur. Bu kavram çağlar boyunca tartışılmıştır.”⁶² Saussure kendi teorisini oluştururken bu kavramı yeniden ele alarak incelemiş ve genel gösterge bilimi de tasarlamıştır.

Saussure, sözcükleri, sesler ya da kayıtlar olarak anlamaz. Doğrudan göstergelerin üzerinde durur.⁶³ Yani dil göstergesi, dilsel seslerin anlıkta bıraktığı iz, işitimi imgesiyle kavramın bir başka deyişle gösteren ve gösterilenin birleşiminden oluşur.

Saussure’ün dilbiliminin merkezinde, yazılı veya sözlü sözcük şeklinde bir gösteren ile kavram veya zihinsel imge şeklinde bir gösterilenden meydana gelen bir gösterge anlayışının bulunduğunu ifade etmek gerekir. Bu anlayışa göre, gösteren ile gösterilen, örneğin balık sözcüğü ile balık kavramı bir anlama oluşturmada bir araya geldiği zaman göstergeyi oluşturur. Saussure için dil, gramatik seluyum neticesinde birbirine bağlanmış göstergelerin meydana getirdiği bir sistem olup bütün diğer gösterge sistemleri için bir model meydana getirir.⁶⁴

---

⁶¹Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 109.

⁶²Berke Vardar, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001), 72-73.

⁶³ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 1227

⁶⁴Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 823.

“Dilin ögesi olan gösterge, gösteren ve gösterilen arasındaki yapısal ilişkiden oluşur. Gösterilen nesne değil, nesnenin zihinsel tasarımıdır; gösteren de fiziksel bir ses değil, zihindeki işitim imgesidir.”⁶⁵ Buna göre gösteren ve gösterilen birbirinden ayrılamaz. Saussure göre, nasıl kağıdı kestiğimizde her iki tarafını da kesmiş olursak, dilde de durum aynıdır. Ne düşünce sesten ne de ses düşünceden ayrılabilir.

Dil göstergesinin, göstergenin nedensizliği ve gösterenin çizgiselliği olmak üzere iki özelliği vardır. Göstergenin nedensizliğiyle kastedilen, gösteren ile gösterilen birbirine çağrışımsal açıdan bağlıysa da, bunlar arasında doğal ya da mantıksal hiçbir ilişki yoktur. Saussure’ün vurguladığı gibi gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki rastlantısal niteliklidir. Örneğin kitap gösterileniyle kitap göstereni arasında zorunlu hatta nedenli bir bağ yoktur. Çünkü kitap gösterileni yerine başka bir gösteren de kullanılabilirdi. Aslında göstergelerin zaman içinde değişime uğraması göstergelerin rastlantısallığını yani nedensizliğini göstermektedir. Göstergenin çizgiselliği ise, işitimsel kaynaklı gösterenin süre içinde gerçekleşebilmesi durumu ve gösterenin kendine özgü bir tür çizgi oluşturan yayılım içermesidir. Gösterenleri oluşturan ses birimleri birbirini izleyerek söz zincirini oluştururlar.

“Saussure göre, dilsel göstergenin ayırt edici özelliği, onun keyfi veya nedensiz olmasıdır. Yani gösteren ile gösterilen arasındaki bağ, doğal değil keyfi ve uzlaşmacıdır. Örneğin, kardeş kavramının, kendisine gösterenlik yapan k-a-r-d-e-ş ses dizilişiyle hiçbir iç bağlantısı yoktur. Başka herhangi bir diziliş de onu aynı oranda gösterebilir. Örneğin öküz gösterileninin göstereni sınırın bir yanında (Fransa) b-ö-f (boeuf), bir yanında ise (Almanya) o-k-s (ochs) dir.”⁶⁶ Başka bir deyişle, dili oluşturan sözcükler ile göndergesi arasındaki bağın doğal olmaması, aynı göndergenin farklı dillerde farklı harflerle dile getirilmesine neden olur. Örneğin pencere göndergesi, Türkçede bu sözcükle ifade edilirken, İngilizcede window, Almandada die tür olarak dile getirilmektedir. Zihinde oluşan bu fikir ile sözcüğün yazılış yani dile getiriliş biçimi arasında simgesel (adaletin simgesi terazi) bir bağ bulunmaması, bütün bu dillerdeki kapı kavramına karşılık gelen sözcüklerin farklılaşmasına neden olur.

⁶⁵Taylan Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 181-183.

⁶⁶Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 111-112.

Diller arasındaki ayrılıklar ve ayrı dillerin varlığı bu yargıyı desteklemektedir. Diğer bir ifadeyle ses dizisiyle kavram arasında hiçbir nedenlilik ilişkisi yoktur. Örneğin beynimizdeki çiçek kavramına çiçek dememizin bir nedeni yoktur. Bir nedenlilik ilişkisinin olmamasının nedeni, bu işitim imgesini seçerken özgür olmamamızdır. Çünkü kendi istediğimize göre ad koymuyoruz.

Eğer gösteren ile gösterilen arasında zorunluluk olsaydı diller arasında farklar olmazdı. Çünkü balık gösterileni her yerde aynı şeyi gösterirdi. Bu, diller arasında karışıklıklara yol açardı. Bu nedenle gösteren ile gösterilen arasındaki bağ nedensizdir. Bu nedensizlik sonsuz bir serbestlik değildir. Nedensizdir, çünkü kavramla ses dizisi arasında hiçbir doğal veya zorunlu bağ ya da benzerlik bulunmaz. Gösteren ve gösterilen arasındaki bağ, toplumsal olduğu için göstergeyi isteyen istediği gibi değiştiremez. Özgür seçime bağlı olduğu düşüncesini uyandırmamalı, daha çok gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin zorunlu bağa dayanmadığını dile getirmektedir.

*“Saussure’ün göstergenin keyfiliği tezinden dünyanın kişiden kişiye veya toplumdan topluma değişmeyen tek ve nesnel bir olma tarzının olamayacağını ifade eden belli bir görelilik tezi çıkar.”*⁶⁷ Böyle bir görelilik tezi çıkmazsa toplumdan topluma değişmeyen ortak bir dil olması gerekir. Bu durum da farklılıklara kapalı olmak anlamına gelir. Bu da mümkün olmamaktadır. Diller arasında farklılık olabileceği gibi aynı dil içerisinde de farklılıklar olabilir. Bir sözcüğün İngilizcede farklı, Almancada farklı kavramı karşılması aynı zamanda zengin bir kelime hazinemizin olduğunu göstermektedir.

Saussure’ün bakış açısından farklı olarak diller, dünyayı farklı nesne türlerine bölerler ve bu bölmenin yaşama aktarılmasında keyfilik söz konusudur. İşte bu keyfilik nedeniyle dillere göre farklı kavramlar ortaya çıkmaktadır. *“Örneğin Türkçede tek bir bilme sözcüğü varken, Fransızlar insanları bilmek ile olguları bilmeyi farklı sözcüklerle karşılarlar. Aynı şekilde İngilizlerin açık maviyle koyu maviyi, mavinin farklı tonları olarak aynı sözcükle ifade ettikleri yerde, Ruslar mavinin iki tonu için iki ayrı sözcük kullanırlar. Saussure’e göre, bunun en önemli nedeni farklı çevrelerde yaşayan insanların çevrelerine farklı şekilde değer biçmeleri, onu farklı değerlendirmeleridir.”*⁶⁸

---

⁶⁷Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 1229.

⁶⁸Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 1229.

Bir dildeki göstergelerin diğer dillerdeki göstergeler ile örtüşmesi ya da farklı şekilde ifade edilmesi, her göstergenin kendine has bir değeri olması toplumsal açıdan önem taşımaktadır.

Dil göstergesi gösteren açısından çizgiseldir. Çünkü ses zincirinde sıralanan öğeler ancak birbiri peşi sıra gerçekleşebilir. Bu zincir üzerindeki bir noktada yalnız bir öğe yer alabilir.⁶⁹ Sözcükte bulunan harflerin bir araya gelmesi bir zincir sistemini oluşturur. Gösterenin işitselliği zamanın akışı içinde gerçekleşir. Bu da göstergenin çizgiselliğini gösterir.⁷⁰ Bu durum şunu ifade eder: “Gösteren işitim nitelikli olduğundan sadece zaman içinde yer alarak gerçekleşir ve zamandan kaynaklanan özellikler taşır. Yayılım gösterir ve yayılım tek bir boyutta ölçülebilir bu da bir çizgidir. Başka bir ifadeyle, dil göstergesi çizgiseldir; çünkü dildeki kelimelerin ses veya harf karşılıklarının birbirini belli bir düzlemde takip etme esası vardır. Her harf çizgilerden ve hatta çizgileri oluşturan noktalardan meydana gelir. Bu harflerin belirli bir sırası vardır ve bu sıra göstergelerde bir mantık üzerine işler. İşte bu, dil göstergelerinin çizgisel olma özelliğine işaret eder. Gösteren düzleminde seslerin art arda gelmesi göstergeye bu özelliğini kazandırır.”⁷¹ Örneğin araba kelimesinin tüm harfleri, çizgilerin arka arkaya gelmesiyle oluşur.

Görsel iletişimde böyle değildir. Örneğin bir ressam düşünelim. Ressam çizmiş olduğu resimde temalar kullanmış olabilir. Ortaya çıkan anlamaya çalışan insanlar bu bütünü kendilerine göre anlamlandırabileceklerinden dolayı bunların bir çizgiselliği yoktur. Oysa dil göstergeleri anlam çıkarılabilecek özellikte ve çizgiseldir.

“Anlam işitim imgesinin doğal bir karşılığında başka bir şey değildir. Her şey işitim imgesi ve kavram arasında olup biter.”⁷² Her sesbirimin sözcük içinde anlamı vardır. Her sözcükte kullanıldığı bağlamda anlam kazanır. Sözcüklerin tek başına anlamları belirsiz olmakla birlikte kullanıldıkları bağlamda anlamları netleşir.

Saussure, anlamın belirlenmesinde etkili olan şeyin, göstergenin bir dilsel karşıtlıklar sistemi içindeki yeri olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Buna göre yeşil

⁶⁹Vardar, *Ferdinand de Saussure ve Dilbilim Kavramları Açıklamalı Seçmeler*, 61.

⁷⁰Mehmet Rıfat, *Dilbilim ve Göstergebilimin Çağdaş Kuramları* (Düzlem Yayınları, 1990), 17.

⁷¹Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 115.

⁷²Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 171.

göstergesinin anlamını belirleyen şey, yeşil göstergesinin, renkli olmayan, yeşil olmayan, mavi benzeri başka göstergelerle karşı karşıya geldiği dilsel sistem içindeki yeridir. Buna göre Saussure, gösterilen kavramın sınırlarının karşıt göstergeler tarafından belirlendiğini söylerken, bir göstergenin kesin anlamını belirleyen şeyin söz konusu sistematik ilişkiler kümesi olduğunu söyler. Saussure, dilsel bir göstergenin anlamının, dünyadaki bir nesne veya bir özellik olarak anlaşılan göndergesi tarafından belirlendiğine inanmaz. Diğer bir deyişle göstergenin anlamını açıklamak için dil sisteminin dışındaki öğelere gitmeye karşı çıkar. Çünkü göstergenin göndergesini belirlemek için dilsel göstergeler sistemine ihtiyaç duyacağına inanır.⁷³ Göstergelerin anlamının dış gerçeklikte değil dilsel sistemde ortaya çıktığı söylenmektedir.

Dilimizde ağaç sözcüğünü gösterge olarak ele alalım: Ağaç sesi gösteren ağaç kavramı ise gösterilendir. Saussure'e göre anlamın bütün birimlerini göstergeler oluşturur. Eğer dil, bir dizge niteliği taşımasaydı, iletişimde ve anlamda etkili olmayı sürdüremezdi. Bu durum kelimeler yığınıyla birçok cümleler üretilmesine sebep olur. Bu da cümlelerin anlaşılmasını demektir. Ayrıca diller arasında öğrenmede mümkün olmazdı.

Saussure'e göre "*dil, kavramları belirten göstergeler dizgesidir ve bu dizgelerin en önemlisidir.*"⁷⁴ Saussure dilden yola çıkarak, göstergelerin işleyişini ortaya koyacak bir bilim dalının kurulmasını öngörür. Kurulmasını istediği ve toplum içindeki göstergelerin yaşamını inceleyecek olan bu bilim dalını Fransızca semiologie terimiyle adlandırır. Saussure'e göre, göstergebilim bir bilim olacak, doğal dillere özgü göstergeleri inceleyen dilbilim de göstergebilimin bir dalı durumuna gelecektir. Saussure dilbilimi gösterge bilime bağlarken, göstergebilimi de toplumsal ruhbilimin, içine oturtur. Saussure göstergebilimden, ilerde kurulacak bir dal diye söz eder.⁷⁵

Göstergebilim, göstergelerin toplum yaşamındaki yaşamının incelenmesiyle ele alınacak bir bilim olarak tasarlanabilir. Göstergelerin hangi yasalara dayanacağını ve ne

---

⁷³Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 1231.

⁷⁴Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 46.; Vardar, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, 86-87.

⁷⁵Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 36; Rıfat, *Dilbilim ve Göstergebilimin Çağdaş Kuramları*, 87.

olduğunu bize öğretecektir. Henüz bu şekilde bir bilim olmamakla birlikte, kurulması gerekli ve yeri önceden belirlenmiştir.

Saussure, öngördüğü “göstergebilimi dilbilimin konumunu saptamak için tasarlar ve göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyecek bir bilim olarak görür. Saussure şöyle der: Dilbilim, göstergebilimin bir bölümünden başka bir şey değil. Onun için, göstergebilimin bulacağı yasalar dilbilime de uygulanabilecektir. Böylece dilbilim iyice belirlenmiş bir alana bağlanabilecek.”⁷⁶

1.3.1.Artsüremlilik ve Eşsüremlilik

Saussure’e göre her dil bir yapı oluşturur. Dilin oluşturduğu bu yapı, nedensiz değil görece nedenlilik taşır.⁷⁷ Ancak bu dizge karmaşık bir düzenektir ve yalnızca mantıksal düşünceyle anlaşılabilir. Saussure dil dizgesini açıklamak için satranç benzetmesini kullanarak dil dizgesiyle paralellik kurar. Bu durum “Dil, kendi düzeni dışında düzen tanımayan bir dizgedir. Satranç oyunuyla yapılacak bir karşılaştırma bunu daha iyi kavramamızı sağlayacaktır. Satrançta iç olguyla dış olguyu birbirinden ayırmak görece olarak kolaydır: Oyunun İran’dan Avrupa’ya geçmiş olması bir dış özelliktir; buna karşılık, dizgeyi ve kuralları ilgilendiren ne varsa iç özelliktir. Tahta taşların yerine fildişi taşlar koyarsam, ortaya çıkan değişiklik dizgeyi ilgilendirmez. Ama taşların sayısını azaltır ya da çoğaltırsam, bu değişiklik oyunun kurallarını da derinden etkiler.”⁷⁸ cümlelerinden anlaşılmaktadır. Satrançta bir taşın oyundan çıkarılması oyunun yapısını bozar. Dilde de bir ögenin çıkması durumunda yapısı bozulur. Nasıl ki taksi, direksiyonu, tekerleri vb bütün özellikleriyle anlam ifade ediyorsa, dil dizgesi de dizgeyi oluşturan öğelerle birlikte anlam ifade eder. Bu durumda Saussure’ün dil incelemelerine yaptığı katkı, dili göstergeler dizgesi kimliğiyle ele almasıyla sınırlı değildir. Çünkü ona göre her dilin kendine özgü bir yapısı vardır ve dil o yapı çerçevesinde ele alınması gerekir.

Saussure’e göre dilin işleyişini yapısal özelliklerini ortaya koymak için tarihsel boyutu bir yana bırakmak gerekir. Bugün kullanılan bir sözcüğün kullanımı ile ilgili geçmişe dönük bir çalışma yapıldığında bu artzamanlı bir inceleme olur. Saussure’e

⁷⁶Vardar, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, 86-87.

⁷⁷Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 119.

⁷⁸Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 55.

göre dilbilimi üzerinde zamanın etkisi diğer bilimlerin aksine oldukça fazladır. Bu açıdan pek az dilbilimcinin bunun farkında olduğunu savunuyordu. Dilbilimi üzerinde köklü bir ikilik sergiler.⁷⁹

Dil çalışmaları, artzamanlı ve eşzamanlı dilbilim olarak ortaya çıkan, dilin geçirmiş olduğu değişiklikleri ve bu ikilikleri inceleyip kurallarını ortaya koyar. “*Dilin zaman içerisindeki değişimlerine artzamanlı yaklaşım diyoruz. Saussure ise dili, belli bir zaman noktasında ele alarak eş zamanlı, kendi kendine yeterli ve bağımsız bir sistem olarak incelemeyi önerdi.*”⁸⁰ Saussure göre bu durumun nedeni, bazı dilcilerin, dilin oluşumunda yalnız tarihsel olguların etkili olduğu yanılgısından kaynaklandığını belirtir. Bu durum ona göre doğru bir yaklaşım değildir. Bu duruma tavla bilmeyen kişinin tavla’nın kurallarını kavraması ile ilgili durumu ifade eden şu cümleleri örnek gösterebiliriz: “*Tavla bilmeyen biri tavla oynayanları birkaç gün seyretse yavaş yavaş oyunun sistemini kavramaya başlar. Pullar hangi yönde yürütülüyor; bir pul hangi koşullar altında vuruluyor, hangi koşullar altında yeniden oyuna giriyor, zarların üstündeki sayılar oyunda nasıl kullanılıyor? vb. Bu kişi sonunda tavla oyununun sistemini bulur. ... Sistemi anlamak için tavla oyununun tarih içinde nasıl geliştiğini, nasıl değişiklikler geçirdiğini öğrenmek zorunda değildir. Bunu araştırmak artzamanlı bir yaklaşım olurdu. Bundan başka, oyunun sistemi dış gerçeklikten bağımsız, saymaca birtakım kurallardan oluşmuştur. Kendi içinde bir bütün meydana getirir. Ayrıca, oyunu oluşturan öğelerin kendi öz varlıkları önem taşımaz. Önemli olan sistem içindeki işlevleri, birbiriyle olan bağıntılarıdır.*”⁸¹

Dilin işleyişini ve yapısal özelliklerini ortaya koyabilmek için evrimsel yanını yani tarihsel boyutunu bir yana bırakarak eşzamanlı boyutuna eğilmek gerekir. Saussure tarihsel gelişimi işe karıştırmanın yalnızca insanların zihnini bulandırdığını, bir dili ancak belli bir durumu göz önüne alarak betimleyip kurallarını saptayabileceğimizi söylemiştir.

Artzamanlılık, dilsel olguların zaman içinde geçirdikleri değişimleri ifade eder. Dilin tarihini oluşturan zaman dizisidir. Artzamanlı dil olguları arasında yer alan ses

---

⁷⁹Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 126.

⁸⁰Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 186.

⁸¹Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 187.

değişimleri örnek olarak gösterilebilir.⁸² Dili artzamanlı ele almak, zaman içinde değişen bir sistem olması ve de eşzamanlı yaklaşımın karşısında yer almakla birlikte onunla bir anlam ifade eder.

*“Eşzamanlılık ise, bir şeyin ya da olgunun, zaman içindeki değişiminden bağımsız olarak, sürenin belli bir nokta ya da kesiti içindeki işleyişi açısından ele alınan dil durumudur. Daha özel olarak da, dilin kendine özgü yapısının belirli bir dönemde, onun zaman içinde geçirmiş olduğu evrimden bağımsız bir biçimde ele alındığı dil durumudur.”*⁸³ Eşzamanlı inceleme yapısal yaklaşımı egemen kılmıştır. Böylece dil, dış etkenlere yer verilmeden yapı çerçevesindeki işleyişi açısından ele alınmıştır.

*“Eşsüremlî dilbilim, aynı zaman kesiti içinde yer alan ve bir dizge oluşturan dilsel öğeleri inceler. Artsüremlî dilbilimse, dilin birbirini izleyen aşamalarını, bir başka deyişle tarihsel evrimini inceler. Eşzamanlı sistemler olmalı ki artzamanlı gelişmelerden söz edebilelim. Eşsüremlî dilbilim, artsüremlî dilbilimi dışlamaz. Yöntemsel açıdan, artsüremlî boyut, eşsüremlî boyuttan sonra gelir. Çünkü artsüremlî inceleme eşsüremlî dizgelerin incelenmesini gerektirir; ancak eşsüremlî incelemeden sonra, dizgelerin evrimsel yasaları saptanabilir.”*⁸⁴ Yani fonksiyonu değişmedikçe satranç taşlarının değişmesi veya hangi nesneden yapılmış olursa olsun, oyunun işleyişinde ve kurallarının düzeninde değişikliğe yol açmaz. Bunun gibi dildeki artsüremlî değişimler de dilsel yapıyı değiştirmez, bu açıdan işlevler ve bağıntılar aynı kaldığı sürece dilde hep aynı yapı söz konusudur. Fakat bu tür incelemeler dilin kendisine yönelen incelemeler olmamakla birlikte değişimler de incelenebilir. Çünkü dilin belli bir zaman diliminde okuyucuya sunduğu yapı bu dilin tarihi geçmişi ile özdeş değildir. Bundan dolayı dilin kendi içinde incelenmesi eşsüremsel yaklaşımı gerekli kılar.⁸⁵ Eşzamanlılık belli bir dilsel toplulukta konuşulan dile dayanmakla birlikte artzamanlılık açısından inceleme, dilin zaman içerisinde uğradığı değişime dayanır. Bu bakımdan artzamanlı incelemeye evrimsel ve tarihsel dilbilim denir.⁸⁶

---

⁸²Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2002), 25.

⁸³Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 95-96.

⁸⁴Rıfat, *Dilbilim ve Göstergibilimin Çağdaş Kuramları*, 18.

⁸⁵Yücel, *Yapısalcılık*, 33.

⁸⁶Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 150-152.

1.3.2.Dilde Töz Biçim Karşıtlığı

Saussure, Genel Dilbilim Dersleri adlı kitabında töz ve biçim ikiliği için müstakil bir başlık ayırmamıştır. Çünkü ona göre, kavram ve sesler dilin birbirinden ayrılmayan iki ana yapısıdır. Aynı zamanda ona göre tek başına düşünce, seslerden soyutlandığında bulutsu bir ortama dönüşür. Dilin ortaya çıkmasından önce düşünce belirgin değildir. Önceden oluşup yerleşmiş bir kavram yoktur.⁸⁷ Bu durumu daha iyi anlatabilmek için, ön yüzü düşünce ve arka yüzü ses olan bir kâğıt benzetmesi yapar. Bu kâğıdın önyüzünü kestiğimiz zaman, aslında kâğıdın arka yüzünü de kesmiş oluruz. İşte dil de bu kâğıt gibidir. Yani ne sesi düşünceden ne de düşüncelyi sestten ayırabiliriz. Böyle bir ayırım sadece soyut bir ortamda mümkün olur. Gerçekte böyle bir ayırım yoktur.⁸⁸

Dilin “değerler dizgesi olarak tanımlanması, Saussure’ün, dil teorisinde gerçekleştirdiği en köktenci yeniliği temsil eder. Bu doğrultuda dilsel değer kavramı, bütünüyle Saussure özgüdür. Saussure’ün dil öğretisinin bu anahtar kavramı, öğretinin özünü veren iki kavşak noktasında yer alır. Bunlardan ilki dil bir töz değil bir biçimdir ve ikincisi dilde yalnızca ayrımlar vardır.”⁸⁹

Töz, “dizgeyi oluşturan bağıntılar bütünüünün ya da biçimin dışında kalan bölümdür. Tözün her türü bir biçimi yansıtmakla birlikte, her biçim ayrı bir töze bürünmez.”⁹⁰ Biçim ise, “dilsel bir göstereni oluşturan ses öğelerinin tümüdür.”⁹¹ “Dil, karşılıklı bağıntılı değer dizgesidir; dili çözümlmek bir dil durumunu oluşturan değerler dizgesini sergilemektir. Çözümleyicinin görevi ise bu işlevsel değişikliklerin ne olduğunu bulgulamaktır.”⁹²

“Her dilsel öge, yani gösterge, başka göstergelerle kurduğu bağıntılar ve işlevleri açısından ele alınmalıdır; dil dizgesinin işleyişi, dil dışı özelliklerle belirlenemez.”⁹³ Buna şu örneği verelim: Koyun eti ve koyun sözcüğü dillere göre farklılık göstermektedir. Fransızca mouton, İngilizce mutton ve sheep kavramlarına

⁸⁷Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 167.

⁸⁸Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 169.

⁸⁹Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, 199-200.

⁹⁰Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 196.

⁹¹Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 41.

⁹²Jonathan Culler, *Saussure*, trc. Ayşe Nihal Akbulut, (Afa Yayınları, 1985), 25-31.

⁹³Rıfat, *Dilbilim ve Göstergebilimin Çağdaş Kuramları*, 17.

karşılık gelmektedir. Buradan hareketle şunu ifade etmek mümkündür; aynı anda İngilizce, Türkçe, Fransızca gibi çeşitli dillere karşılık gelen ortak bir nesne yoktur. Bu durumda diller, dil dışı gerçekliğin kopyası olmayıp onlara düzen verirler.

Saussure'e göre dil, "bir töz değil; bir biçimdir."⁹⁴ Dili oluşturan esas unsur biçimdir. Dilin var oluşu töz üzerine kurulmaz. Dil, göstergelerin biçimsel dizge olarak meydana gelmesiyle ortaya çıkar. Töz ile biçim arasındaki farkı, harflerin tek başına bir anlamı olmaması ile açıklamak mümkündür. Dizge olan harfler birbirleri ile ilişki kurarak biçim olan dili oluştururlar, harfler töz iken anlamlı bütün halleri biçimdir.

"Dil dizgesinin işleyişi satranç oyununa benzetilebilir; bu oyunda taşların hangi maddeden yapıldığı hiç önemli değildir. Yani taşların fiziksel özelliklerinin, satranç oyunu, satranç kuralları açısından, hiçbir önemi yoktur. Bir dizge olan dilde de, göstergenin maddesi değil, kurduğu ilişkiler önemlidir. Bu nedenle dil bir töz değil, bir biçimdir."⁹⁵ Dilin töz olduğunu söylersek, öğrenilmesinin kolay olduğunu da söylemiş oluruz. Oysa bu durum mümkün görünmemektedir. Örneğin dilimizdeki sözcükleri yazıp karşılıklarına da öğrenmek istediğimiz dildeki karşılıklarını yazsak bunu yapamayız. Çünkü bir sözcüğün bir dilde birçok karşılığı vardır. Ağaç kelimesini İngilizcede tree, wood, timber karşılıkmaktadır. Oysa Türkçedeki her ağaç sözcüğüne karşılık bu sözcüklerden herhangi birini koyamayız. Hangisini kullanmamız gerektiğini araştırmak durumundayız. Bu durumda her dil evreni farklı eklemlenmektedir.

Saussure, bunu belli saatte kalkan trenlerin durumuna benzetmektedir. Rötörlü gelen 12.45 treni, başka trenin kalkış vaktinde kalkabilir. Yine 12.45 treni elektrikli veya mazotlu olabilir. Her defasında personeli de yolcuları da farklıdır. Bu farklılıklara rağmen yine bütün bu trenler 12.45 trenidir. Onu, diğer trenlerle ilişkisini belirleyen düzenleme ile ayırırız. Sözcüklerde böyledir. Yani ağaç sözcüğü tüm dillere göre farklı olsa da yine a-ğ-a-ç gösterenine karşılık gelir ve de sözcükte bulunan ses öğelerinin bir araya gelmesi biçimi oluşturmaktadır. Aslında Saussure, biçimi öne çıkararak tözü göz ardı etmez; fakat biçimden hareket etmenin önünü açar.

Bir diğer kısım olan Saussure "Dide yalnız ayrılıklar vardır ifadesini kullanır. Dildeki bir öğenin değerini dil dizgesi içinde diğer öğelerle kurduğu ilişkide aramak

⁹⁴Culler, Saussure, 48.

⁹⁵Rıfat, Dilbilim ve Göstergibilimin Çağdaş Kuramları, 17.

*gerekir. Bu bakımdan öğeler arasındaki karşılıklar kendi değerini ortaya çıkarır. Bir öge dilde tek başına var olamaz, mutlaka başka ögelerle vardır.”*⁹⁶ Daha önce değindiğimiz gibi bu durumu gösterge sisteminde de görebiliriz. Göstergeyi gösterge yapan onu diğer göstergelerden ayrılması yani ses ayrılıklarına dayanır. Çünkü bu durumda anlamın belirlenmesi önemlidir.

Göstergelerin başka göstergeler ile kurdukları ilişkiler, biçimi oluşturmaktadır. Bu durum da biçim, her dile özgü algılama iken töz ise, anlamsal olarak yapılmamış yığındır.

---

⁹⁶Caner Kerimoğlu, *Genel Dilbilime Giriş*, (Ankara: Pegem Akademi, 2019), 37.

İKİNCİ BÖLÜM

DERRIDA'DA DİLİN FONKSİYONU VE ANLAM

2.1.Post-yapısal Dil Anlayışı

“Post-yapısalcılığın kesin, değişmez bir tanımını yaparak onu belli bir alanla sınırlandırmak mümkün değildir; çünkü post-yapısalcılık toplumbilimden insanbilimine, dilbilimden ruhbilimine kadar pek çok disiplinin bir araya geldiği ortak bir düşünce zemini. Bu nedenle post-yapısalcılık disiplinler arası yeni bir söylem alanı olarak değerlendirilebilir.”⁹⁷

Post-yapısalcılık, insan olma, dünya ve anlamları oluşturma ile bunları yeniden üretme süreçleri arasındaki ilişkileri inceler. Ayrıca post-yapısalcılık terimi, içerdiği “post” öntakısının bildirdiği “sonralık”tan da anlaşılacağı üzere, yapısalcılığa karşı eleştirinin dile getirildiği ortak bir felsefe düzlemini ifade eder. Post-yapısalcılık insanın oluşturduğu ve ortaya koyduğu kültürünün yapılar aracılığı ile anlaşılabilceğini savunurken aynı zamanda ortaya koyduğu görüşlerini dil üzerinde modelleyen bir düşünce akımıdır.

Post-yapısalcılık, metin ve okuyucunun karşılıklı ilişkisine dayanır. İncelemeler metin ağırlıklı olmakta ve metinlerin okuyucular açısından nasıl algılandığı ve anlamın nasıl belirlenip ortaya koyulduğu üzerinde durulmaktadır. Post-yapısalcı yaklaşımda okuyucu ön plandadır. Çünkü metin yazarın değil okuyucunun elinde anlam bulur. Aslında post-yapısalcılık okurlarca ortaya konulan anlamların nasıl oluşturulduğuna dair bir dil felsefesine dayanır. Post-yapısalcılıkta anlam, metnin yapı bozumunda aranır. Merkezi bir anlam ortaya çıkmamakla birlikte, anlam bitimsiz bir süreçtir. Metin her okunduğunda farklı anlamlar ifade etmektedir. Okuyan okuyucuya göre anlam farklılaşmakta ve farklı yorumlara yol açmaktadır. Yorumlayan özneye göre değişen çoklu anlam vardır.

Post-yapısalcı anlayışa sahip filozoflar anlamı sınırlandıran her şeye eleştirel bakış oluşturmuşlardır. Çünkü post-yapısalcılara göre anlam okuyucuya göre farklılaşmakta ve yazarın elinden çıkmaktadır. Ayrıca metnin içerisinde görünmeyen anlamları ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Yani bir metinde yazarın anlatmak istediğinden ayrı anlamlar da vardır. Bu durum metni ele alan okuyucuya göre

---

⁹⁷Güler, “Kitle İletişim Araçları, Post-Yapısalcılık ve Çoğul Olanaklar”, 49.

değişmekte ve çeşitlenmektedir. Bu durumda yapısalcıların aksine post-yapısalcılığın temelinde, metinlerde kesin bir anlam arayışının olmaması düşüncesidir. Okur kesin anlama ulaşma kaygısı içerisinde değildir.

Derrida, yapısalcılık eleştirisine yapının yapısallığını ele alarak başlamaktadır. Yapının, yapısının ve bu yapıda sabit yani merkez olanın ne olduğunu tartışmaya açmaktadır. Yapı, bir merkez ve çevresinden oluşmaktadır. Merkezdeki olgu çevresindekilerin anlamını belirleyen bir çıkış noktası olma işlevini üstlenmektedir. Farklı yapılar için farklı merkez-çevre elemanları bulunsa da merkez-çevre ilişkisi yani çevredeki elemanların bir odak noktasına göre durumları sabittir.⁹⁸ Mesela bir dilde – lisan anlamında- bir kelimenin işaret ettiği şey, bir başka dilde farklı bir kelimeyle ifade edilmektedir. Ağaç kelimesini ele aldığımızda İngilizcede tree ile ifade edilmektedir. Bunun gibi her sözcüğün dillere göre ifade edilışinde farklılıklar olmaktadır. “İşaretler farklı da olsa sözcük ile kavram arasındaki gösteren-gösterilen ilişkisi değişmezdir.”⁹⁹ Her dilin işaret ettiği sözcük farklılaşsa da her sözcüğün kendi içindeki gösteren gösterilen bağlantısı aynı kalmaktadır.

“Post-yapısalcılar, Saussure’ün gösterilene ilişkin kaygısını, özgürleştirici bir stratejiye dönüştürürler.”¹⁰⁰ Yani gösterilen ve gösteren birbirinin yerini alarak anlam çokluğuna yol açmaktadır. Bu durum da anlamın sınırlandırılmayacağını ve sonsuza dek gideceğini ortaya koymaktadır.

“Gösterenler gösterilenlerin safrasından kurtarılmalı ve anlam, gösteren ile gösterilenin sınırsızca birbirinin yerini alma oyununa bırakılmalıdır.”¹⁰¹ Çünkü bu durumda anlam tek bir gösterilenle sınırlandırılmamış olur. Anlam, gösterenlerin başka gösterenlerin yerine geçmesi oyununa dayanır. Gösterenlerin sınırsız oyununda, sabit sınırlar ortadan kalkarak gösteren, gösterilenini, yani önceki anlamını sırtından atar. Sırtından atması işlemi de anlamın değişmesi ve hep bir anlam çeşitliliği temeline dayanır. “Böylece dilin çözümlenmesi yönünde bir adım atılmış olur.”¹⁰²

---

⁹⁸Gülhanım Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2018), 62-63.

⁹⁹Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 62-63.

¹⁰⁰Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, 219.

¹⁰¹Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, 219.

¹⁰²Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, 219.

2.2.Derrida'da Batı Metafiziği Karşıtlığı

Derrida, “Platon’dan ve dolayısıyla Sokrates’ten bu yana süregelen felsefi düşünceyle hesaplaşmayı seçmiştir. Platon’dan beri felsefe bir metafizik batağına saplanmış durumdadır. Sorunun Platon’dan bu yana devam ettiğinin söylenmesinde iki önemli etken belirleyici olmaktadır. Bunlardan birincisi diyalektik düşüncedir. Çünkü diyalektik düşünce ancak ikili bir tartışma ve çokluğa izin verebilecek ve doğası gereği senteze ulaşır birliğe yol açacaktır. İkinci ise Platon’dan beri felsefi düşünce özne-nesne ilişkileri çerçevesinde gelişmesidir.”¹⁰³ Bu durum felsefe tarihinde düşüncenin bilen- bilinen, gösteren- gösterilen gibi ayrımlara yol açar.

Derrida, *Writing and Différance* adlı çalışmasında, özne kavramının zorunlu olarak öz kavramına ve mevcudiyet kavramına başvurduğunu ifade eder. Ona göre, Batı metafiziğinin amacı her zaman ‘özne’nin mevcudiyet deneyimini ve hakikati doğrudan elde edebilmesini sağlamak olmuştur. Dolayısıyla Batı metafiziği, kavramları ve onların birbirine göre konumunu hep mevcudiyet üzerinden düşünmüştür. Derrida mevcudiyet merkezli bu anlam dünyasını Batı felsefesinde Platon’a kadar geri giden bir hat olarak görmekte ve Batı felsefesi tarihinin ürettiği bu anlam dünyasını mevcudiyet metafiziği olarak kavramsallaştırmaktadır. Derrida’nın felsefesi mevcudiyet metafiziğinin sorguya açılmasına ve mevcudiyetin imkânının sorgulanmasına yönelir.

Mevcudiyet metafiziğiyle ilgili Derrida’nın tesbiti, çoğu filozofların doğrudan kesinlik alanı bulunduğu dair değişmez inançlarıdır. Aynı zamanda presence, şimdi ve burada anlamlarını aynı anda içinde barındıran bir sözcüktür. Bu da sözün işaret ettiği anlamın şimdi ve burada hazır bulunabileceğine dair bir istençle karakterize edilir.¹⁰⁴

Mevcudiyet metafiziği, doğal bir merkez varsayımından hareketle mevcut olanın tamlığını arar ve mevcudiyeti sağlama alacak ikili kavram zıtlıklarıyla iş görür. Mevcut olan tam, salt, hakiki, kendiyle özdeş, şimdi-burada, özneler-arası ve evrenseldir. Batı

¹⁰³Say, “Yapısalcılıktan Post-yapısalcılığa Çoğulculuğun İnşası”, 344-345.

¹⁰⁴Erol Gökav.dğr.,Önce Söz Vardı Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme (Vadi Yayınları, 1995), 208.

metafiziğinde, kavramlar arasında hep aynı hiyerarşiyi ve zıtlıkları, mesafeyi ve ertelemeyi üreten bir yapılaşma söz konusudur.¹⁰⁵

Derrida eleştirilerine Batı metafiziği olarak adlandırdığı felsefe tarihi eleştirisiyle başlamaktadır. Tüm felsefe tarihi metafizik batağına saplanmış durumdadır. Mevcudiyet metafiziği yani Derrida'nın Batı metafiziği dediği düşünce felsefe tarihini içine almıştır. Batı düşüncesi kendine mevcudiyet fikrini dayanak noktası olarak alır. Bu durum mevcudiyet düşüncesinin merkeze dayandığını gösterir. Batı düşünce sistemini merkez ve çevre düşüncesinden yola çıkarak ikili yapılar kurması şeklindedir. Bu durum Derrida'ya göre, Herakleitos'un oluş ve değişim diyalektiğinden başlayarak felsefe tarihini saran bir düşünce biçimidir.

Derrida, merkez düşüncesinin hatalı bir düşünmenin ürünü olduğunu belirtir. Çünkü merkez düşüncesinin, sonuç itibarıyla yapılar belirleyen bir merkeze dayandığını iddia eder. Bu merkez, mevcudiyet olarak kabul edilir. Yapının içinde yer alan unsurların hepsi en başta kabul edilen bu merkeze göre bir anlama kavuşur. *“Merkezde bulunan mevcudiyet tüm yapıyı belirlediğinden dolayı bu düşünüş tipinde sabit merkezden yoksun olan bir yapı önemsiz olarak görülür. Bundan dolayı herhangi bir yapı üzerine konuşabilmenin ana şartı onun bir mevcudiyet olarak bulunuyor olmasıdır. Aksi takdirde merkezi, dolayısıyla mevcudiyeti olmayan, bir merkez tarafından meydana getirilmemiş yapı bu anlayışa göre mevcut değildir. Böylesi merkezden yoksun bir yapı bu düşünce geleneği tarafından görmezden gelinir.”*¹⁰⁶

Derrida, *“Batının düşünce sisteminin bir merkez çevre ilişkisinden hareketle ikili karşıtlıklar üzerine kurulduğunu ve bu durumun düşünce sistemimizi bütüncül şekilde etkilediğini öne sürmektedir. Ona göre karşıtlıklar üzerine yapılandırılmış batı düşüncesi ön yargılara bağlıdır ve bütün yaşamımızı etkilemektedir.”*¹⁰⁷ Derrida'nın sistemi Batı'da olan akıl yürütmeyi ve yapısalcılığın ele aldığı ikili karşıtlıkları eleştirmesine dayanır.

---

¹⁰⁵Jacques Derrida, “İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun”, Toplumbilim, trc. Özkan Gözel, 10 (1999): 167.

¹⁰⁶Karani Kağan Badem, *Dil Felsefesinde Yapısalcı ve Postyapısalcı Yaklaşımlar* (Pamukkale Üniversitesi, 2019), 62-63.

¹⁰⁷Küçükalkan, Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber, 55-56.

Bu merkez düşüncesi, antik çağ filozofları olan Sokrat öncesi filozoflardan beri hep logos kavramı ile ilişkilendirilmiş ve böylece bu kavrama geniş bir anlam açısı oluşturulmuştur. Logos kavramı anlam, akıl, söz, düşünce, ruh, mantık, evrensel yasa gibi anlamlarda kullanılmış ve felsefe tarihi boyunca sürekli farklı görünümüyle ana planda kalarak sürekli bir merkez anlayışına işaret etmiştir. Derrida da bu egemen kavramı logos (söz) – yazı karşıtlığında ele almış ve çalışmalarının çıkış noktası olarak görmüş böylece Batı felsefesini değerlendirmeye tabi tutmuştur.¹⁰⁸

Derrida için “*bu felsefenin ana dinamiği şiddettir. Yani Batı metafiziğinin başlıca esası olan mevcudiyet fikri, kavramlara şiddet uygulayarak, kurmuş olduğu ikili yapılardan birini diğerine tercih ederek diğer kavramı tamamen geri plana atmıştır. Söz-yazı, gösteren-gösterilen, özne-nesne, varlık-yokluk, merkez-çevre, yazar-okur, artzamanlı-eşzamanlı, doğa-kültür gibi ikili karşıtlıklardan oluşan ve Derrida'nın mevcudiyet metafiziği olarak adlandırdığı ve temel karakteristiğinin bir merkez tasavvuru olduğunu ifade ettiği düşünme mantığı ona göre düalist bir yapıya sahiptir. Yani, mevcudiyet metafiziği kavramsal hiyerarşiler ve kavram karşıtlıkları kurarak düşünür.*”¹⁰⁹ Bu anlayışa göre karşıtlık üzerine kurulan ikili yapılardan ilk yazılan, ikinci yazılana göre daha başat bir konumdadır. Bu başatlık, kavramın karşısına konulmuş diğer kavrama göre daha değerli, ayrıcalıklıdır. Karşıt unsur ise ilk olan olmadan düşünülemeyen, ikincil olarak konumlandırılır. Bu göre ikinci olarak ifade edilen ve aynı zamanda birinci ifadenin karşıtı durumunda olan kavramlar, okuyucuyu yanlış sürükler.¹¹⁰

Mevcudiyet metafiziği bir bakıma Platon'dan Husserl'e ve Husserl'den de yapısalcılığa uzanmaktadır. Bunların hareket noktası bağımsız bir mevcudiyet anlayışına dayanır. Ancak Derrida, göstergelerin işaret ettiği ve bu göstergelerden tamamen bağımsız bir alanın imkânsızlığını ileri sürer. Gösterenden bağımsız bir gösterilenin olmadığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Onun bu anlayışına göre, anlama

---

¹⁰⁸Badem, *Dil Felsefesinde Yapısalcı ve Postyapısalcı Yaklaşımlar*, 63-64.

¹⁰⁹Evren Erman Rutli, “Derrida'nın Yapısökümü”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 5 (01 Temmuz 2016): 54.

¹¹⁰Badem, *Dil Felsefesinde Yapısalcı ve Postyapısalcı Yaklaşımlar*, 63-64.

işaret eden göstergelerden bağımsız bir anlam alanının olamayacağı ortaya çıkar. Bir başka ifadeyle Derrida'ya göre hiçbir koşula bağlı olmayan bir mevcudiyet yoktur.¹¹¹

Derrida'ya göre şu-anda-bulunuş, dil bağlamında mümkün değildir. Çünkü aşkın bir gösterilen yoktur. Her gösteren, başka bir göstereni göstermektedir. Buradan elde edilecek olan yalnızca mevcudiyet değil aynı zamanda anlama dayanan gösterge zinciridir. Böylece anlam sonsuz bir oyuna dönüşmektedir. Derrida'nın söze öncelik veren sözmerkezcilik'i reddedişi de bu noktaya ilişkilidir.¹¹²

*“Derrida, varlığı hep şu-anda-bulunuş olarak gören batı felsefesinde merkeze konan şeylere verilen öz, ilke, erek, varoluş, bilinç, tanrı vb. bütün adların şimdi ve burada bir bulunuş'a işaret ettiğini belirtir.”*¹¹³ *“Derrida bunların yapılarını sökerek, mevcudiyet metafiziğinin örtülerini kaldırır. Ona göre idea, Tanrı, Akıl ya da madde gibi merkezlerin başka kavramlara dayanak olmaları söz konusu değildir. Çünkü aşkın bir göstergenin yokluğu söz konusudur. Dolayısıyla, yazı karşısında ses'e ve söz'e öncelik verilmesi de anlamsızdır.”*¹¹⁴

Batı metafizik geleneği, yapının yapısallığını, yapıya bir merkez vermek veya yapıyı sabit bir mevcudiyet noktasıyla ilişkilendirmek suretiyle tesis etmiştir. Merkez, yapıyı tanımlayan ve dolayısıyla yapının bütünselliğini içeren bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkez, yapı için önce gelen bir zorunluluk olarak görüldüğü için merkezden yoksun bir yapı kavramı düşünülemez. Diğer taraftan merkez, yapı içinde, yapısallıktan kaçan şeyi oluşturur. Derrida'nın yapı ile ilgili düşüncesini ifade ederken, merkezin, hem yapının içinde hem de yapının dışında olduğunu söylemesinin nedeni budur. Merkez, hem yapının özü hem de yapının dışında olandır. Merkez, bütünlüğün merkezindedir, yine de bütünlüğün bir parçası değildir.¹¹⁵

Derrida'ya göre batı metafiziği bir mevcudiyete işaret etmekle aynı anlama gelir. Bu mevcudiyet bir merkez tarafından belirlenmektedir. Bu düşünme mantığının yanlışı her türlü yapının bu merkez tarafından belirlendiğine yönelik varsayımdan

---

¹¹¹Kasım Küçükalp, “Derrida'nın Mevcudiyet Metafiziği Eleştirisi”, *Felsefe Dünyası*, 63 (15 Temmuz 2016): 8-16.

¹¹²Can, “Anlam Arayışında Derrida'nın Yinelenebilirlik ve Differance Söylemi”, 17-19.

¹¹³Derrida, “İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun”, 168.

¹¹⁴Madan Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, trc. Abdülbaki Güçlü (Ankara: Pharmakon Yayınevi, 2017), 61.

¹¹⁵Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, 221.

kaynaklanmaktadır. Yani bir yapı ya da metin hakkında konuşabilmenin koşulu onun var olması başka bir deyişle bir merkeze sahip olmasıdır. Çünkü bu anlayışa göre bir merkeze sahip olmayan yapı mevcut değildir. Derrida'ya göre bu durum batı uygarlığına yönelik hatalı düşünme mantığı olarak nitelendirilmektedir. Bu açıdan Derrida, merkezi bir güç yapısına, merkezin varlığına karşıdır.

Derrida'ya göre Batı felsefesi Platon'dan bu yana, kendi kendine yetebilen ve dilden önce var olan bir temel ilkenin (Tanrı, ruh, madde ya da doğruluk gibi) varlığı üzerinde durmuştur. Oysa bu durum Derrida'ya göre, sesmerkezcil düşüncenin düştüğü bir yanılgıdır. Bu yanılgıyı kolaylaştıran ve üstelik Saussure gibi bir yapısalıcıyı bile bu noktada sözmerkezcil görüşe sürükleyen, Derrida'nın, sesmerkezcilik olarak ifade ettiği inançtır.¹¹⁶ Derrida sözmerkezciliğin sesmerkezcilikle yan yana yürüdüğünü tespit eder. Çünkü ona göre ses yazıya göre bulunuşa daha yakındır. Yani Derrida, geleneksel düşüncede konuşmanın (söz) birincil konuma çıkarılmasının gerisinde bulunuş metafiziğinin bulunduğunu belirtmektedir. Geleneksel metafizik ya da batı metafiziği içinde yazı konuşmaya göre ikincil görülmüştür. Bu durumda konuşma ön plana çıkarılmış yazı ise geri planda kalmıştır.

Derrida, Batı metafiziğine ilişkin düşünme mantığını sesmerkezcil bir yapı olarak tanımlar. Buna göre mevcudiyet metafiziği sözü yazıya göre daha ayrıcalıklı olarak ele alır. Söz, kendini bir mevcudiyete dayandırırken yazı, sözün aksine mevcudiyetin yokluğunu gerektirdiği için hep ikincil ve hakikatle bağlantısı kopmuş olarak ele alınır.¹¹⁷ Derrida, Batı düşüncesinin temel niteliği olan akıl merkezci (logocentric) yani söz ve ses merkezci yaklaşımın düşünce biçiminin hakikati arama çabası olduğunu savunmaktadır. Bu çaba, dil, anlam ve bilginin tarafsız olduğunu varsayar. Bu yüzden Derrida, batı düşünce dünyasında sözün öncelenmesini, yazının ikinci plana atılmasını eleştirir. Söz'den önce yazının geldiğini ileri sürmektedir.

Derrida Saussure'den yola çıkarak, “özcülüğe, ikiciliğe, Descartesçi felsefeye, akıl ya da mantık merkezciğe, Aydınlanma felsefesiyle pozitivizme ve dolayısıyla bütün

---

¹¹⁶Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 200.

¹¹⁷Rutli, “Derrida'nın Yapısökümü”, 55.

bir moderniteye ilişkin olarak çok ciddi ve keskin bir eleştiri gerçekleştirir.”¹¹⁸ Batı felsefesine yönelmiş olduğu eleştiri bunlardan biridir.

Derrida'nın Batı felsefesine itirazı: *“Bu felsefe, doğrudan ya da dolaylı yollarla, daima “olmak”, “aşkın bilinç”, “anlam”, “kavram” gibi adlar altında bir ilk nedene dayanmıştır. Oysa böyle bir ilk neden yoktur; buna karşılık, başı ve sonu olmayan ve olmak ile olan arasındaki bağlantıyı sağlayan devamlı bir hareket vardır. Bu hareket bizleri subjektif zamanın her şeyi mevcut veya hazır oluş bağlamında kavrayan eşzamanlılık ilkesinden kurtaran bir farklılaştırma veya farklar üretme sürecidir. Bu süreç aynı zamanda, zamanın alanlaşması ve alanın da zamanlaşmasıdır.”¹¹⁹*

Derrida Batı felsefenin karşıtlıklarını yapıbozma yöntemiyle ele almak gerektiği konusunda incelemelerde bulunur. Ayrıca Derrida, metinlerin pek çok yorumlarını ortaya çıkararak yapıbozum tekniğini geliştirmiştir.

Derrida mevcudiyet metafiziği dekonstrüksiyonunda bu sistemin ürettiği ikili yapıyı, gösterge kavramının Batı felsefesi söyleminde nasıl hangi çıkarlar için kullanıldığını sorgular. Ayrıca sosyal bilimlerin, dilbilimin mevcudiyet metafiziği ile nasıl üretildiğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

2.3.Derrida'da Yapıbozum

Dekonstrüksiyon kelimesinin Derrida tarafından kullanılması, Heidegger'in abbau ve destruktion kavramlarını Fransızca'ya çevireceği esnada yaşadığı kararverilemezlik anıyla ilişkilidir. Daha sonra yalnızca bir çeviri olmaktan çıkıp Derrida'nın kendi felsefesinde önemli hale gelmiştir. Derrida, destruction kavramını Fransızca'da yok etme eylemi ve bu eylemin sonucu gibi anlamlar taşıdığı için onu bu şekilde çevirmekten kaçınmıştır.¹²⁰ Heidegger'in kullandığı her iki terim de, *“Batı metafiziğinin ya da varlık öğretisinin temel kavramlarının geleneksel yapısına ya da mimarisine ilişkin bir işlem anlamına gelir.”¹²¹*

---

¹¹⁸Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 235.

¹¹⁹Taner Timur, *Felsefi İzlenimler Sartre, Althusser, Foucault, Derrida* (İmge Kitabevi Yayınları, 2005), 145-147.

¹²⁰Jacques Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, trc. Merdar Atıcı - Mehveş Omay, *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): 187.

¹²¹Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, 187.

Derrida, felsefe yapma biçimi olarak ele alınabilecek deconstruction (yapıbozum) kavramını Heidegger'in destruction kavramından hareketle oluşturmuştur. Destruksiyon (yıkım), felsefi düşüncenin eleştirel bir yaklaşımla yeniden ele alınması demektir. Derrida'nın dekonstrüksiyondan kastı tahrip etmek, parçalayıp dağıtmak olmadığı gibi, bu kavramı Heidegger'in destrüksiyon kavramından hareketle okumak gerekmektedir; parçalamak ama yapısal parçalara ayırmak, yapısını sökerek yeni bir okumaya imkan tanımak. Ancak destrüksiyon kelimesi Fransızca'da yok etme eylemi ve bu eylemin sonucu olarak negatif eksilme anlamlarına gelmektedir.¹²² Bu durumda Derrida, Fransızca'da destruction sözcüğünün, Heidegger'in kullandığı pozitif anlama yerine, daha çok Nietzsche'nin kullandığı yıkmak, yerle bir etmek ve hiçlemek gibi olumsuz bir durumla karşı karşıya kaldığı için, onu dışlamak durumunda kaldığını ifade eder.

“Derrida bunun yerine Fransızca bir sözcük olan Litre'de bulduğu deconstruction sözcüğünü kullanır. Bunun dilbilgisel, dilbilimsel ya da retorik değerleri mekanik bir değer içerisinde toplandığını söyler. Bu durumda Derrida, deconstruction sözcüğünün Litre' deki karşılıklarını, Deconstruction, dekonstrüksiyon eylemi olarak ifade eder. Dilbilgisi açısından terim; Bir cümlede sözcüklerin dizilişini bozmak, Bir bütünün parçalarını birbirinden sökmek. Uzağa taşımak amacıyla makineyi sökmek. Dizelerin yapısını çözmek, ölçüyü ortadan kaldırmakla, onları düzyazıya benzer kılmak. Yapısı çözülmek. Yapılanışını yitirmek.”¹²³ gibi anlamlarda kullanır.

Yapıbozum, Derrida tarafından, edebiyat ve felsefe okumalarında kullanılmak için önerilmiş bir metinsel analiz şeklidir. Başta felsefe ve edebiyat edebiyat ve felsefe olmak üzere, yazıya uygulanan ve amacı anlamın istikrarsızlığını ve belirsizliğini ortaya koymak olan bir metinsel analiz yöntemidir.¹²⁴ Yapıbozumcu yaklaşım/yöntem, bir okuma önerisidir. Bu anlamda yapı bozumculuk, herhangi bir dilin kesin bir anlam ortaya koyabileceği düşüncesine şüpheli bakan kuram olduğu için yapısalılık ötesi düşünce tarzlarının temelini oluşturur.¹²⁵

¹²²Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 77-78.

¹²³Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, 187-188.

¹²⁴Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 1001.

¹²⁵Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 203.

Derrida yapıbozumunun herhangi bir çözümlenme, eleştiri, yöntem, bir fiil veya işlem olmadığını vurgular. Buna göre bu sözcük, içinde yer değiştirdiği ve daha başka birçok sözcükle, örneğin yazı, iz, ayırım, ek gibi belirlenmeye açık belli bir bağlamda iş görür. Yani “*Derrida için bir yapının sökülmesi, basit ögeye ve kökene doğru geri gidiş olmadığı için bir çözümlenme değildir. Dolayısıyla yapıbozum da bir yöntem bilimsel araç veya metot değil ve yönteme de dönüştürülemez. Böylece Derrida yapıbozumunun ne olduğunu değil, ne olmadığını ifade etmiştir.*”¹²⁶ Onun yapıbozumunu ifade eden belki de en açıklayıcı cümlesi “*Yapıbozum nedir? Hiçbir şey! Yapıbozum ne değildir? Her şey!*”¹²⁷ ifadesidir.

Yapıbozum “*metinlerin okunmasına yönelik bir dizi okuma tekniğine gönderme yapar.*”¹²⁸ Metinlerin okunmasıyla birçok anlam ortaya çıkmaktadır. “*Anlam, öze tekabül eden bir mevcudiyet fikrinden ziyade farktan doğması sebebiyle, gösterenler arasındaki sistematik oyunun sonucu olarak, değişik bağlamlarda sürekli bir biçimde farklılık arz eder ve daima geleceğe aktarılır.*”¹²⁹

Derrida'nın okumaları, aynı zamanda eleştiridir. Okuyucu, Derrida'dan eleştirel okuma yöntemini yazarın yanlışlar yapıp, duygusal hareket edebileceğini öğrenebilir. Her metin, okuyucuyu kararsızlıklara düşüren göstergelerden oluşur. Bu durumda Derrida, kararsızlıkla eş anlamlı hale gelir ve kesin yargının varlığı ortadan kaldırmış olur. “*O, gösterilen sınırlandırılmadığı için kesin olarak ortaya konulan her bilgiye şüphe ile bakar. Bir bilginin kesin olmadığını göstermek için okur; metindeki yapıyı söker, metnin içindeki yönetici düşünceyi buluncaya kadar, bu düşüncenin geçersiz olduğunu gösterinceye kadar okumasını sürdürür. Hiçbir önyargının dayatılmayacağını düşünür. Ona göre, kesin anlama ulaşılamaz. Bu durumda hakikat diye de bir şey yoktur.*”¹³⁰ bu durum Derrida için, şüphenin en üst noktasıdır.

Derrida, metafizik geleneğin nasıl oluştuğunu veya onların yanlışlığını göstermek için yapıbozum yöntemini geliştirir. Derrida, yapılarını ikili karşıtlıklar

---

¹²⁶Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, 188-189.

¹²⁷Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, 189-190.

¹²⁸Jack M. Balkin, “Yapısöküm”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, trc. Kasım Küçükalp 13/1 (2004): 322.

¹²⁹Kasım Küçükalp, “Derrida ve Dekonstrüksiyon”, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Sertüveni*, ed. Bayram Ali Çetinkaya, Birinci Baskı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 4: 601.

¹³⁰Jacques Derrida, *Positions*, trc. Alan Bass (Chicago: The University Of Chicago Press, 1981), 43.

üzerine oluşturan Batı düşüncesindeki metinlerin yapı bozumunu yapar. Batı metafizik tarihinde yer alan tüm ikili karşıtlıklar olan gösteren/gösterilen, konuşma/yazı, söz/dil, kültür/doğa gibi birbirini dışlayan ötekilik mantığı çerçevesinde kurulmuştur. Bunlar düşünce dünyamızı ele geçirmiştir. Bu ikili karşıtlıkların yapı bozuma uğratılması gerekir. Yapı bozum ikili karşıtlıkların basit bir tersine çevrilmesi değildir. Karşıtlıklar içerisinde birinin diğerine olan egemenliğinin görmezden gelinmesidir.

Yapıbozumunu, bozma ve yeniden inşa olmak üzere iki aşamalı bir radikal eleştiri olarak görmek gerekir. Buna göre önce metnin yapısı bozulur sonra değişik bir anlamla metin yeniden kurulur. İki aşamada da kullanılan malzeme, aslında aynıdır. İkinci aşamada ortaya çıkarılan ve yeniden kurulan metin, kendinin hakikat olduğu iddiasında olmayıp, yeniden başka anlamlar içerebilecek bir potansiyele sahip bir metne dönüşmüştür. Bu açıdan bakıldığında yapıbozum metin için bir yıkım olmayıp biteviye devam edebilecek kapasiteye sahip yeni yapılar kurma eylemidir¹³¹ Bu anlamda yapıbozum, “yılmaktan çok, bir bütünlüğün nasıl yapılandığını anlamak ve yeniden yapılandırmak”¹³² amacı güder.

Destruction olarak dile getirilen yapıbozum, hem yıkma anlamına gelen destruction hem de kurma anlamına gelen construction’ın birleştirilmesinden oluşturulmuştur. Olanaksız gibi görülen deconstruction eşzamanlı olarak yıkma-kurma olarak karşılık bulur. En basiti parçalara ayırma ve yeniden parçalara ayırma örneğidir.¹³³ “Yapıbozum ikili bir jesttir: Önce bir tersyüz etme; ardından dayer değiştirmenin ya da yeniden kayda geçmenin gerçekleştirilmesidir.”¹³⁴ “Parçalara ayırma işlemi yapılırken bir taraftan da kurma işlemi yapılmaktadır. Ancak bu işlem kurmadan hemen sonra yıkma ve yeniden kurma şeklinde sonsuza dek gitmektedir. Bu durum tıpkı Antik Yunan mitolojisindeki Penelope’nin örgüsüne benzer. Penelope Troia savaşına giden Odysseus’un karısıdır. Eşi Troia savaşına gittikten sonra uzun yıllar tek başına yaşar. Eşine hep sadık kalır. Onu evlendirmek istediklerinde taliplerini geri çevirmek için örgü örmeye başlar. Örgüsü bittiğinde evleneceğini söyler; ancak gündüzleri ördüğü örgüyü geceleri sökerek eşi dönene kadar zaman kazanımı olur.

¹³¹Jacques Derrida, *Positions*, trc. Alan Bass (Chicago: TheUniversty Of ChigagoPress, 1981), 41.

¹³²Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, 188.

¹³³Charles Ramond, *Derrida Felsefe Sözlüğü*, trc. Ümit Edeş (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 58.

¹³⁴Ali Akay, “Yapıbozma ve Plastik Sanatlar”, *Toplumbilim Dergisi* 10 (1999): 15.

*Böylelikle hiçbir zaman dikme-sökme işini bitirmemiştir. Yapıbozum da buna benzer diyebiliriz. Çünkü sürekli bir erteleme ve yineleme söz konusudur.”*¹³⁵

Yapıbozum sınırlarını yeniden belirlemek için bir seçim bölgesi parçalara ayrıldığında, bir kumaş parçası bir başkası yapısın diye parçalara ayrıldığında eski parçanın yıkımıyla yenisinin yapımı eşzamanlı olarak gerçekleştirilmektedir. Şu halde yapıbozum öncelikle bu kurucu parçalama mantığının felsefe ve edebiyat metinlerinin okunmasına ve yorumlanmasına uygulanması olarak tanımlanabilir.¹³⁶

Derrida, yapıbozumculuk ile metinlerin içerisindeki kavramların zıtlık çerçevesinde kurulduğunu ve anlamların zıtlık ile meydana geldiğini ileri sürmüştür. Yapıbozumculuk, -zıtlıkları ortadan kaldırmanın kavramların anlamlarını ortadan kaldırmak olduğu için- zıtlıkları ortadan kaldırmayı amaçlamaz. Bundan dolayı yapıbozumculuk, zıtlığın taraflarının konumlarını değiştirerek, metnin çözülmesini hedefler. Derrida, böylelikle metinde anlamın nasıl ortaya çıktığını ve hangi kavramların metnin merkezinde kurgulandığını bize gösterir.¹³⁷

Yapıbozum, yapısalcı bir davranıştır; en azından yapısalcı sorunsalın gereğini üstlenen bir davranıştır. Ama, aynı zamanda karşı yapısalcı bir tavidir ve zenginliği, bir bakıma çift anlamlılığa dayanıyordu.¹³⁸ Bunu şu şekilde ifade edersek gösterilenin yerinden edilmesi, göstergenin metafiziksel problematiğini oluşturan ikiliğin tersine çevrilmesi işlemi ile gerçekleştirilir. Bu işlem Derrida'nın yapıbozumudur.¹³⁹ Derrida için, gösteren/ gösterilen karşıtlığı da, Batı felsefesinin diğer karşıtlıkları gibi metafizik bir yapıda olmakla birlikte bulunuş metafiziğine hizmet etmekteyken yapıbozum karşıtlıkları tespit etme ve onların yerlerinden oynatma görevini üstlenmektedir.¹⁴⁰

Her şeyden önce yapıbozum bir okuma sürecidir. Sürecin devam etmesinin anlamı, onun henüz anlaşılmadığının belirtisi olarak görülebilir. Bu durum aynı zamanda yapıbozum açısından problemlerin henüz çözülemediğinin bir göstergesidir.

---

¹³⁵Cevriye Demir Güneş, “Jacques Derrida’da Yapıbozum ve İz İlişkisi Üzerine”, *Felsefe Dünyası*, t.y., 141-142.

¹³⁶Ramond, *Derrida Felsefe Sözlüğü*, 58.

¹³⁷Güneş, “Jacques Derrida’da Yapıbozum ve İz İlişkisi Üzerine”, 138-145.

¹³⁸Jacques Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, *Toplumbilim*, trc. Merdar Atıcı - Mehveş Omay, 10 (1999): 188.

¹³⁹Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, 219-220.

¹⁴⁰Türkan Fırıncı Orman, “Jacques Derrida Düşüncesinde ‘Dil’”, *Kilikya Felsefe Dergisi*, 2015, 65-69.

Başka bir deyişle devam eden her okuma süreci aynı zamanda bir kriz belirtisidir. Kriz çözülmeyen okuma süreci bitmez. Sonuç olarak yapıbozum bu devam eden krizi işaret eden bir metin okuma stratejisidir.¹⁴¹

Okumak, parçalara ayırmaktır. Yani parçalamayı gözler önüne sermek, yazmaktır. O halde yapıbozum bir kuram değil, dikici parçalamalarla okuma diğer yanı ile yazma uygulamasıdır.¹⁴²

Yapıbozumunu ele alırken başlangıç noktası olarak ne olduğu değil ne olmadığı noktasından başlanması gereken bir kavramdır. Derrida'nın vurguladığı nokta, bütünü nasıl oluştuğunu anlamak için onu tabakalarına ayırmak ve çözmektir. Bu anlamda yapıbozumun yıkmak, tahrip etmek anlamı içermez. Bu nedenle kavram, bütünü en küçük yapıtaşına veya daha da ayrıştırılmanın mümkün olmadığı bir noktaya kadar inmek anlamında bir analiz değildir, çünkü yapının böyle bir bozuma tâbi tutulması başlı başına yapısalcılıktır.¹⁴³

Diğer taraftan yapıbozum, metnin sahibini kötölemek, onun eksiklerini bulmak veya metafizik düşünceden kaynaklanan önyargılarını ortaya çıkarmak amacı taşımadığı için, “*ne bir çözümleme ne de bir eleştiridir.*”¹⁴⁴

Ayrıca yapıbozum “*bir yöntem değildir ve bir yönteme dönüştürülemez.*”¹⁴⁵ Düşünce tarihi içinde Descartes'in modern düşünceye kazandırdığı yöntem, teknik ve metodolojik bir anlamlandırmaya vurgu yapmaktadır. Descartes'in geliştirdiği bu yöntemi yapıbozumu açısından bir okuma yöntemi olarak ele aldığımızda, yapıbozumunu mekanikleştirmek ve belli kurallar çerçevesine indirgemek anlamına gelecek ve bu durumda yapıbozum, yapısalcı geleneğin devam ettirilmesinden ve tekil olayların genelleştirilerek tek bir tarza indirgenmesinden öteye geçemeyecektir.¹⁴⁶

Bu nedenle tek tek bütün olaylar, metinler karakteristik özellikleri göz ardı edilerek, tümü aynı işleme tabi tutulacak, yapı bozum yöntembilimsel bir yorumlamaya dönüşecektir. Ki burada yorumlamadan kastedilen olayların, nesnelere, metnin kendi

---

¹⁴¹ Evren Erman Rutli, “Yapısöküm ve Hakikat”, *Düşünbil Dergisi* 75 (Ocak 2019): 24.

¹⁴² Ramond, *Derrida Felsefe Sözlüğü*, 58.

¹⁴³ Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 80.

¹⁴⁴ Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, 188.

¹⁴⁵ Derrida, “Japon Bir Dosta Mektup”, 189.

¹⁴⁶ Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 80.

tarihselliği bağlamında değil, genel olarak tarihsellik olgusu çerçevesinde okunmasıdır. Böyle bir okuma yapı bozumu kurallı bir araç kılacaktır.¹⁴⁷ Zira, yapıbozumculuk kural koymaz. Mevcut teorileri yıkmayı hedeflememekle birlikte sadece onları daha iyi açıklamaya gayret eder.

Konunun daha iyi anlaşılması açısından yapıbozumu Derrida'nın felsefe yapma yolu olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü Derrida, kendisiyle özdeşleşen bu terimi, tek bir tanım yerine, zaman içinde farklı şekillerde tanımlamaya çalışmıştır. Bu onun bu kavramın tek bir tanımı olamayacağı düşüncesinin sonucudur. Bu yüzden tek bir tanım yapmamıştır. Zira ona göre bir kavramın tanımını yapmak demek o kavramla işinizi bitirmek, onu başka bir kavramın tanımı içinde kullanmaya hazır hale getirmek demektir. Oysa Derrida için yapıbozum devam eden bir süreçtir ve batı felsefe geleneği içinde ne zaman bir metin inşa edilse, yapıbozum o metnin içinde yeni işlem alanları bulmaya devam edecektir. Bu bağlamda yapıbozum bir kavramsal çerçeve içine hapsedilmeye, kavramsal sınırlarla sınırlanmaya direnen bir yapıya sahiptir. İşte tam bu nedenden dolayı yapı bozum nedir? Sorusu Derrida için anlamlı bir soru olmadığı yanında zaten o sorunun tam bir cevabı da yoktur.¹⁴⁸ Bunun nedeni Derrida'nın da işaret ettiği gibi, anlam hiçbir zaman tükenmez ve bu açıdan yapıbozumunu tanımlamaya çalışmanın kendisi de zaten dekonstrüktif bir çabadır.¹⁴⁹

Yapıbozumu bir kavram olarak ele almak yerine onu bir metin okuma stratejisi olarak değerlendirmek bu terim ile haşır neşir olmak için çok daha isabetli ve kullanışlı olabilir. Zira o, bir kavramın özelliklerinden çok bir metin okuma stratejisinin özelliklerini barındırır.¹⁵⁰

Okur gibi metnin de hiçbir şekilde statik olmadığını savunan yapıbozum, bir metin içinde geçen kavramların, metnin bütünlüğünü bozan tutarsız ve ikircikli kullanımlarından yola çıkarak, metnin yazarının kurduğu kavramsal ayrımların başarısızlığını göstermek ve açıklamak için geliştirilmiş olan bir yöntemdir. Buna göre, yapıbozum, üzerinde çok ayrıntılı olarak ve iyice düşünülmüş olan geleneksel

---

¹⁴⁷Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 80.

¹⁴⁸Rutli, "Yapısöküm ve Hakikat", 24.

¹⁴⁹Ömür Uzel, *JacquesDerrida 20. Yüzyılın En Yenilikçi Düşünürü* (İstanbul: Karakarga Yayınları, 2021), 52.

¹⁵⁰Rutli, "Yapısöküm ve Hakikat", 24.

karşıtlıkları ters yüz etmekten ve bunun yanında, söz konusu karşıtlıklar arasında bulunan adı konulmamış, gözle görülemeyen kavramların oynadığı oyuna işaret etmekten meydana gelir.¹⁵¹

En açık ve anlaşılabilir metinler Derrida'nın deyişiyle Antik Yunan'dan gelen ve anlamı çelişki, yap-boz ya da çıkmaz sokak gibi anlamlar içeren "aporia" anlayışını kabul etmekle zaten bilmeceye dönmüştür. Aporia anlayışı, Derrida'nın söylediği gibi yazılı metinlerde çeşitli boşluk ve çelişki oluşturmuştur. İşte yapıbozum, metinlerde bulunan boşluklara dikkat ederek okumanın yoludur. Derrida'nın bunu yaparken temel amacı farklı metinlerde ortaya çıkan bu çelişkileri keşfederek metinlerin aslında ne olduklarını ve ne yaptıklarını geniş bir bakış açısı yakalayabilme amaçlarken basit bir metinde bile ortaya çıkan karmaşıklığı göstermeyi amaçlar. İşte yapıbozum, tam da bu gizli çelişkileri açığa çıkararak okumanın bir yolunu bulmaktır.

Derrida'nın bu anlayışı, okuyucuya, herhangi bir metinde hiçbir şeyin rastgele olmadığını, metnin birliği ve statik uyumundan ziyade, çelişkileri, tutarsızlıkları ve gizlediği şeyler üzerinde odaklanmayı ve teorik açıdan metin içinde kendini göstermeyen ve gizli tutulan yapıları fark etme çabası kazandırır. Bu açıdan yapı bozucu okuma, çeşitli metinlerde kullanılan kavramların, aslında bir şekilde varsaydıkları karşıt kavramları nasıl gizlediklerini göstermeyi amaçlar.¹⁵²

Yapıbozum daha baştan bizi kendisinden bir cevap talep etmememiz konusunda uyarır. Bir krize, her şeyin görüldüğü gibi yolunda gitmediği bir duruma işaret etmekten başka bir şey söylemez. Bu bağlamda yapıbozumu anlamak gibi bir kavrayış mümkün değildir. Zira yapıbozumun söylediği bir şey yoktur. Yapıbozumdaki öğrenebileceğimiz tek şey ortada örtülmeye, gizlenmeye çalışılan bir krizin var olduğu bilgisi olabilir. Bununla birlikte yapıbozum kendini bu krizin nasıl çözülebileceğini öğrenmek için danışabileceğimiz bir otorite ya da rehber olarak sunmaz.¹⁵³

Yapıbozumcular, genel anlamda evrensel bir geçerliliği olabilecek bir düşünce sisteminin var olma iddiasını kabul etmemişlerdir. Çünkü onların asıl amacı anlamın değişebilirliği ve bunun sonucu olarak metinlerdeki çok anlamlılığı ortaya

---

¹⁵¹Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 1001-1002.

¹⁵²Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 1001-1002.

¹⁵³Rutli, "Yapısöküm ve Hakikat", 24-25.

çıkarmaktır.¹⁵⁴ Derrida'da bütünlük, kesinlik reddedilirken, anlamda çokluk ve oynaklık kabul edilir. Batı felsefesi ise kesin anlamı mümkün kılacak temeller aramıştır. Bunun nedeni ise gösterilene gösterene bağlı kabul etmektir. Derrida da ise bu durumda gösteren gösterilene kesin bir şekilde bağlanamaz. Örneğin bir sözlükte bir sözcük bile pek çok anlama gelmektedir. Gösterge her zaman başka bir göstergeye gönderir. Dolayısıyla bir metinde kesin bir anlama varılamaz. Anlam yapıbozuma uğratarak tek bir anlam değil, çoklu anlam ortaya çıkarılır. Derrida'nın yapıbozum yöntemi ile metinleri çözümleyerek gerçeğe ulaşmaya çalışmıştır.

2.4.Derrida'da Söz ve Yazı Ayrımı

Derrida, "Platon'un Eczanesi" adlı eserinde, Platon'un "Phaidros" diyalogunu inceler. Platon bu diyalogunda, konu olarak retorik ile diyalektik arasındaki çatışmayı ortaya koymaya çalışır. Ancak Derrida, diyalogun son kısmında yer alan sözün, yazı karşısındaki üstünlüğünden söz eden söz-yazı karşıtlığı üzerinde durur ve Batı metafiziği geleneğinde yazının, söz karşısında göz ardı edildiğini göstermeye çalışır.

Derrida, batı düşüncesinde söz/yazı karşıtlığı olduğuna inanır. Bu yüzden, mevcudiyet metafiziğinin örtülerini kaldırır. Yani karşıtlığın olduğunu göstermeye çalışır. Derrida'ya göre tanrı, akıl, idea, madde gibi kavramların başka kavramlara dayanak olması söz konusu değildir. Bunun nedeni aşkın bir göstergenin yokluğudur. *"Dolayısıyla, yazı karşısında ses'e ve söz'e öncelik ve ayrıcalık verilmesi de anlamsızdır. Söz-yazı ayrımının kendisi bizzat, bu metafiziksel düşüncenin ürünüdür, yani belirli bir merkez üzerinde ikili karşıtlıklarla işleyen felsefe geleneğinin bir sonucudur."*¹⁵⁵

Derrida'ya göre her tür metafiziksel düşünce örneğin gösteren /gösterilen, duyulur/ düşünülür, konuşma /yazı, söz/dil, artzamanlı/eşzamanlı, uzam/zaman, edilgenlik/etkenlik, madde/tin, özne/nesne, yanlışlık/doğruluk, beden/ruh, temsil/mevcudiyet, görünüş/öz, içsel/dışsal gibi, ikili karşıtlıklarla oluşturulur. Derrida yapısalcılarının belki de fark edemedikleri olumsuzluğun bu ikilikleri sorgulamadan kabul etmelerinden kaynaklandığını ifade eder. Çünkü bu karşıt terimlerin her biri, diğerinin var olmasıyla ortaya çıkar. Ona göre Batı metafizik tarihi, ortaya koyduğu ve tartıştığı

¹⁵⁴Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 206.

¹⁵⁵Emre Sarı, *Dünya Tarihi Filozofları* (Antalya: noktaekitap, 2017), 304.

hemen hemen her alanda bu ikili karşıtlıklara dayanarak düşünce üretmiştir. Oysa Derrida'ya göre bunu kırmak ve bu anlayışın açmazları üzerine yapılacak tartışmalarla oluşacak yeni bir düşünce tarihi önümüzde durmaktadır.¹⁵⁶

Bundan dolayı Derrida'nın ortaya koymak istediği metafizik eleştirisi, Batı metafiziğinin aksine ses-yazı karşıtlığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Konuşan ve dinleyen aynı anda mevcut olması, aralarında zamansal ve uzamsal bir mesafenin bulunmaması, söyleyenin söyleme ve ne demek istediğini söyleme, dinleyenin anlama ve ne anladığını anlatma imkânının olması, sözü yüceltmektedir. Batı düşüncesinde yazma konuşmanın temsili, söylenen şeylerin işaretlerle sembolize edilmesidir.¹⁵⁷ Derrida'ya göre batı metafizik tarihinde yazı daima sözün bir kaydı, konuşmanın bir eki olarak yani ikincil değerinde görülmüştür. Söz her zaman yazıya göre öncelikli olmuştur. Bu durumda Derrida, felsefe tarihinde söze öncelik veren yapının yanlış tasarıma neden olduğunu ileri sürer.

Derrida'nın ifade ettiği bu yanlış tasarım "bulunuş" varsayımından kaynaklanmakta ve bu duruma sesmerkezcilik olarak ifade etmektedir. Çünkü ona göre konuşma, "bulunuş" olanağına yazıya göre daha yakın olduğundan dolayı, yazıya nazaran daha üstün bir konumda düşünülür. Ayrıca anlam, görünüşte konuşmayı da içerir. Aynı şekilde iç sesimizle konuştuğumuzda kendimizle konuştuğumuzu duyumsar ve kendi kendimize yaptığımız bu içsel konuşmanın anlamını yakaladığımızı sanırız. Bu duygu bizi kendi kendimize ulaştığımız anlamın sanki herkesin kabul ettiği bir ortak karar gibi düşünürüz. Böylece bulunuş'u da ulaştığımızı sanırız.¹⁵⁸ Bu açıdan bakıldığında, *"konuşma, görünen an'a ve "bulunuş"a bağlanır ve bu nedenle daima yazı karşısında daha ayrıcalıklı bir konuma yükselir. Derrida bu nedenle sesmerkezciliği, bulunuş'un bir sonucu olarak görür. Nitekim Derrida'nın çabası da, bulunuş metafiziğinin örtüsünü bir bütün olarak kaldırarak, konuşma ile yazı arasındaki karşıtlığı yapıbozuma uğratmak olmuştur."*¹⁵⁹

¹⁵⁶Türkan Fırıncı Orman, "Jacques Derrida Düşüncesinde 'Dil'", *Kilikya Felsefe Dergisi*, 2015, 65-69.

¹⁵⁷Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 68.

¹⁵⁸Ahmet Koyuncu, "Bir Yapısalcılık Eleştirisi: Derrida ve Yapısöküm", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 22 (Ekim 2012): 307-311.

¹⁵⁹Koyuncu, "Bir Yapısalcılık Eleştirisi: Derrida ve Yapısöküm", 307-311.

Batı metafiziğinin durumu “sesmerkezcilik” olarak ifade eden Derrida, Batı metafiziğinin bu durumunu sözcüklerin oluşturuldukları anda orada var olduğu için, sözün yazıya göre mevcudiyete yakın görülmesidir. Bu nedenle söz, yazıya göre daha gerçektir. Bu durumu sözcüklerin doğrudan mevcudiyetimizle bağlantılı olmasından dolayı Platon’a kadar geri götürmek mümkündür. Çünkü söz, söylendiği anda mevcudiyete dayanır oysa yazıda bu durum mevcudiyetin yokluğuna vurgu yaptığı için, sözün tam tersidir. Başka bir önemli fark yazıda, sözcüklerin anlamı söyleyen kişinin tam o anda orada bulunmamasıyla varlık kazanır. Oysa yazıda sözcüklerin anlamını okuyan kişi belirlediği bir durumla karşı karşıya kalırız. İşte tam da bu noktada söze sahibinin müdahale etme şansı kalmadığı için yazı, söze göre ikincil durumdadır. Bu nedenle konuşma, yazıya göre dolaysızlık belirttiği için “bulunuş” olanağına daha yakındır.¹⁶⁰

Diğer taraftan Derrida’ya göre, geleneksel düşüncede konuşmanın birincil konumdan olmasının temel sebebi bulunuş metafiziğinin mantığı yatmaktadır. Buna göre konuşmada, konuşan kişi ürettiği sözle zamansal ya da mekansal bir farklılık oluşmamaktadır. Bu durum, konuşmada başka bir ifadeyle ses ve söz’de, konuşan kişinin söylediği söz ve o sözle anlatmaya çalıştığı şey arasında bir aynılık olduğunu varsayar. Bu anlamın söz’de içkin olduğunu kabul etmektir. Oysa Derrida bu durumun aslında böyle olmadığını ifade eder. Çünkü ona göre yazı için geçerli olanın söz için de geçerli olduğu için şimdi-burada-varoluş dediğimiz şey, söz’ün içinden belirlenebilecek bir durum değildir ve dil’e gelen aşkın bir gösterilene asla işaret edemez.

Yazının ilk örneği, 1849 yılında Irak’ta Arkeolog Austin Henry Loyard tarafından keşfedilen 22 bin küsur adet kilden yapılmış 6000 yıllık (çoğu yerlerde 3500 yıllık) Sümer tabletleridir. O zamanlardan bugüne kadar yazı insan soyu için vazgeçilmezdir. Diğer taraftan konuşmanın, sözün tarihçesi de bir hayli eskiye dayanır. Cornell Üniversitesinden, Prof. Dr. Andrew Bass, canlıların beyinlerinde ses çıkarmayı kontrol eden ortak bölgelerin günümüzden 400 milyon yıl öncesinde yaşayan balık

---

¹⁶⁰Arınç Ekin Çakır, *Derrida'nın Saussure Dekonstrüksiyonu*, (Dokuz Eylül Üniversitesi), 29-32.

atalara kadar ulaştığını ortaya koymuştur.¹⁶¹ Bu durumda söz mü öncedir, yoksa yazı mı?

Dilin kökenine dair basit görünen bu soru sadece arkeologların, tarihçilerin, biyologların, filozofların ve dilbilimcilerin ilgilendiği çalışmalarda değil, kutsal metinlerden mitolojiye kadar birçok noktada karşımıza çıkmaktadır.

Söz-yazı sorunsalında Derrida'ya göre Platon Phaidros eserinde söze ereksellik atfetmiştir, yani söz bir babanın meşru oğludur ki bu da sözü yazıdan ayıran başlıca etkendir. Genel olarak söz, sözü dile getiren kişinin evladı gibidir, konuşan kişi kendi sözünün babasıdır. Ağızdan çıkan söz onun eseridir, yaratımıdır, bir nevi oğludur. Konuşan özne, sözünü benimser, yani oğluna sahip çıkma eğilimi gösterir. Çünkü bu söz ona aittir, onun varlığıdır ve onda hayat bulup şekil alır. Eğer söze soru yöneltecek olursanız, size cevap verebilecek içeriğe sahiptir. Örneğin kalem sözcüğünü ele alalım. Eğer siz bu söze, kalem nedir? diye soracak olursanız, kaleme dair şekil, amaç, biçim gibi özelliklerinden mürekkep bir cevap alırsınız. Burada da görüldüğü gibi sözün cevap verme yetisi babasından yani sizden kaynaklıdır.¹⁶²

Dilerin Kökeni Üstüne Deneme'de Rousseau da benzer bir şey yapar. Temsil edici değerden düşmüş, ikincil, kurulmuş yani öz ve dar anlamında yazı mahkûm edilir. Bu anlamda yazı "ölü söz"dür. Mecaz anlamda ise yazıyı doğal, ilahi ve ilahi yasa olarak vicdanın sesine, kalbe, duygulara eşittir.¹⁶³

Yazı ise sözün tam tersine sahiptir. Onun bir babası yoktur yani yardımına koşacak, onu var edecek bir babaya sahip değildir. Bu yüzden Derrida'ya göre yazı, sözün bittiği, yok olmaya yüz tuttuğu yerde filizlenir; yani söz, babasının olmadığı durumlarda doğal bir sürecin sonucu yazıya evrilir. Böylece yazının kendine özgülüğü babanın yokluğunda açığa çıkar. Bunu şu şekilde açıklarsak kalem sözünü ele alalım. Konuşan özne kalem sözünü dedi ve böylece kalem olarak isimlenen şey şekil, amaç ve biçim olarak belirlenmiş bir duruma geldi. Konuşan öznenin yok olduğunu, bir nevi öldüğünü düşünün. O zaman kaleme ne olur? Bir süre sonra unutulup (bu sözü aktaran

---

¹⁶¹Ö. Faruk Kırmacı, "Derrida'nın Yumurtası: Söz mü Öncedir Yoksa Yazı mı?", *Düşünbil Dergisi* 75 (Ocak 2019): 6.

¹⁶²Jacques Derrida, *Platon'un Eczanesi*, trc. Zeynep Direk (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), 27.

¹⁶³Jacques Derrida, *Gramatoloji*, trc. İsmet Birkan (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2017), 28.

kişiler bulunmadığı sürece) gidecektir. İşte yazı burada açığa çıkar; kalıcılığı sağlar, yani çıkan söz konuşan özneyi kaybettiği taktirde yaşantımızda devam edecekse yazının sayesinde var olacaktır. Derrida şu genel kaniya ulaşır: Yazı yok edilemezdir ve söz gibi uçmaz, bir kalıcılığa sahiptir.¹⁶⁴

Batı geleneğinde konuşmaya yazı karşısında öncelik veriliyor olması bulunuş varsayımından ötürüdür. Derrida bunun adını ses merkezlik olarak koyar. Derrida ses merkezliği söz merkezlikle ilişkilendirir.¹⁶⁵ Derrida Saussure'ü söz merkezci olarak nitelendirir. Dolayısıyla Saussure söze öncelik vermiştir.

Bu anlamda *Sesmerkezcilik* terimi, Derrida tarafından oluşturulmuştur. “Sözün doğrudan doğruya düşünceyi aktardığını kabul eden Platon’dan bu yana konuşmada ortaya çıkan sözün, anlamı oluşturma bakımından yazıdan daha güvenilir kabul edilmiştir. Bu nedenden dolayı sözün, düşünceyi değil de sözü kopya eden yazıdan, kastedilen anlama daha yakın sayılması doğaldır. Bu görüşe göre, konuşan, bilincindeki düşünceleri söze döker ve dinleyen kişi de onları doğru olarak anlamaya çalışır.”¹⁶⁶ Anlayamazsa veya konu tekrar anlatılmak zorunda kalırsa, konuşan kişi düşüncesini yeniden açıklama imkânı elde eder. Oysa yazının konuşan kişi ile ilişkisi kalmamıştır. Böylece yazan kişinin tekrar etmesi ve açıklama yapması söz konusu değildir. Bu durum yazı için söze göre bir dezavantajdır. Başka bir ifadeyle ses sahibinin denetiminde iken yazı artık sahibinin denetimi dışına çıkmıştır.¹⁶⁷

Derrida bütün bu düşüncelerden hareketle “göstergeler arası anlam ağlarına dikkat çekmek üzere *différance* kavramını ortaya atmaktadır.”¹⁶⁸ Sözün yazı karşısındaki konumunu yapı sökümü uğratmak çabasında olan Derrida’nın, *différance* kelimesini *différance* şeklinde ifadelendirir.

Derrida, metafizik kapalılıktan kurtularak öznenin ve metnin de ötesindeki hareketlilik olarak *différance* düşüncesini ortaya koyar. *Différance*, anlamın metinde

---

¹⁶⁴Derrida, *Platon’un Eczanesi*, 27.

¹⁶⁵Madan Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, trc. Abdülbaki Güçlü (Ankara: Pharmakon Yayınevi, 2017), 62.

¹⁶⁶Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 200.

¹⁶⁷Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 200-201.

¹⁶⁸Mahfuz Zariç, “Göstergibilim ve Yapıbozundan Postmodernist Yapısal Eleştiriye”, *Turkish Studies* 9 (2014): 751.

hazır bulunduğu, gösterenin mutlak bir töz ile sabitlenerek salt işaret ettiği şeyi gösterdiği görüşüne karşı çıkışı ifade etmektedir.¹⁶⁹

Derrida'nın difference kavramı yerine differance terimini tercih etmesi Batı metafiziğinin sesmerkezciliğine bir tepkiyi gösterir. Bu iki kavram aynı kökten gelmelerinin yanı sıra sözel olarak da yani telaffuzda da aynıdır. Bu fark sadece yazıda ortaya çıkmaktadır. Farkı anlamak için yazıya ihtiyaç duyulur. Bu durum söz-yazı karşıtlığı içinde değerlendirilir.

“Difference sözcüğü Fransızca “fark”, “başkalık” anlamına gelir ve differer fiilinden üretilmiştir. Differer fiili ise farklı kılmak ve ertelemek gibi iki değişik anlamda kullanılmaktadır. Oysa difference sözcüğü bunlardan sadece farklı olmayı ifade etmektedir. Derrida bu sözcükte tek bir harf değiştirerek, sondaki “e” harfini “a” yaparak ve sözcüğü de hem farklı kılma hem de erteleme anlamına gelen differance şekline dönüştürerek amacına ulaştığı kanısındadır. Böylece tek bir sözcükte tek bir harf değişimiyle tüm batı metafiziğini ters yüz edecek bir yapıbozumunda yolları açılmış oluyordu.”¹⁷⁰

Sonuç olarak Derrida, yapısalcılığın gösterge anlayışından vazgeçerek yapı yerine yapıbozumu ön plana çıkarır. Ayrıca dilin öğelerinin hiçbir biçimde kesin olarak tanımlanamayacağını belirterek dildeki öğelerin her şeyin izini sürebileceğini ve dilin çoklu anlam oyunu olduğunu ortaya koyar.

---

¹⁶⁹Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 105.

¹⁷⁰Timur, *Felsefi İzlenimler Sartre, Althusser, Foucault, Derrida*, 154.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DERRİDA VE SAUSSURE'DE DİL VE ANLAM KARŞILAŞTIRMASI

3.1.Dilin Yapısı Bakımından

“Yapısalcı yaklaşım Descartes’tan itibaren Batı düşünce tarihi içerisinde yerleşmiş olan mutlak benlik yapısına sahip ve kendisi dışındaki tüm evreni ötekileştiren öznenin sorgulanması girişimidir.”¹⁷¹ yapısalcı çizgi hakim özne yapısının aşındırılmasıdır.

Yapısalcılık, hümanistik düşünme tarzının eleştirisinde ve öznenin merkezsizleştirilmesinde önemlidir. Yapısalcılığın Derridacı yapıbozum açısından önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira yapısalcılık bir yönüyle metafizik geleneğe dayanırken, diğer yönüyle de yapıbozum stratejilerine vücut verecek ciddi bir metafizik eleştiriyi içerisindedir.¹⁷²

Yapısalcılık, özne eksenindeki düşünsel yaklaşıma bir muhalefeti içerir. Çünkü Aydınlanmadan itibaren yerleşen anlayış, toplum veya doğa içinde bir özne yerine, daha monolitik bir öznenin varlığını savunmaktaydı. Bu özne anlayışı Aydınlanmanın genel amaçlarının gerçekleşmesi için yeterince uygun ve kullanılabilir bir özne olmaktan oldukça uzaktır. Bu nedenle yapısalcılık, geliştirdiği yaklaşım biçimiyle klasik özneyi eritmekle birlikte, bunun yerine belirlenim altında bir öznenin varlığından hareketle Aydınlanmanın amacına uygunluk taşımaktadır. Kendi başına özne yapılandırılabilir bir özne olmadığına göre, belirlenim altında olan öznenin yapılandırılabilirliğini ortaya koymak gerekir. Yapısalcı yaklaşımın mekanik toplumsal ağ anlayışının, aydınlanmanın mekanik fiziksel ağıyla paralelligi dikkate alındığında bu yaklaşım daha somut bir zemine yerleşmiş olacaktır.¹⁷³

Bunun yanında post-yapısalcı gelenek, özneye oluş alanı açmaya girişir. Tüm post-yapısalcı düşünür özneyi pasif kılan yapıların dışında kalan, yani sabit anlam ufkunu aşan bir ilişkilene biçimi oluşturmaya girişmektedir.¹⁷⁴

¹⁷¹Armağan Öztürk, *Postyapısalcılık*, (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010), 28.

¹⁷²Kasım Küçükcalp, *Jacques Derrida Felsefenin Dekonstrüksiyonu*, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020), 42-43.

¹⁷³Öztürk, *Postyapısalcılık*, 29.

¹⁷⁴Öztürk, *Postyapısalcılık*, 30.

Yapısalcılık eleştirisinde sabit bir merkezin olmadığını söyleyen Derrida'ya göre, merkezin devinimselliği çevrenin hareketinin garantisidir. Mutlak bir öz olarak belirlenebilecek aşkın bir merkezin olmaması, merkez-çevre ilişkisinin kat'i prensiplerinin olmadığı anlamına gelir ki bu, herhangi bir şeyin başka bir şeyin yerine ikamesini mümkün kılar. Dolayısıyla anlam, belli bir odak noktasının olmadığı bir bağlamda saçılır.¹⁷⁵

Post-yapısalcılar toplumda tek bir merkezi yapının olmadığını söylerler. Aslında post-yapısalcıların yaptıkları şey, yapısalcı ilişkileri bir veri olarak alıp ve onların yanlışlarını ortaya koyup kendi söylediklerinin doğru olduğunu göstermeye çalışmaktır.

*“Yapısalcılıkta yüzeydeki zenginliğin altında bütünlüklü bir yapı olduğu gösterilmeye çalışılırken, post yapısalcılıkta bu tür bir derin yapı ya kabul edilmez ya da bunun dışına çıkma olanakları ortaya konulmaya çalışılır.”*¹⁷⁶ Yapısalcılık yapının bütünlüğünü ele alırken, post yapısalcılar yapının bütünlüğünden ziyade parçaların önemine vurgu yaparlar.

Yapı, anlamlarını sistem içinde buldukları konumlarından alan birimlerin oluşturduğu sistemattir. Bu sistem her biri kendi içinde anlamlı olan birimler arası ilişkiler üzerine kurulu ancak onları aşan durumundadır.¹⁷⁷

*“Yapısalcılıkta belirleyicinin yapılar olarak görülmesi metni okuyana hareket imkânı sağlamamakta ya da geriye çok sınırlı bir alan bırakmaktadır. Oysa post-yapısalcılığın belirttiği üzere merkezde metnin ve okuyucunun olması metni okuyana belli bir özgürlük alanı sunmaktadır.”*¹⁷⁸ Yapısalcılık metnin arkasında bir yapının bulunduğunu ifade eder, okuyucuyu dikkate almaz. Yapısalcılık, doğruluğu metnin içinde görünürken post yapısalcılık okuyucu ile metnin karşılıklı etkileşimini üretkenlik olarak görmektedir. Yapısalcılık benzerlik ve karşılıklı bağlantılılığı vurgularken, post yapısalcılar farkı ve açık uçluluğu vurgular.

Post-yapısalcılığın işaret ettiği noktalardan diğeri yazarın otoritenin kaynağı olarak görülmemesidir. Yapısalcılıkta da durum farksız değildir. O da merkeze yapıyı

---

¹⁷⁵Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 59.

¹⁷⁶Öztürk, *Postyapısalcılık*, 30.

¹⁷⁷Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 61.

¹⁷⁸Güler, “Kitle İletişim Araçları, Post-Yapısalcılık ve Çoğul Olanaklar”, 51.

koyarken yazarı öldürmektedir. Post-yapısalcılıkta metni oluşturan yazar değil de okuyucular olduğu için okuyucu sayısı kadar anlam ortaya çıkmaktadır. Aynı metni okuyan bir kişiyle, başka bir kişinin metni aynı şekilde algılaması beklenemez. Bu nedenle metnin birden çok anlamı vardır. Çoğul anlamlar ve çeşitlilik burada tekrar belirmektedir. Çoğul anlamlar ve çeşitlilik post-yapısalcılığın sınırlarının anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Çoğul anlamlar ve çeşitlilikten kasıt birden fazla okuyucunun olduğu yerde birden fazla yorum vardır ve birden fazla yorumun olduğu yerde birden fazla anlam vardır. Metin her okunuşunda okuyucu çoğulluğundan dolayı çeşitli anlamlar kazanmaktadır.¹⁷⁹

“Merkeze metnin alınması ve metni oluşturanın yazar değil de okuyucu olarak görülmesi post-yapısalcılığı yapısalcılıktan kesin olarak ayırmaktadır.”¹⁸⁰ Post-yapısalcı görüş okuyucuyu merkeze alarak metnin anlamını yazar değil, okuyucu belirler. Yazarı dışta bırakarak metni ve okuyucuyu ön plana çıkartmıştır. Ayrıca metni oluşturanın yazar değil, okuyucu olduğunu düşünürler.

Post-yapısalcılar metin kavramını belirlerken, onu tarihsel bir ürün olarak görmekten çok, tarihsellikten arınık bir metinsellik alanına yerleştirmeyi yeğlemişlerdir. Böylece metin, metinlerarası bir işlevde yani hep başka metinlere gönderme yaparak kendi evrenini kurmaktadır.

Hem yapısalcılık hem post-yapısalcılık köken olarak dilbilimseldir. *“Birimler arası ilişki dil aracılığı ile sağlandığı için, aşkın olan yapı dildir. Yani gerçeklik yapıya dayanır, söylem içindedir. Dilsiz bir gerçeklik mümkün değildir. Dolayısıyla dilin sınırı gerçekliğin de sınırındır. Bizi sınırlandıran şey dilin yapısıdır. Bireyleri aşan ancak uzlaşımlarına dayanan yapıdan hareketle dil de bir yapı olarak tek tek bireylerin uzlaşımına ve kullanımına açık ancak onları aşan bir sistemdir. Bu sistem toplumsal düzeyde gerçekleşmekte ve bu nedenle zaman içinde, ağır ağır ilerlemekte veya dönüşmektedir.”¹⁸¹*

“Derrida'nın yapısalcılığa yönelttiği eleştirilerden ilki, genel yasaların olup olmadığına kuşku ile bakılması gerektiğidir. İkincisi, nesnel tanımların mümkün olduğu görüşüne dayandırılan özne ile nesne karşıtlığını soru bombardımanına tutar. Ona göre

¹⁷⁹Güler, “Kitle İletişim Araçları, Post-Yapısalcılık ve Çoğul Olanaklar”, 51.

¹⁸⁰Güler, “Kitle İletişim Araçları, Post-Yapısalcılık ve Çoğul Olanaklar”, 51.

¹⁸¹Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 61.

nesnenin tanımı öznenin arzu örüntüleri dikkate alınmadan asla verilmez. Üçüncü olarak da yapısalcılar önce dengeli eşitlikler arayışından vazgeçmeye ardından karşıtlıkta yer alan her terimin aynı zamanda diğerinin suç ortağı olduğunu görmeye davet eder.”¹⁸²

Derrida yapısalcılığı batı felsefesinin/metafiziğinin dayandığı temel karşıtlıkları sorgulamadan kabul ettiği için eleştirmektedir. Derridacı görüşte yapısalcılığın, temel karşıtlıkları alıkoyucu kavramları bozuma uğratmayan bir yönü vardır. Bu anlamda yapısalcılık, batı metafiziğinin bir devamı olarak görülebilir. Derrida'nın yapısalcılığa verdiği anlam Nietzsche'nin Tragedyaların Doğuşu adlı yapıtında incelediği Dionysos ve Apollon arasındaki çatışmanın Apolloncu yönüyle özdeşleştirilir. Nietzsche'de Apollon; biçimin, uyumun ve kontrolün, Dionysos ise taşkın ve coşkun duyguların, tutkunun simgelendiği iki kavramdır. Nietzsche'ye göre bu iki öge, tabiatın yaratış/yıkış süreçlerini devindirir. Nietzsche, yeniden ele alıp yorumladığı bu iki kavramla estetik ve sanat anlayışını ortaya koyar.

“Derrida'ya göre, dil farklılıklara ve karşıtlıklara dayalı bir göstergeler sistemi ya da oyunudur. Bu bağlamda, bir göstergelyi gösterge yapan şey, onun temel, özsel, saf, özerk bir varlığa gönderimde bulunması değil de, başka göstergelerden olan farklılığıdır.”¹⁸³ “Göstergeler anlamlarını, onları birbirine bağlayan bir karşıtlıklar ağından alırlar. Dilin özü olmadığı gibi, görünmeyen bir temeli de yoktur. Dil, bir dış dünyaya değil de, kendisine gönderimde bulunur. Farklılıklardan meydana gelen bir yapı olarak dilde, sese ilişkin bir öz de yoktur.”¹⁸⁴

Saussure, dilin temel birimi olarak sesi yani harfleri değil, kelimeleri belirlemiştir. Çünkü harfe indirgenmiş birimler tek başına anlamlı değildir. Halbuki yapı açısından bakıldığında bütünü anlamlandırabilmek için parçalardan yola çıkmak gerekmektedir.¹⁸⁵

Derrida, Saussure'den yola çıkarak sonuçlara varmıştır. Bir gösterenin, anlamını, başka gösterenlerle arasındaki ses ayrılığına borçludur. Bu ayrılık gösterenin dışına taşan bir ilinti olduğu için hiçbir göstergenin anlamı hazır olarak kendinde mevcut

¹⁸²Koyuncu, “Bir Yapısalcılık Eleştirisi: Derrida ve Yapısöküm”, 311.

¹⁸³Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 236-237.

¹⁸⁴Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 236-237.

¹⁸⁵Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 61.

değildir. “Taş” anlamını başka ses birimlerine örneğin “baş” ve “kaş”taki ses birimlerine borçludur. Başka şekilde söylersek, bir göstergenin anlamını oluşturan, onda yalnız var olan değil, var olmayan ses birimleridir. Yani onda “yok olan” dır. Öyleyse dilden önce kavram olamaz ve bir kavramın anlamı da başka gösterenlerle tamamlanır.¹⁸⁶

Bu durumda Derrida’ya göre dil, yapısalcıların sandığından çok daha belirsizdir. Anlam, bir başka anlama gönderme yapmaksızın doğamaz. Ayrıca anlamı oluşturan göstergeler başka anlam bağlamından geçtikleri ve başka anlamlara geldikleri için, anlam dil’in tarihselliği içinde sürekli değişiklik gösterir. Bu durumda anlamda kesin yargı, kesin kural aranmaz. Bu bağlamda Derrida, bağımsız gösterilenler alanının olamayacağını ileri sürerek karşımıza iki önerme çıkmaktadır. Bağımsız gösterilenler alanının olanaksızlığı ve de ikinci olarak hiçbir şekilde gösterge dizgesinden kaçılmayacağıdır.¹⁸⁷

Şu şekilde ifade etmek de yanlış olmaz: Geleneksel bakış, konuşan/yazan yani anlatma temelli bir bakış açısıdır. Derridacı bakış ise, anlatmayı yok saymakta söz alışverişini anlama sürecine dönüştürmektedir. Yani post-yapısalcı metin analizlerinde okuyucu ön plandadır.

3.2 Dile Yaklaşım Biçimi Bakımından

Saussure ve Derrida dile yaklaşım biçimi bakımından farklılık göstermektedir. Saussure’e göre, konuşmanın gerçekleşebilmesi için dilin varlığı bir zorunluluktur. O nedenle, dil hadisesini sistemden katı bir biçimde ayıştırmaya kalkıştığımızda ve anlaşılır bir konuşma ya da yazıyı mümkün kılan şartları soruşturmaya başladığımızda bu kavramlar da güvenilirliklerini yitirecektir. Derrida’nın da esas meselesi budur.¹⁸⁸ Derrida Saussure’ü konuşma ve yazıyı birlikte araştırmak yerine tek başına konuşmayı araştıran bir çalışma alanı olması gerektiği fikri ile eleştirmiştir. Yani Saussure, konuşma merkeziliği öncelerken Derrida yazı merkeziliği önceler. Fakat hiçbirinde diğerinden tamamen kopma söz konusu değildir.

¹⁸⁶Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 199-200.

¹⁸⁷Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 60-76.

¹⁸⁸Simon Glendinning, *Derrida* (Ankara: Dost Yayınevi, 2014), 65-77.

Yazı ve konuşma merkezilik tıpkı söz ve yazı karşıtlığına dayanmaktadır. Derrida burada sözün ön plana çıkarılması, yazının ikinci plana itilmesini eleştirir ve yazının önceliğini ileri sürer. Derrida'ya göre yazı karşısında ses'e ve söz'e öncelik verilmesi anlamsızdır.

Söz-yazı ayrımı belirli bir merkez üzerinde ikili karşıtlıklarla işleyen metafiziksel felsefe geleneğinin bir sonucudur. Her tür metafiziksel düşünce Derrida'ya göre ikili karşıtlıklarla taşınır. Bunlar şöyle belirtilir: gösteren/gösterilen, söz/dil, konuşma/yazı, artzamanlı/eşzamanlı gibi. Derrida yapısalcıların bu ikilikleri fazla sorgulamadan kabul ettiklerini söyler. Bu karşıt terimlerin her biri ancak diğerinin var olmasıyla birlikte var olurlar. Konuşma ve yazı merkezilik de bunlardan biridir.

Derrida için yazı, okurun ve hatta yazarın yokluğunda yinelenebilir. Yazının okunabilirliği yazarın yokluğunda da okurun yokluğunda da mümkündür. O halde okur bu süreçte yalnızlıktan, belirsizliklerden korkmamalı ve metni yorumlayabilmelidir.¹⁸⁹ Bu nokta da şu söylenebilir: Derrida'nın düşüncesi bir anlama kuramı olarak görülürken, Saussure'ün ise dil felsefesi içerisinde anlatma olarak görülebilir.

3.3.Gösterge ve Anlam İlişkisi Bakımından

Saussure'ün ortaya koyduğu dil yapısına göre dilin içerdiği bütün öğeler kendilerinin karşısında konumlanan karşıt öğe ile anlam kazanmaktadırlar. Önemli olan öğeler arasındaki karşıtlıklar ve bu karşıtlıktan doğan ilişkidir. Yani tüm sözcükler bir sistem içinde ortaya çıkar ve yine sistem içinde yer alan karşıtı ile anlaşılır. Sözcüğün niteliğini belirleyen onun ne olmadığıdır. Saussure'ün dilbilimsel yaklaşımında dil, gösteren ve gösterilen yani imge ile kavramdan oluşan bir sistemi ifade etmektedir: göstergeler sistemini. Her göstergenin ses imgesinden oluşan gösteren ile imgenin delalet ettiği kavrama tekabül eden gösterilen olmak üzere iki yönü vardır. Gösteren ile arasındaki ilişki sabittir. Belirli bir anlama ve içeriğe sahip olmadan düşünce mümkün değildir. Dilin aşkınlığı işte bu nedenledir.¹⁹⁰

Derrida'nın düşüncesinde “*gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki birebir ilişki değildir. Bu çerçevede ele alındığında gösterenden gösterilene doğru sürekli bir anlam*

¹⁸⁹Emine Yasemin Şenyurt, “Okurun Yaratıcı Deneyimi”, Düşünbil Dergisi, 75 (Ocak 2019): 34.

¹⁹⁰Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 61-62.

kayması ortaya çıkar. Örneğin, bir öğretmeni Türkçe dersinde öğrencilerine bir kavramı aktarmak için sözlüğe bakmalarını istediğinde sözlükteki kavram başka bir kavramla açıklanmaktadır. Bu aslında göstergenin kendisini başka bir göstergeyle açıkladığını gösterir.”¹⁹¹ Oysa Saussurecü düşünce de gösterge sadece bir gösterene işaret eder.

Saussure, dilde anlamın farklılıktan kaynaklandığını ifade eder. Örneğin ona göre kaz kelimesi, kar veya yaz şeklinde olmadığı için kaz şeklinde yazılır. Saussure’ün yaptığı anlamlandırmada öncelik, dış dünyadan değil, dilin kendisi ve diğer göstergelerle olan ilişkisinden kaynaklanır. Bu anlamda Saussure, dili somutlaştırmış olur ve tıpkı doğa bilimlerindeki gibi inceleme nesnesi olarak ele alır. Saussure böylece sözcüğün anlamını kesin olarak ulaşılmaya çalışır. Oysa Derrida bir metni ele aldığı anda anlamın o metin içinde kesin bir şekilde hazır bulunmadığını ifade eder. Çünkü ona göre anlam o metni okuyan kişi ortaya koyar.¹⁹²

Diğer taraftan Derrida’nın Saussure’den önemli bir farkı, gösteren doğrudan doğruya gösterilene bağlı olmamasında yatar. Çünkü Saussure’ya göre her gösterge bir birlik ifade eder. Oysa Derrida için bir sözcük ile ondan oluşan düşünce, asla bir ve tek olamazlar. Nitekim Derrida göstergesi bir ayrımlaşım yapısı olarak görür ve gösterenler ile gösterilenler sürekli olarak yeni birleşimler içinde ya birbirlerinden koparlar ya da bir araya gelirler. Dolayısıyla gösteren ile gösterilenin aynı sayfanın iki ayrı yüzü olarak düşünen Saussure’ün gösterge örneğinin yetersizliği ortaya çıkar.¹⁹³ Başka bir deyişle, Derrida herhangi bir göstergesi okuduğumuzda, onun anlamının bizim için apaçık olmadığı için aslında göstergeler yokluğu gösterdiğini ifade eder. Böylece Derrida için göstergenin anlamı sürekli olarak, gösterenler açısından değişikliğe uğratıldığı için, onun anlamlandırılmasında emin olamayız, çünkü anlamda asla tek bir göstergeye bel bağlamaz.¹⁹⁴

Saussure’e yapılan bu eleştiri, aslında onun gösterge kavramından yararlanmaya ve onu kullanmaya devam ettiğinde geleneği onaylamaktan kaçınmamasından

---

¹⁹¹Can, “Anlam Arayışında Derrida’nın Yinelenebilirlik ve Differance Söylemi”, 17-20.

¹⁹²Şaban Köktürk - Semra Eyri, “Dilbilim ve Göstergebilim: Ferdinand de Saussure ve Göstergebilimi Anlamak”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 2013, 128-134.

¹⁹³Eren Can, “Anlam Arayışında Derrida’nın Yinelenebilirlik ve Differance Söylemi”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 27 (2016): 19-24.

¹⁹⁴Can, “Anlam Arayışında Derrida’nın Yinelenebilirlik ve Differance Söylemi”, 17-19.

ötürüdür.¹⁹⁵ Çünkü Saussure'ün gösterge terimini metafizik gelenekten almıştır ve bu nedenle metafizik düşünceden kurtulamamıştır.

Derrida'ya göre, Saussure'ün iddia ettiği gibi gösteren ile gösterilen arasında teke tek bir bağlantı olmadığını öne sürer. Çünkü ona göre bir gösterenin anlamı diğer bütün gösterenlerle bağıntılı olduğu için anlam tamamlanamaz. Bundan dolayı Derrida'ya göre bir gösterenin anlam üretmesi ikinci gösterenin de anlamı bir diğer gösterene bağlı olacağından bu zincirleme bağıntının sonu gelmeyeceği için, diğer bir gösteren bağlı olması mümkün gözükmemektedir. Bu anlayış çerçevesinde baktığımızda anlamın kesinleşmesi hep ertelenme halinde olacağı için bir noktada durması gerekir. Eskiler buna teselsül adını vermiş ve bunun batıl olduğunu ifade etmişlerdir. Bundan dolayı sonunda gösterenler arasında her yana, karmaşık, çok yönlü ve kaygan bir bağlantı vardır ve bu bağlantı dilin yapısı sayesinde sınırlanamaz. Bundan dolayı Derrida yapısalcılığın kapalı sistem kavramı yerine, ayrılığı ve ertelemeyi içeren açık örgü kavramını öne sürer.¹⁹⁶

Bu anlamda Derrida, göstergeden önce dilin varlığını vurgular. Başka bir ifadeyle dilden önce gösterge yoktur. Derrida'ya göre Batı felsefesi Antik çağdan günümüze kadar, dilden önce var olan bir temel ilkenin -Tanrı, ruh, madde gibi- varlığından söz etmiştir. Ona göre anlamın dilden önce var olmasını gerektiren bu görüş ses merkezli düşüncenin yanılığından başka bir şey değildir. Bunun için Derrida için, Saussure sözün önceliğini kabul ederek yanlış yapmıştır.

Derrida'nın dil anlayışında, gösteren doğrudan gösterilenle ilişki içinde değildir. Aralarında karşılıklılık esasına dayalı bir ilişki yoktur. Gösterenler ve gösterilenler sürekli olarak ya birbirinden koparlar ya da bir araya gelirler. Biz bir gösterenden diğerine gitmek isterken aslında başka gösterenler yığınına ulaşırız. Böylece anlamın tek bir göstergeye dayanmayacağı anlamın sabitlenmeyeceğidir.¹⁹⁷

Saussurecü düşüncede ise göstergeye başlı başına bir birlik gözüyle bakılırken yani gösteren ve gösterilenin bir bütünlüğünü ifade ederken Derrida'nın anlayışında

---

¹⁹⁵Jacques Derrida, *Göstergebilim ve Gramatoloji*, trc. Tülin Akşin (İstanbul: Afa Yayınları, 1994), 32.

¹⁹⁶Banu Alan Sümer, "Differance ve Anlam Üzerine", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 29 (2017): 66-70.

¹⁹⁷Orman, "Jacques Derrida Düşüncesinde 'Dil'", 65-66.

gerek sözcük ile şey gerek sözcük ile düşünce gerçekte asla bütünleşerek bir haline gelmezler.¹⁹⁸

Derrida göstergeyi bir ayrımlaşma yapısı olarak görür. Gösterenler ile gösterilenler birbirinden kopup uzaklaşarak ya da yeniden bir araya gelip hiç durmadan yeni birleşimlere girerler. Aynı sayfanın sanki iki ayrı yüzüymüş gibi ilişkilendirilen gösteren ve gösterilen temelli Saussurecü gösterge örnekçesinin yetersizliğini de böylece ortaya sermiş olurlar.¹⁹⁹

Gösterenler ile gösterilenler arasında sanıldığı gibi değişmeden kalacak biçimde kesinlenip sabitlenmiş bir ayrım yoktur. Verdiğimiz her yanıt karşısında çocuğun hiç durmadan hep yeni bir soruyla karşınıza çıkmasında olduğu gibidir durum ya da herhangi bir sözcüğün anlamına bakmak için sözlüğe danıştığınızda olduğu gibi: bir gösterenin hep başka bir göstergeye yol açtığını, sonu belli olmayan biçimde bunun böyle sürüp gittiğini görürsünüz. Gösterenler ile gösterilenlerin karşılıklı olarak birbirini hiç durmadan dönüştürmeye devam ettiklerini, buna bağlı olarak kendisini gösteren olmayan en son bir gösterilene varamadığımızı da görürsünüz.²⁰⁰ Tam da bu noktada Derrida, gösterenle gösterilen arasında durağan bir ilişki ve değişmez bir ayrım olmadığı fikriyle Saussure'den ayrılmaktadır. Gösterenin bu şekilde gösterene bağlı olamayacağını, çünkü anlamın sınırlandırılmayacağını söylemektedir. Ayrıca Derrida'nın söylemek istediği, herhangi bir göstergeyi okuduğumuzda gösterenin anlamının apaçık olmadığıdır. Bu gösterge bir metin, bir cümle olabilir. Okuyan kişiye göre değişmekte ve farklı anlamlara gelmektedir. Yazarın anlatmak istediğini okuyucu yorumlamaktadır. Her okuyucu farklı anlamlar çıkarmakta ve bu durumda da anlam durmaksızın farklılaşmakta ve çeşitli yorumlar ortaya çıkmaktadır.²⁰¹

Derrida gösterenin sabit bir anlama sahip olmadığını söyler. Gösterenden gösterilene giderken anlamın sürekli değiştiğini ayrıca gösterenin başka göstergeye yol açtığını görürüz. Örneğin bir kavramı öğrenmek için sözlüğe baktığımızda başka bir kavram ile karşılaşırız. Bu durum gösterenin kendisini başka göstergelere gönderdiğini

---

¹⁹⁸Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, 58-59.

¹⁹⁹Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, 58-59.

²⁰⁰Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, 58-59.

²⁰¹Esra Başak Aydınalp, "Jacques Derrida'da Yazı ve Anlam Oyunu", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (2017): 156-157.

gösterir. Saussure'e göre ise gösterge sadece bir gösterene işaret etmektedir. Yani anlam tek bir göstergeye dayanır.²⁰²

Saussure göre gösteren anlamın taşıyıcısıdır. Örneğin konuşurken çıkarılan ses, yazarken yaptığımız işaret gösteren olarak ele alınabilir. Gösterge Saussure göre anlam ile o anlamı taşıyan katman arasındaki ilişkidir. Derrida hem bu kavramları kullanır.

Derrida'ya göre anlam "göstergeler dizgesi dışında duran ve dilde ele geçirilmesi umulan aşkın bir şey olmaktan çıkıp; gösteren ile gösterilenin sürekli birbiriyle değiş tokuşu, sonsuz bir süreç içinde birbirine dönüp durmaları, birbirinden kopup hep yeni bileşenlere girmeleri hareketi içinde üretilen bir şey haline gelir."²⁰³ Derrida'ya göre bunun anlamı, her bir gösterge farklı bağlamda farklı anlamlar üretecektir. Bu nedenle anlam tüketilemezken, aynı zamanda kesin, sabit de değildir.

Oysa Saussure'nin yaptığı anlamlandırmada öncelik verilen dış dünya değil gösterenin, dilin kendisi ve başka göstergelerle olan ilişkisidir. Bundan dolayı Saussure, dili somutlaştırır, doğa bilimlerindeki gibi inceleme nesnesi olarak ele alır ve kesin bir anlama ulaşmaya çalışır. Oysa Derrida, bir metinde anlamın orada hazır bulunmadığını, Différence (ayırım) kavramıyla açıklamaya çalışmıştır.²⁰⁴

Derrida, Saussure'ün dile durağanlık atfetmesine karşı çıkmaktadır. Saussure'ün gösteren gösterilen ikiliğini eleştirmekle işe başlayan Derrida, bu ikili yapının dili statikleştirdiğini, yani gösterenin mutlak surette tek bir gösterilene bağlandığını söylemektedir. Halbuki bir gösterenden hareket edildiğinde karşımıza gösterenler yığını çıkmaktadır. Gösterenler zinciri uzayıp gitmekte ve böylece anlam tamamlanamaz, sonsuz bir oyuna dönüşmektedir. Dolayısıyla anlam tek bir göstergeye bağlanamaz, bu sonsuzluk içinde belli bir yere sabitlenemez. Göstergeler farklı anlam bağlamlarında farklı anlamlar kazanmakta ve anlamın sınırı buna bağlı olarak sürekli genişlemektedir. Göstergeler dizisinin kaçınılmaz durumu tanrı, akıl, madde gibi başka kavrayışlara dayanak olacak merkezlerin, aşkın ve bağımsız göstergelerin olmadığına işaret etmektedir. Bu durumda gösteren gösterilen ayrımı yapmak da anlamsızdır. Çünkü bir

---

²⁰²Utku Özmakas, *Peirce, Saussure ve Derrida'da Gösterge Kavramı* (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, 2010), 106.

²⁰³Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, 222.

²⁰⁴Yusuf Berk - Kasım Yıldırım, "Yapısalcılık ile Postyapısalcılık Bağlamında Dil ve Metinden Anlam Kurma", *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları* 3/2 (2015): 41.

gösterenin götürdüğü gösterilen, başka bir gösterilene işaret eder ve gösteren konuma geçer.²⁰⁵

Gösteren gösterilen ikiliği batı metafiziğinin, belirli bir merkez üzerinde ikili karşıtlıklarla işleyen felsefi geleneğin dilbilimsel tahakkümünün bir sonucudur, çünkü Platon'dan Husserl'e kadar uzanan mevcudiyet metafiziği bağımsız bir mevcudiyet varsayımından hareket etmekte ve dolayısıyla bağımsız bir gösterge olduğu ön kabulüne dayanmaktadır. Ancak Derrida, böyle bir bağımsız anlam alanının olamayacağını, Aristoteles'de cevher, Platon'da ideaya karşılık gelen, hiçbir koşula bağlı olmayan bir varlığın söz konusu olmadığını savunmaktadır. Gösteren ile gösterilen arasında mutlak bir ayrım olması için aşkınsal bir gösterilenin var olması gerekmektedir. Dolayısıyla gösteren ve gösterilen arasında bir fark yoktur ve her gösterilen aynı zamanda bir gösteren olmaktan beri duramaz.²⁰⁶ Derrida herhangi bir göstergeyi okuduğumuzda anlamın apaçık olmadığını ileri sürmektedir. Anlam sürekli olarak gösterenler zinciri boyunca devam eder. Çünkü anlam asla tek bir göstergeye bel bağlamaz. Derrida'ya göre gösterenin gösterilen yanı sınırlandırılmaz. Diğer bir deyişle anlam sürekli kendini erteler. Çünkü her gösterge, her kavram okuyucusunu bir başka kavrama, bir başka anlama göndererek anlamı öter. Onun için anlam sınırlandırılmaz. Anlam sınırlandırılmayınca, sürekli ertelenince de kesin anlam diye bir şey olmaz. Çünkü gösterilen dolaşmakta olduğu çeşitli gösteren zincirinde sürekli değiştirilecektir.

Anlam konusunu bir metin üzerinden ele aldığımızda, zamansal ve mekansal bir dayanağı gerektirmeyen metin, anlamın tetkik edilmesi için tek kaynaktır.²⁰⁷ Bu konuda Derrida'ya göre her metin heterojen olduğu için bir bütünlük olarak görülemez. Bu doğrultuda bütün metinlerin birden fazla anlamı vardır. Bu yüzden bir metnin en son yorumunun yapılması imkânsızdır. Yani sonsuz anlam ve yorum imkânının olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Anlam, bir kişinin bir eliyle kalemle yazarken diğer eliyle onu silmeye başlaması gibi farklılaşmaktadır.

Derrida'ya göre metin anlaşılamazdır. Bir metnin anlaşılır olması için içinin yarılıp anlamlarının teker teker sıralanması gerekir ki anlaşılır olsun. Bir metnin gizliliğinin ortaya çıkarılması bazen yüzyıllara yayılabilir ve açılması, ağının çözülmesi

²⁰⁵Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 64-65.

²⁰⁶Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 64-65.

²⁰⁷Küçükalkan, *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*, 60.

uzun sürelerle mal olabilir. Derrida, burada kat kat olmuş kumaş topundan söz edercesine metni çözümlenmeye girişmektedir. Bu süre içinde bir metin kendi dokusunu yeniden canlandırabilir. Kendi dokusunu yeniden üretebilir. Her okumanın verdiği kararın altında ezilmeden kendisini çoğaltabilir.²⁰⁸

*“Metinlerin anlamı, metinde olmayanla söylenmeyenle bağıntılıdır. Derrida bunu kanıtlamak için metni, yapı- sökme yöntemiyle didik didik eder, önemsiz sayılan ayrıntılara eğilerek bunların, metnin kendi mantığını sarstığını, yadsıdığını yani metnin söyler göründüğünün tersini de söylediğini belirtir. Öyleyse Derrida’ya göre bir metnin anlamı, ayağını yere sağlam basan sabit bir anlam değildir, oynaktır, kaypaktır, çelişkilidir ve dolayısıyla belirsizlikler taşır. Kısacası, hiçbir metnin tek ve kesin anlamı olamaz. Olabileceğini sanmak bir yanılgıdır, söz merkeziliğin tuzağına düşmektir. Ama Batı felsefesi, dilin bu önlenemez kaypaklığını görmezlikten gelerek, dilde tutarlı ve kesin bir anlamı mümkün kılacak temeller bulmaya çalışıp durmuştur.”*²⁰⁹ Oysa Derrida için hiçbir metin bir son ve bitmişlik değildir. Çünkü her metin başka bir metne açıldığı gibi anlamda başka anlamları beraberinde getirir. Aynı zamanda kendisinde başka metinleri barındırır. Yani metinde çokluk, oynaklık vardır. Birlik kesinlik reddedilmektedir. Çünkü Derrida’ya göre anlam tek, kesin ve sabit değildir, belirsizlikler taşımaktadır.

---

²⁰⁸Jacques Derrida, “Yapıbozma ve Plastik Sanatlar”, Toplumbilim, trc. Ali Akay, 10 (t.y.): 21.

²⁰⁹Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 202.

SONUÇ

XX. yüzyıl dil anlamında yapısalcılık ve post-yapısalcılık olmak üzere değişikliklere zemin hazırlayan iki akım üzerinden kendisini gösterir. Antik çağdan Saussure kadar tüm felsefe anlayışlarında dil üzerine sorgulamalar yapılmıştır. Saussure'ün de hem fikir olduğu yapısalcılıkta özne ve anlam ikinci plana atılarak dil ile belirlenebilir hale gelmiştir. Yani tek başına anlamdan ve öznenen söz edilemez.

Saussure, kendinden önceki dile ilişkin görüşleri eleştirerek kuramını ve yapısalcılığın esaslarını belirtir. Saussure'ün eleştirisi gösterenin kelime ile aynı tutulması ve kavramların dilden önce geldiğine yöneliktir. Ona göre gösterge, gösteren ile gösterilenin birleşmesinden meydana gelir. Bunların zihnimizde bir karşılığı vardır. Gösterilen kavrama, gösteren işitim imgesine karşılık gelir. Kavramların dilden önce gelmesine yönelik eleştiride dilden önce anlamlar bulunmaz. Eğer dilden önce anlam var olsaydı, göstergeler tüm dillerde aynı karşılığa geleceklerdi. Ancak bu durum mümkün değildir. Bununla birlikte Saussure, yapısalcılığın esaslarını belirlemiştir.

Saussure, kendine göre bir sistem geliştirmiş olsa da XX. yüzyılın ikinci yarısında dile bakışta değişiklik yaşanmıştır. Nasıl ki yapısalcılık kendinden önceki felsefe anlayışlarını eleştirdiyse post-yapısalcılık da yapısalcılığı eleştiriye tabi tutarak ortadan kaldırmaya çalışır. Bu yaklaşıma göre her şeyi anlamlı kılan bir yapıdan söz edilememekle birlikte anlam, farklı bağlamlarda yer alır. Post-yapısalcılık, yapısalcılığın ortaya koyduğu ikili karşıtlıklar sistemini yıkmaya çalışır. Post-yapısalcılığın savı tüm kesinlik iddialarını yıkmaya yöneliktir.

Post-yapısalcılık kısmında yer alan Derrida, Saussure'de ele alınan söz-yazı kaşılığını kendisine çıkış noktası yapar. Sözü yani sesi merkeze alan anlayışlar Derrida'ya göre sözmerkezci ve sesmerkezcidir. Aslında Derrida, tüm Batı felsefesinin söz-yazı karşıtlıkları gibi ikili yapılar üzerine inşa edildiğini söyler. Yazı karşısında söze öncelik vererek yazıyı ikinci plana düşürmüşlerdir. Bu ikiliklerden mevcudiyete yani bulunuşa yakın olana değer atfedilerek ön plana çıkarılmıştır. Derrida'ya göre Batı felsefesi, varlığı şuanda bulunuş olarak görmektedir. Bununla birlikte bulunuşa yakın olanlar merkeze konularak ön plana çıkarılmıştır. Batı felsefesinde sözün ön plana çıkarılması bunu göstermektedir. Derrida'nın sözmerkeçilik eleştirisi gösterge

eleştirisini de beraberinde getirir. Bu, sabit bir anlamın olmadığı anlamın başka anlamlara göndermesi durumudur. Bu noktada artık gösteren başka gösterilenlere gönderimde bulunarak sonunun nereye varacağı bilinmeyen -Derrida'nın ifadesiyle- bir durumu ifade eder. Bu durumda sabit bir anlamdan söz edilememektedir. Dolayısıyla Derrida'ya göre metnin tek bir anlamı yoktur. Her metin sonsuz sayıda okura ve anlama sahiptir.

Açıklamalar doğrultusunda yapısalılık ve post-yapısalcılıkta sorunların ortaya çıktığı ortadadır. Yapısalcılıkta metnin kapalı olması anlamın sabit olmasına ve sadece yazarın hüküm sürmesine neden olmaktadır. Ancak bu durum öznenin merkez durumuna gelmesini beraberinde getirmektedir. Oysa yapısalılık, anti-hümanist bir tavır takınmaktadır. Yapısalcılık kendi ilkeleriyle çelişmiş olmaktadır.

Post-yapısalcılık ise yapısalılığın ortaya koyduğu anlam anlayışını kabul etmemiştir. Post-yapısalcılıkta sonsuzluğa doğru giden anlam anlayışı vardır. Bu durum dil felsefesinin sınırlarını genişletmek gibi görünse de sınırsız anlamların olması metnin anlamını belirsizleştirmektedir. Bu durumda her iki düşüncede de belirsizliğin olduğunu görmekteyiz. Yapısalcılıkta ortaya koyulan gösteren ve gösterilen ikili yapısında göstereni, post-yapısalcılar ise gösterileni ön plana çıkarmışlardır. Her iki anlayışta da anlam bir tarafa verilmiştir. Aslında iletişim ikili karşıtlıklar tarafından oluşturulan bir süreçtir. Yani tek taraflı işleyiş anlamda sorunlara yol açar.

KAYNAKÇA

- Akay, Ali. “Yapıbozma ve Plastik Sanatlar”. *Toplumbilim*. 10 (1999).
- Altuğ, Taylan. *Dile Gelen Felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Aydınalp, Esra Başak. “Jacques Derrida’da Yazı ve Anlam Oyunu”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 38 (2017).
- Badem, Karani Kağan. *Dil Felsefesinde Yapısalcı ve Postyapısalcı Yaklaşımlar*. Pamukkale Üniversitesi, 2019.
- Balkin, Jack M. “Yapısöküm”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Trc. Kasım Küçükalp 13/1 (2004): 321-332.
- Barden, Nicola - Williams, Tina, ed. *Words and Symbols: Language and Communication in Therapy*. 1. publ. Maidenhead: Open Univ. Press, 2007.
- Berk, Yusuf - Yıldırım, Kasım. “Yapısalcılık ile Postyapısalcılık Bağlamında Dil ve Metinden Anlam Kurma”. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları* 3/2 (2015): 39-45.
- Bircan, Ufuk. “Roland Barthes ve Göstergibilim”. *SBARD*. 26 (2015): 17-41.
- Can, Eren. “Anlam Arayışında Derrida’nın Yinelenebilirlik ve Differance Söylemi”. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*. 27 (2016).
- Cevizci, Ahmet. “Felsefe Ansiklopedisi”. Ankara, 2006.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Gözden geçirilmiş 2. baskı. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefenin Kısa Tarihi*. 6. Bs. Say Yayınları, 2019.
- Cevizci, Ahmet. *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa : Asa Kitabevi, 1998.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul : Paradigma Yayınları, 1999.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000.
- Cevizci, Ahmet - Küçükalp, Kasım. *Batı Düşüncesi - Felsefi Temeller*. İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, t.y.
- Culler, Jonathan. *Saussure*. Trc. Ayşe Nihal Akbulut. Afa Yayınları, 1985.
- Çakır, Arınç Ekin. *Derrida’nın Saussure Dekonstrüksiyonu*. Dokuz Eylül Üniversitesi, t.y.
- Çevikbaş, Sebahattin. “Yapısalcılık Üzerine”. *Felsefe Dünyası* 1/35 (2002): 137-151.

- Derrida, Jacques. "Derrida üzerine (Bir Taslak)". *Toplumbilim*. Trc. Ahmet Soysal. 10 (1999).
- Derrida, Jacques. *Göstergebilim ve Gramatoloji*. Trc. Tülin Akşin. İstanbul: Afa Yayınları, 1994.
- Derrida, Jacques. *Gramatoloji*. Trc. İsmet Birkan. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2017.
- Derrida, Jacques. "İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun". *Toplumbilim*. Trc. Özkan Gözel. 10 (1999).
- Derrida, Jacques. "Japon Bir Dosta Mektup". *Toplumbilim*. Trc. Merdar Atıcı - Mehveş Omay. 10 (1999).
- Derrida, Jacques. *Platon'un Eczanesi*. Trc. Zeynep Direk. İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.
- Derrida, Jacques. *Positions*. Trc. Alan Bass. Chicago: The Universty Of Chigago Press, 1981.
- Derrida, Jacques. "Yapıbozma ve Plastik Sanatlar". *Toplumbilim*. Trc. Ali Akay. 10 (t.y.).
- Düzgün, Şaban Ali. "'Bir Kelam Problemi Olarak Din-Dünya İlişkisi' Sempozyumu". *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 1/1 (18 Ocak 2009): 0-120.
<https://doi.org/10.18317/kader.82036>.
- De Saussure Ferdinand. *Genel Dilbilim Dersleri*. Trc. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 1998.
- F. D'Agostino. "Foundations of Linguistics". *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language*. Ed. Peter Lemarque - R. E. Asher. Kidlington, Oxford ; New York, NY, USA: Pergamon, 1997.
- Glendinning, Simon. *Derrida*. Ankara: Dost Yayınevi, 2014.
- Göka, Erol - Topçuoğlu, Abdullah - Aktay, Yasin. *Önce Söz Vardı Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme*. Vadi Yayınları, 1995.
- Güler, Nursel. "Kitle İletişim Araçları, Post-Yapısalcılık ve Çoğul Olanaklar". *İletişim: Araştırmaları Dergisi*. 5-6 (Yıl:3).
- Güneş, Cevriye Demir. "Jacques Derrida'da Yapıbozum ve İz İlişkisi Üzerine". *Felsefe Dünyası*. t.y. 12.
- Kerimoğlu, Caner. *Genel Dilbilime Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 2019.

- Kırmacı, Ö. Faruk. "Derrida'nın Yumurtası: Söz mü Öncedir Yoksa Yazı mı?" *Düşünbil Dergisi Yayınları*. 75 (Ocak 2019).
- Koyuncu, Ahmet. "Bir Yapısalcılık Eleştirisi: Derrida ve Yapısöküm". *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*. 22 (Ekim 2012): 301-317.
- Köktürk, Şaban - Eyri, Semra. "Dilbilim ve Göstergibilim: Ferdinand de Saussure ve Göstergibilimi Anlamak". *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*. 2013.
- Küçükalkan, Gülhanım. *Derrida ve Yapısöküm Anlam-Söylem-Haber*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2018.
- Küçükalp, Kasım. "Derrida ve Dekonstrüksiyon". *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*. Ed. Bayram Ali Çetinkaya. Birinci Baskı. 4. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Küçükalp, Kasım. "Derrida'nın Mevcudiyet Metafiziği Eleştirisi". *Felsefe Dünyası*. 63 (15 Temmuz 2016): 5-19.
- Küçükalp, Kasım. *Jacques Derrida Felsefenin Dekonstrüksiyonu*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.
- Lamarque, Peter - Asher, R. E., ed. *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language*. Kidlington, Oxford ; New York, NY, USA: Pergamon, 1997.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Orman, Türkan Fırıncı. "Jacques Derrida Düşüncesinde 'Dil'". *Kilikya Felsefe Dergisi*. 2015. 61-81
- Özmkas, Utku. *Peirce, Saussure ve Derrida'da Gösterge Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, 2010.
- Öztürk, Armağan. *Postyapısalcılık*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010.
- Ramond, Charles. *Derrida Felsefe Sözlüğü*. Trc. Ümit Edeş. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Rıfat, Mehmet. *Dilbilim ve Göstergibilimin Çağdaş Kuramları*. Düzlem Yayınları, 1990.
- Rutli, Evren Erman. "Derrida'nın Yapısökümü". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 5 (01 Temmuz 2016): 49-68.
- Rutli, Evren Erman. "Yapısöküm ve Hakikat". *Düşünbil Dergisi Yayınları*. 75 (Ocak 2019).

- Sarı, Emre. *Dünya Tarihi Filozofları*. Antalya: noktaekitap, 2017.
- Sarup, Madan. *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*. Trc. Abdülbaki Güçlü. Ankara: Pharmakon Yayınevi, 2017.
- Say, Ömer. “Yapısalcılıktan Post-yapısalcılığa Çoğulculuğun İnşası”. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 2 (2013).
- Sümer, Banu Alan. “Difference ve Anlam Üzerine”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 29 (2017).
- Şenyurt, Emine Yasemin. “Okurun Yaratıcı Deneyimi”. *Düşünbil Dergisi*. 75 (Ocak 2019).
- Timur, Taner. *Felsefi İzlenimler Sartre, Althusser, Foucault, Derrida*. İmge Kitabevi Yayınları, 2005.
- Uzel, Ömür. *Jacques Derrida 20. Yüzyılın En Yenilikçi Düşünürü*. İstanbul: Karakarga Yayınları, 2021.
- Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2002.
- Vardar, Berke. *Dilbilimden Yaşama: Yapısalcılık*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001.
- Vardar, Berke. *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001.
- Vardar, Berke. *Ferdinand de Saussure ve Dilbilim Kavramları Açıklamalı Seçmeler*. Yeni İnsan Yayınları, 1971.
- Yıldırım, Adem. “Difference’ın Serüveni”. *Felsefe Dünyası*. 55 (2012): 240-273.
- Yücel, Tahsin. *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları, 2015.
- Zariç, Mahfuz. “Göstergebilim ve Yapıbozumdan Postmodernist Yapısal Eleştiriye”. *Turkish Studies* 9 (2014): 17.

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Cennet KAZAK
Doğum Yeri : Eşme
Doğum Tarihi : 03.02.1991
E-posta :cennetkazak.1991@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Şehit Cemalettin Avcı Anadolu Lisesi
Lisans Bölümü : Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Felsefesi Bilim Dalı (TEZLİ)
Yabancı Dil : İngilizce

İŞ DENEYİMİ

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Tesisleri İktisadi İşletmesi
Mehmet Kısaoğlu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi – Felsefe Grubu Öğretmeni
Tavas Zeybekler Anadolu Lisesi – Felsefe Grubu Öğretmeni
Tavas Anadolu Lisesi – Felsefe Grubu Öğretmeni